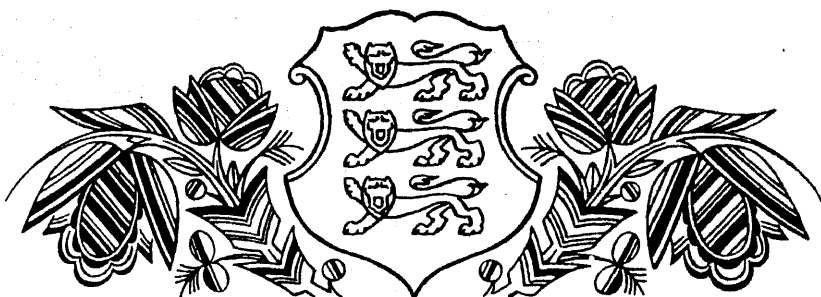

hr. Jaan Rist
Wiljandi
Jakobsoni 47

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 4

Aprill 1938

IV aasta

SISU:

- O. Liiv:** Kodukultuur ja perekonnaarhiivid.
A. Aret: Õpilase pühapäev.
A. Saukas: Algkoolilõpetajate päevast.
Hilda Otsasoo: Õppereiside ja matkade ligineva hooaja puhul.
V. Altoa: Töökavadest.
J. Talts: Gümnaasiumiõpilaste võistluskirjandite sisulisest küljest.
A. Kempelen: Reaalkooli ja reaalgümnaasiumi VIII klassi õpilaste teadmisi bioloogias.
A. Kasemets: Instrumentaalmuusika algkoolis.
T. Paomets: Mandoliinide-orkester maa-alkoolis.
Elfriede Grönberg: Kangakudumise töökava koostamisest täienduskoolis.
A. Kajassaar: Aiatöö rakendamisest algkooli loodusõpetuse tundides.
A. Kuut: Algkoolide raamatupidamisest.
H. Ståhle: Rootsi kooli- ja õpilasprobleeme.
V. Orav: Anton Kasemets — Eesti muusika arenemislugu. Mitmesugust.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

Hakkas ilmuma

1. vihk on ilmunud

ANDRUS SAARESTE

Tartu Ülikooli eesti keele professor

EESTI MURDEATLAS

(ATLAS DES PARLERS ESTONIENS)

„Eesti murdeatlas“ pakub geograafilise meetodiga esitatult rahvakeele ainekust kõige olulisemaid jooni ja vahesid. Ta näitab, kuidas väljendatakse teatavat mõistet või hääldatakse teatavat sõna igas Eesti kihelkonnas või sageli igas vallaski.

Emakeele õpetajatele selgitab „Eesti murdeatlas“ õpilaste keelelevigade ja keeleisearalduste põhjusi ja koolis kirjanduse lugemisel aitab selgitada autorite keele kodumurdelisi jooni.

„Eesti murdeatlas“ ilmub 3 aasta jooksul 10 vihus, igas vihus 25—33 kaarti, kokku umbes 3000 kaarti. Kaardid on kahevärvilised, 34×51 sm kaustas, aleksandria paberil.

Atlasele lisandub 2 tekstikõidet raamatukaustas, à 250—300 lk., mis toovad lähemaid andmeid ja registreid ühes jooniste ja fotodega.

„Eesti murdeatlas“ on kapitaalne teaduslik teos eesti talurahva keelest ja kaduma hakkavaist murretest, tuues üle 1000 eri tüve umbes 50000 teisendis.

Soodustatud

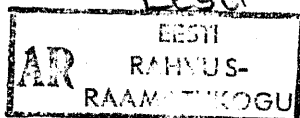
eeltellimised on avatud 1. juulini 1938. a.

Eeltellimisel maksab iga kaardivihk ja tekstikõide Eestis 7 kr. 50 s., (välismaale 10 kr.)

Eeltellimisel on sissemaksuks ühe vihu hind. Iga vihu või kõite kättesaamisel tuleb tasuda selle hind. Sissemaksu teostades on soovitav tasuda ka ilmunud 1. vihu hind (7.50). Viimane vihk saadetakse maksuta.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Tartu, Aia 19, telef. 6-01, posli jooks. arve 20-36

Ilmub O-Ü. „Noor-Eesti Kirjastusel“

SÕJAKIRJANDUSE SEERIA II SARI

Sarjas ilmuvad järgmised raamatud:

T. E. LAWRENCE: **SEITSE TARKUSE SAMMAST** — 2 köites.
Tõlkinud A. H. Tammsaare.

ED. GROSSCHMIDT-SUURSEPP: **VALGE RINNE.**

AGRICOLA: **LUURE MURRAB LÄBI RINDE.**

Tõlkinud J. Kärner.

A. HINNOM: **LÄTI KÜTTIDEGA MAAILMASÕJAS.**

Kõik raamatud on rikkalikult varustatud originaalsete fotodega ja selgitavate skeemidega.

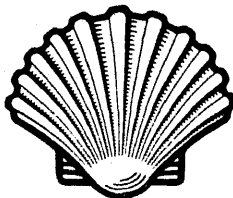
Sarja ettetellimise hind:

kuni 1. juunini s. a. **Kr. 14.—**, kuni 1. augustini s. a. **Kr. 16.—**
Osadeviisi makstes on seeria hinnaks **Kr. 18.—**. Tellimise andmisel **Kr. 6.—** ja iga raamatu ilmumisel **Kr. 2.40**
Iluköites on sari **Kr. 3.75** kallim.

Sarjast on ilmunud: ED. GROSSCHMIDT-SUURSEPP: **VALGE RINNE.**

O.Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ TARTUS

Posti jooksev arve nr. 22-32.

Tarvitage Inglise

SHELL BENSIINI

ja

SHELL ÕLISID

Ainult **SHELL'ile** võite kindel olla

SHELL COMPANY OF ESTONIA LTD.

TALLINN, MERËPUIESTEE 17 — TELEFON 477-09

KIRJASTUS

„KOOLI“ ÕPPERAAMATUD 1938.

EESTI KEEL.

„ELAV SÕNA“. Emakeele lugemik algkoolidele. Hind köites: I — Kr. 1.50; II — Kr. 1.75; III — Kr. 1.75; IV — Kr. 2.—.

P. PUUSEPP. **KIRJAKEELE ALGMEID**. Hind köites: 1.—2. õppeaasta Kr. 0.80; 3.—4. õppeaasta Kr. 1.—; 5.—6. õppeaasta Kr. 1.20.

P. PUUSEPP. **ETTEÜTLUSI I**. Hind Kr. 1.20 (algkooli noorem. klassidele).

ETTEÜTLUSI II. Hind Kr. 1.20 (algk. van. kl. ja keskkoolidele).

P. PUUSEPP. **EMAKEELE TESTE**. 2.—6. õppeaasta. Hind à Kr. 0.20.

MATEMAATIKA.

A. KASVAND JA J. LANG. **VÄIKE MATEMAATIK**. Tõõraamat algkoolile. Hind köites: I — Kr. 0.65; II — Kr. 0.80; III — Kr. 1.—; IV — Kr. 1.15; V — Kr. 1.25; VI — Kr. 1.25.

A. KASVAND JA J. LANG. **KONTROLLTÕID (TESTE) MATEMAATIKAS**. 2.—6. õppeaasta. Hind à Kr. 0.10.

LOODUSÕPETUS.

LANG-PARIS-PEET-REIAL. **VÄIKE LOODUSE SÕBER**. Õpperaamat algk. 3. klassile. Hind Kr. 0.80.

AJALUGU JA KODANIKUÕPETUS.

J. PARIJÕGI JA T. ALGMA. **MÕÖDUNUD AJAD JUTUSTAVAD**. Ajaloo tõõraamat algkoolile. Hind köites: I — Kr. 1.40; II — Kr. 1.70; III — Kr. 1.50.

J. PARIJÕGI JA T. ALGMA. **NOOR KODANIK**. Kodanikuõpetus algkoolile. Hind Kr. 0.90.

MAATEADUS.

A. LEHT JA E. MARTINSON. **ALGKOOLI MAATEADUS**. Hind köites: I — Kr. 1.—; II — Kr. 1.40; III — Kr. 1.60.

A. TAMMEKANN. **UUS KOOLIKAARDISTIK** (atlas). Algkoolile. Hind Kr. 1.60

MÕTTETAADUS.

K. RAMUL. **PSÜHHOLOOGIA**. Hind Kr. 2.20.

V. FREYMANN. **LOOGIKA**. Hind Kr. 2.20.

VÕÕRKEELED.

M. KREUTZBERG. **INGLISE KEELE ÕPPERAAMAT**. Hind köites: I — Kr. 1.60; II — Kr. 1.60; III — Kr. 1.90.

M. SIMRE. **PRAKTILINE INGLISE KEELE GRAMMATIKA** harjutustega. Hind Kr. 1.80.

E. MITT JA E. JAANVÄRK. **DEUTSCHES LEHR- UND LESEBUCH**. Hind: I — Kr. 1.30; II — Kr. 1.40.

Peale nende veel suur valimik inglise- ja saksakeelset lektüüri keskkoolile ja gümnaasiumile.

ILMUMISEL:

Kõik kirjastus „KOOLI“ õpperaamatud on HM poolt koolidele tarvitamiseks lubatud.

P. PUUSEPP. **EMAKEELE-ÕPIK**. 1. õppeaasta.

EMAKEELE-ÕPIK. 2. õppeaasta.

Kirjastus „KOOL“ Tartus,
Tiigi 1, Telefon 724, posti jooksev arve nr. 2164.

EESTI KOOL

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 4

Tallinn, 12. aprillil 1938

IV aasta

Kodukultuur ja perekonnaarhiivid.

Otto Liiv.

Igäihel meist on elus antud ülesanded. Me näeme neid ülesandeid loovas töös olgu mistahes alal. Oma eluiga sisustame tööga, mis õigus-
tab meie olemasolu. Paljud meist on ülekoormatud ülesannete rohku-
suga, teistel neid võib vähem olla, kuid teame ju pea kõigi üldist
kurtmist — aeg läheb nagu tormates. Püüame elus väärtusi luua igäiks
oma võimete ja võimaluste kohaselt ja kõigist meist jäävad selle tehtava
töö näol tulemused, olgu suuremad, olgu hoopis tavalised ja väikesed. Olles
oma rahva ja riigi liikmed — suurejoonelise mehhanismi väikesed osakesed,
kulume aja jooksul, meid asendab uus põlv töötajaid.

Aga aeg-ajalt meil on tarve hingetõmbamiseks, nii-ütelda õlitamiseks
ja täitnud oma osa ning elust vanaduses taandudes on meil tarvidus vahete-
vahel tagasimälestamiseks, endavaatluseks, mida oleme teinud ja kuidas
oma ülesannetega toime saanud.

Igäihel meist on oma mälestused ja tagasimõtestamise puhkudel neist
kujukamad kerkivad mälus esile. Me näeme oma võitlust, tõusu- ja mõõna-
perioode, me näeme kujukamalt ja arvustavamalt ka oma tegevust ja neist
puhkusmomentidest sagedasti me võtame uut jõudu uute ülesannete lahen-
damiseks; vanaduses tunneme aga rahuldust või rahuldamatust sellest, mis
oleme sooritamata jätnud.

Me sirvime neil kordadel oma mälestustelaadikus ja leiame sealt
mõndagi, mis on väärt veel kord mõttes läbi elada. Ja vist igal ühel meist
on „noid koltunud lehti“, mida me aeg-ajalt kui aardeid endale avame.
See on inimlik. Juba neist tundmustest aetuna me säilitame endale mõn-
dagi eset, mil pealtnäha teiste jaoks pole mingit väärtust.

Mida rohkem suudame olla teoinimesed ja kasulikku luua, seda
tihedamaks muutub meie kontakt ümbrusega, seda väärtuslikumaks muutub
meie tegevus ka rahva ja riigi seisukohalt. Ja seda enam on ühiskond huvi-
tatud sellest isikust. Siitpeale „nood koltunud lehed“, need mälestused,
mis neist isikuist järele jäävad, on huvitavad ka üldsusele.

Me teame, millise tähtsusega meie ajaloole on meie tähtsamaist tege-
lastest järelejääv kirjalik pärand. Et ainult nimesid mainida, siis Kreutzwaldi,

Faehlmanni, Reimani, Hurda, Poska, Irve jne.jne. kirjadest kõnelemata, on meile väga tähtsad tulevikus meie ajaloo lähemal tundmaõppimisel meie praegu elavate tähtsamate riigi- ning kultuurtegelaste isiklikud ja perekonnaarhiivid, saagu nad avalikkusele avatuks alles kas või saja aasta pärast.

Agarhiiv ei ole mitte ainult ajaloolaste huvide rahuldamiseks. Me teame, et arhiivid praegu tegutsevad sagedasti rohkem tegelike, tänapäeva elunõuete rahuldamiseks, kui teaduslikuks uurimiseks. Nii ka isiklikud kirjakogud võivad teenida neid isikuid endid mitmesugustel puhkudel (oma õiguste kaitseks, päritolu selgitamiseks, hariduse ja tegevuskäigu tõendamiseks jne.). Agarhiividel on veel tähtsam ülesanne kodukultuuri süvendamiseks.

Milline side valitseb arhiivi ja kodukultuuri vahel? Kodukultuuri all mõistame oma kodu, oma perekonna juurde kuuluvuse, selle kodu vaimse ja välise sisustamise arendamist. Arhiiv aitab sellele arendamisele kaasa perekonna kokkukuuluvuse tihendamise mõttes, niisiis osalt ühtides sugukonnauurimise sihtidega. Oleme huvitatud oma vana- ja vanavanaisadest ning -emadest, nende elutingimustest, tööst, ümbrusest. Oleme huvitatud oma laste arengust. Agarhiiv arvestada ka seda, et kui me seda tunnet ise õhutame, ka meie lapsed ja lapselapsed on omakorda huvitatud perekonna raamidest.

Neil tundmuslikel alustel põhjeneb perekonnaarhiivi loomise ja pidamise vajadus. Mida peaks siis sisaldama endas perekonnaarhiiv?

Selle üheks tähtsaks „arhivaaliks“, kui võiksime oskussõnaga nii nimetada, oleks oma perekondlik uurimus, sugukonna uurimus. Sugukondliku uurimuse tähtsusest on juba rohkesti kõneldud ja ma ei hakka seda enam lähemalt kordama. Märkisin ainult, et see uurimus on tähtis nii bioloogilis-sotsiaalselt kui ka perekonnaeetiliselt seisukohalt. Sugukonnatabeli ja sinna juurde käiva kirjelduse abil omame ülevaate kogu meie sugukonna eri põlvetest, nende eluea pikkusest, nende ametist ja sugulusest teiste perekondadega. See on nagu kondistik perekonnaarhiivile, millele liha saame muu materjali näol. Nagu teada, võime heal juhul andmete olemas olles jälgida eesti üksikute sugukondade arenemislugu isegi kuni orduajani, 16. sajandi keskele.

Üheks teiseks, võrdlemisi harva veel esinevaks perekonnaarhiivi tähtsaimaks osaks on sugukonna või perekonna kroonikaraamat, mida kindralistatuna tuleb püüda korralikult edasi pidada. Perekonnakroonika all mõistame nii-ütelda ajaloolist ülevaadet oma perekonna mineviku kohta. See täiendab väga oluliselt sugukonnatabelit ja kirjeldab kõike, mis on antud perekonnaga kuidagi ühenduses. Käsitlemist leiab isa- ja emaliini päritolu, andmed vana- ja vanavanemate kohta, perekonnas alles hoidunud suusõnalised pärimused ühe või teise sugukonnaliikme kohta, nende töö ja selle tulemused, näiteks talumajapidamise, käsitöö jne. alal. Siia võiks vastavalt paigutada ka kodutalu kaardi, kui see olemas — ja neid leidub sagedasti Riigi Keskarhiivis — ka rootsiaegne ümbruskonna kaart, ülesvõtted perekonnaliikmeist, kodutalust, sünnimajast. Vahekord mõisnikuga, mere-mehe-elu, sõjateenistus ja palju muud huvitavat leiab siin üksikasjalikku kirjeldamist. See kroonikaraamat või ajalugu peab tulema aeg-ajalt täiendamisele. On aga selge, et seesugune uurimine, kuigi ta on äärmiselt huvitav, on palju aega, kannatust ja oskustki nõudev. Ta eeldab vastavate andmete kogumist ja perekondlike kirjade, dokumentide ning pärimuste olemasolu,

mille põhjal kroonika koostatakse. Teisiti ta eeldab perekondlikku kirjakogu. Perekonnaarhiivi luues tuleb seada asjast tõsiselt huvitatuil üheks selle arhiivi eesmärgiks koguda materjale perekonnakroonika koostamiseks. Me kõik teame oma sugukonnas olnud või olevat mõnd huvitavat isiksust, iseiseva mõttemaailmaga ja filosoofiaga, tahtejõuga kaugele jõudnud, palju seikluslikku läbielanud või andekat, kuid varakult varisenud või jälle nõrka iseloomu. Nende läbitunnetatud jäädvustamine perekonnakroonikas tõstaks kroonika tähtsuse üle perekondlike raamide.

Ajuti on meil tegemist otse erakordsete iseloomudega, kes on elus palju näinud ja võidelnud ja kelle kogemused on haruldasetl rikkad. Need jäävad teatavaks vaid perekonna üksikuile liikmeile. Seesuguste iseloomude kirjeldus võib kasvada välja perekonna või sugukonna kroonikast, ajaloost iseseisvamaks vastava isiku biograafiaks. Seesugune töö on üheks väärtuslikumaks pärandiks perekonna tulevastele põlvetele. Meil on ilmunud mitme, oma tegevuse poolest juba laiema tähtsuse omandanud perekonna või üksiku isiku ajalugu, biograafia. Neist saame rikkalikke teatmeid ja õpetusi. Kui palju väärtuslikke isiksusi leidub aga igas perekonnas, seda teame kõik. Nende tegelike inimeste, töö-sangarite, vaimne pärand oma perekonnale väärib kahtlemata selles perekonnas hindavat alalhoidmist.

Väga väärtusliku osa perekonnaarhiivist moodustavad päevaraamatud ja kirjutatud mälestused, ka nende katkendid, kui neid perekonnas olemas. Päeviku pidamine pole muidugi mitte ainult noorte tütarlaste või diplomaatide ülesanne ja selle pidamine oli varemgi aegadel, eriti 19. sajandil palju rohkem levinud kui praegu. Järjekindlalt päeviku pidamine nõuab kahtlemata aega ja selle puuduse all kannatab enamik inimsugu. Meie aeg on ise palju tihedam ja kirevam sündmuste poolest; piltlikult üteldes see, mida 19. sajandil rahu ajal elati läbilõike-kodaniku perekonnas nädala jooksul, tuleb meil läbi elada ühe päevaga. Rohked sündmused ja neile reageerimine, muljete rohkus ei lasegi enam sagedasti meid arutada ja puurida ühe sündmuse ning mulje juures. Teine, vahenditult pealetulev kustutab esimese mõju. Seda suuremaid raskusi on juhtivas osas elus seisvail isikuil päeviku pidamisega, ja see enamasti saabki kuivaks loeteluks. Ometi meile on ka need päevaloetelud väga väärtuslikud: näitavad nad ju vastava isiku elu sisustust. Kui neid faktide konstanteeringuid täiendavad veel tabavad iseloomustused, võime seesugust päevikut pidada alles siis täieväärtuslikuks, meeleolu, aja ja vastava isiku tõekspidamiste võltsimatuks edasiandjaks, kui päevik pole peetud sihiga, et teised seda loeksid ja imestaksid. Järeletehtud ja järelekohendatud päevikud pole mingi haruldus meie päevil, kuid neil on siis juba pigemini mälestuste väärtus. Niisuguste hiljem täiendatud, parandatud ja teiste jaoks määratud päevikute (jätame siinkohal välja ametialalised ja kohustuslikud päevikud) näitena võiks tuua Maurice Paléologue'i päevaraamatu, millel peale ajaloolise on ka kirjan-
duslik väärtus.

Kirjalikke mälestusi leidub meie perekonna-kirjakogudes rohkem kui päevikuid. Mälestuste kirjutamine on uuemal ajal lati moes olnud, eriti epideemiliselt levinud on see kirjakultuuri osa pärast Maailmasõda. Lähema arvustuse alla võtame mälestused siis, kui nad ilmuvad trükist. Siis me hindame seda, kas vastava isiku tegevus ja tähtsus õigustab ta mälestuste avaldamist, mis on tal ütelda oma elukogemustest, kuivõra asjalik ta on suutnud olla ja palju muud. Meilgi Eestis on ilmunud terve rida mäles-

tusi. Mõned neist on saanud üldiselt tuttavaks ja populaarseks, teiste kohta oleme arvamisel, et vastav isik on ennast ülehinnanud ja ta mälestused võinuksid sama hästi ka ilmumata jääda.

Perekonna suhtes lähtume aga mälestuste hindamisel teiselt seisukohalt ja nad on alati üheks põnevamaks aineks arhiivis. Perekonnale pakuvad memuaarid alati huvitavat materjali, kuigi iseküsimus oleks, kas neid trükkis tarvitseks avaldada. Meie ja mujalgi raamatuturgudel ilmuvat massiproduktiooni arvestades on üksiku raamatu osatähtsus niikuinii langemas ja memuaaride kirjutajad võiksid täielikult rahulduda ka teadmiseга, et nende mälestused, kuigi nad trükivalgust ei näe, pakuvad perekonna kitsamale ringile alati palju. Mälestusi kirjutada võib see, kel neid on ükskõik mis alalt, olgu ta siis noor, keskur või vana. Tuleb vastu vaielda vaatekohale, et see, kes mälestusi kirjutab, on juba erus, nagu elust väljalülitatud ja et ainult vanaduse pöduruses võib nende kallal aega viita. Niiviisi talitataksegi tihti ja tulemuseks on, et sagedasti oma mälestustes ei suudeta enam õieti meelde tuletada sündmusi, unustatakse tähtsam ja kirjutatakse ebaolulist, või ei suudetagi enam oma mälestuste kirjutamise kavatsust teostada.

Nende perekonnaarhiivi tähtsamate osade kõrval tuleb mainida veel perekonnaliikmete isiklikke tervishoiu-raamatuid, nagu neid viimasel ajal meie arstide ja teiste ringkondade poolt on hakatud soovutama, ja lisaks muidugi ka tähtsamad perekondlikud dokumendid (abiellumise, sünni jne. kohta). Erilaadilise, aga väga olulise tähtsusega, silmale kõige huvitavamad on arhiivi hulka loetavad perekonna ülesvõtete või fotode albumid ning kogud (isikute ja kohtade üle), ka olemasolevad joonised ja talukaardid ning majaplaanid.

Edasise tähtsa osa moodustavad perekonnaliikmeile saabunud kirjad. Siin on kahtlemata valik vajalik, mida peetakse tähtsamaks alal hoida, sest iga väikest arvekest, kutsekaarti või peopiletit poleks tähtis säilitada. On paljusid — nende ridade kirjutaja küll ei kuulu nende hulka —, kes teevad ärakirjad oma kirjadest, mida nad saadavad. Ka siin peaks alalhoidmise mõttes toimuma valik, kui kirjavahetus on võrdlemisi tihe. Kui see väike on, ei tekita alalhoidmise küsimus raskusi. Ühest seesugusest isiklikust arhiivist, kus omaniku poolt korrapäraselt säilitatakse ka väljasaadetavate kirjade koopiad, kuulsime hiljuti J. Roosi kirjutuses, nimelt kirjanik K. E. Söödi isikliku arhiivi kohta, mis teatavasti sisaldab rohkesti kultuuriolulist ainekku.

Oleneb perekonnaarhiivi suuruselt, kuidas peaksime teda korraldama. Tema väiksuse juures aitab meil ühest laualaekast; kui ta on ulatuslikum, siis võime temas leiduva vara järjestada aastate, isikute, sündmuste kaupa (perekondlike sündmuste puhul saabunud kirjad jne.).

Olen näinud kodu- ja välismaail väga mitmesuguseid perekonnaarhiive ja seda nii teatavat suuremat või vähemat osa etendanud isikute kui ka harilike kodanike juures. Olen võinud imestella seda kodukultuuri üht avaldust, mis on loonud kodus oma perekonnanurga. Seda perekonnaarhiivi luues ei ole alustundeks temaga teiste võraste ees uhkustada; ei, see jääb kodusele, intiimsele perekondlikule ringile — need meile väärtuslikud mälestusesemed. See seob perekonna üht generatsiooni teisega tugevamalt, lubab lastel hiljem pilku heita oma vanemate ja esivanemate mõtte- ja tunde maailma.

Perekonnaarhiivi loomise küsimus pole mõni massilist poolehoidu või propagandat nõudev küsimus. See on ja jääb üksikute perekondade erasjaks ja ta tekib seal, kus on sügavamalt pieteeti oma perekonna vastu. Kellele seesuguse perekonna ja isikliku kirjakogu säilitamine üldsuse seisukohalt aga tungivalt soovitavaks tuleb pidada, on meie riikliku, avaliku elu tegelased.

Siin perekonnaarhiividest kõneldes tahan rõhutada, et see on kodukultuuri ainult üks paljudest avaldustest. Me vajame elule õiget lähenemist, elu sees seisvaid inimesi, tegusid; vajame arusaadavat õiget suhtumist perekonnale, armastust elu vastu. Mitte tegutsemist ajaloo jaoks, vaid elu paremaks edasiehitamiseks, nii päeva- kui kaugemate ülesannete ausaks ja õigeks lahendamiseks. See otsekohene ja tarbekohane tegevus elus jätab meist sundimatuid väärtuslikke mälestusi, kui tahate, ka ajaloo jaoks. Eluvõõra inimese arhiiv on kehv ka ta perekonnale.

Isiklikke ja perekonnaarhiive omasid Eestis juba ammu aadlisugukonnad. Mitmed neist on juba õige vanad ja rikkalikud ning ajaloo uurimise seisukohalt paljupakkuvad, nagu näit. Wrangellite sugukonna oma Viru-Roelas. Aga eestlastegi hulgas on mitmeid sugukondi, kus hoiti juba ammusest ajast oma kirjavara. Vabatalupojad hoidsid hoolega oma vabaduskirju või maa kohta käivaid ürikuid. Hiljuti leidsin talupoegade-vahelisi kirju 18. sajandist. On praegu maal neid, kes omavad dokumente ja pabeleid rootsi ajast, kel on alal hoitud nende esivanemaile kuulunud jutluse- ja lauluraamatuid 17. ning 18. sajandist. Neid hoitakse praegugi alal suure lugupidamistundega. Taludes on mõnel pool alal ka vanu vakuraamatuid ning rendikontrahte. See ainestik on tänapäeval kultuurilooliselt olulise väärtusega.

Mitmekülgsest huvitavat ainestikku on nendes eesti perekondade kirjakogudes, kelle sugukonna liige oli maal köstriks või koolmeistriks juba 19. sajandi esimesel poolel. Ka pietism ja vennastekoguduse liikumine on jätnud eesti perekondadesse kirjalikke materjale juba 18. sajandist peale, mis nüüd on kirjandusloolaste huviobjektideks. Rohkesti huvitavaid kirjeldusi ja iseloomustusi tabame kirjades, mis säilivad eesti perekondades nii maal kui linnas juba 1850. ja 1860. aastaist peale. Türgi sõjast kirjutavad Balkanil viibivad sõdurid koju. Samuti leidub kajastusi Vene-Jaapani sõjast ja 1905. a. revolutsiooniliikumisest.

Mitte ainult perekondliku väärtusega, vaid laiemaltki seisukohalt huvitavad on eesti ohvitseride ja sõdurite kirjad kodustele ja tuttavaile Maailmasõjast ning Eesti Vabadussõjast. Et neid kirju hinnatakse mujalgi väga kõrgelt meeleolude siiraste tõlgitsejaina, tõendab Saksa arhiiviasutuste tegevus, kes koguvad neid kirju, omades neid juba kümneid tuhandeid. Eestis Vabadussõja Ajaloo Komitee Arhiiv on huvitatud sõdurite kirjadest. Meile on tähtsad ka eesti asunike kirjad oma kodumaale jäänud sugulastele jne.

Väga tähtsad teaduslikust seisukohast on eesti tegelaste isiklikud arhiivid, mis on talletatud kas Kultuuriloolises Arhiivis või Riigi Keskarhiivis. Mainiksime neist Jannseni, Köleri, Veske, Koppeli, Poska, Jakobsoni, Jõgeveri, Grenzsteini, Reimani, Hurda ja teiste omi.

Me näeme, et valitseb tihe side kodukultuuri ja perekonnaarhiivide vahel. Viimased on perekonnakultuuri üheks arendavaks ja tihendavaks teguriks. Seepärast kodukultuuri nimel olgu tervitatud perekonnaarhiivide asutamise ja hoidmise mõte.

Õpilase pühapäev.

Aulis Aret.

1. Vaba-aja pedagoogikast.

Mie õpetame noori töötama, andes neile selleks vajalisi teadmisi ning oskusi, ühtlasi näidates teid nende iseseisvaks edasiarendamiseks. Puhkama ega aega veetma me ei õpeta. Ometi kuulub ka see ellu kui tervikusse. Vähe õpetame noori ka oma elule kui tervikule vaatama ja seda tervikut korraldama ning edendama. Alles äsja algatatud klassijuhataja-tunnid on tõesti suureks sammuks selles suunas.

Kui palju küsimusi siit tõuseb! Elu ei koosne mitte ainult tööst, vaid ka reast teist laadi olenguist — puhkus, hoovõtmine uusiks pingutusiks, enesemeelstus — järelemõtlemine oma ülesannete ja sammude üle, uute suundade võtmine ja uute tähiste seadmine, vajaliste täiendelamuste hankimine ja läbitöötamine, kõrgemate tunnete viljelus jne. jne. Kogu see osa elust langeb vabale ajale, mitte töötundidele, kus pole seks mahti. Tungides üksikasjusse kaotame sageli sideme tervikule, mida ei tohi aga kunagi silmast lasta, sest tervik näitab igale juurdetulevale üksikasjale ta asendi isiku elus ja selle ajalisel jaostumises.

Sõltuvuses tööaja lühenemisest kerkib moodses ühiskonnas esile üha nõudlikumalt vaba-aja õige lülitamise vajadus elutervikusse, ta otstarbeka kasutamise probleem.

Tehniline tsivilisatsioon, kui teda pole tasakaalustamas hingelised väärtused, teeb inimesest massi-osa, ühiskondliku tööjaotuse mehaanilise töölooma, pool-automaadi, labiilse kihe-olendi, kel puudub kindel isiksuse tsentrum, kes päevast-päeva oletseb väliseist tõukejõududest aetuna. Ta vaba-aega täidavad lõbustustööstuse poolt toodetud alaväärtuslikud massi-ajaviited ning -lõbud, mis pahatihti isikut ja tema kaudu rahvast otse keondavad (nagu alkohol). G. Kerschesteiner sõnab „moodse“ inimese kohta: „Tööd teha ja end täis süüa oskab iga loom, muusadest rõõmu tunda ainult inimene... Ka riik kannatab, kui tööloom vabal ajal end animaalselt rahuldab“ („Grundfragen der Schulorganisation“).

„*Panem et circenses*“ -inimtüübi levimise vastu peame töötama kõigi kasvatusjõududega. Oluliseks abinõuks rahvamasside moraalsel, intellektuaalsel ja hügieenilisel tõstmisel on õigete arusaamiste kujundamine vaba-aja veetmise kohta ja õigete vaba-aja harjumuste ning traditsioonide loomine.

Nooris — homseis täisealises — rajame seks aluseod, selgitame nendega põhimõtteid ja eksimusi, lähtudes noorte vaba-ajast endast. Siin hargneb vaatlus kolmes suunas: 1) empiiriline vaatlus selgitab, milline on olukord (olukorra-pilt), 2) kriitiline vaatlus arvustab olukorda (puuduste-pilt), 3) normatiivne vaatlus seab üles nõudeid selle kohta, milline peab olema vaba-aja veetmine (ideaal-pilt).

Vaba-ajaks on peamiselt pühapäevad ja pühad, mistõttu peatume neil.

1. Aastas on 52 nädala-pühapäeva, peagu 1½ kuud kokku! Kui juurde arvame pühad, saame veelgi kõrgema määra. Ja teame, kui suurt osa ka sisuliselt etendab pühapäev noore elus.

Sellest lähtudes peame täie õigusega kõnelema pühapäeva pedagoogikast, mis tööpedagoogika kõrval on kahjulikult liiga varju jäänud.

Pühapäeva olemus erineb tööpäeva omast tugevasti. Pühapäeva omalaad seisneb puhkuses ning rahus. Kuus päeva kestnud tööle järgneb ta vajalise puhkepäevana jõudude kogumiseks eelneva töönädala tarvis. Pühapäeval välditakse raskeid, pingutavaid tegevusi. Puhkuse kõrval pühendatakse aega hinge kõrgemaile, kosmilisile tarbeile — endameelestusele ja usuelule.

Pühapäev jaostub kahte ossa. Hommikupoolikut iseloomustab vaikus, rahu, hardus, usuliste vajaduste rahuldamine. Pärastlõunane aeg veedetakse väheväsitavate ajaviidetega, nagu külastused, vestlus, kerge lektüür, mängud, raadio jm. Öhtul minnakse aegsasti magama, et esmaspäeval asuda täie jõuliselt oma tööle rahva teenistuses.

Siin hõredate joontega tõmmatud põhimõtete valgustusel asume vaatlema tegelikku olukorda ja teda kõrvutama eeltoodud ideaal-pühapäeva pildiga.

2. Kuidas möödub noore pühapäev?

Igapäevaste kogemuste põhjal, mis meelitasid olukorda lähemalt selgitama, tõusis lahendust nõudvana kahtlus: Kas noore (elik õpilase) pühapäev pole liiasti koormatud mitmekesiste väsitavate tegevustega, mistõttu ta ei täida oma ülesannet puhkepäevana ja noored ei saa vabaneda eelnenud nädala väsimusest ega esmaspäeval uut õppenädalat alustada täies värskusel?

Sellele osalise selguse saamiseks seati esmaspäeval, 18. oktoobril 1937. a. Narva kolme keskastme segakooli õpilasile küsimus: „Kuidas veetsin pühapäeva (s. o. eilse päeva)?“ Vastata tuli kirjalikult kodus. Vastuselehe vasakule äärel märkis vastaja üksteise alla kella-ajad, näiteks 7—8, 8—9 jne. Iga kella-aja taha tuli lühidalt märkida, mida õpilane siis tegi ja kus viibis. Kui see oli tehtud, tuli koostada lühike kirjeldus, kus vastaja sai soovi järgi seda-teist täiendada. Ankeet teostati kooli- ja klassijuhatajate sügava tänu väärusel innukal kaasabil.

Ankeedi täitis 371 õpilast, neist 164 poissi ja 207 tüdrukut, andes teatmeid kokku 5000 tunni veetmise kohta (täpselt 4993). Vastajad olid õppeaastailt 5—11. aastakäigus, vanuselt 12 ja 18 vahel, kuuludes seega ülekaalukalt küpsemisikka (14.—17. eluaastais). Sotsiaalselt päritolult on rõhuv enamik linlased keskmisest kihist. Suhtumine ankeedisse oli erandita asjalik ning jaatav, vastused üksikasjalised, probleemielevus märgatav.

Elevus oli ootuspärane, on ju pühapäeval õpilase elamusis tähtsis koht. Kuumalt oodatud päev! „Kogu nädala unistasin pühapäevast,“ avaldab 15-a. tütarlaps. Kahetsetatakse armsa päeva liigkiiret möödumist. Nii kurdab 11-a. poiss: „Ootan pühapäeva, vist nagu teisedki õpilased, aga kui ta kätte jõuab, ei oska ma midagi peale hakata. Vaevalt saan ma midagi ette võtta, kui on öhtu käes ja ma heidan magama.“

Nädala algul (esmaspäeval, teisipäeval) omatakse kavatsusi pühapäevaks veel vähe. Need selguvad nädala lõpu poole. Üldiselt näib küll juhus etendavat küllaltki tähtsat osa. Mida noorem laps, seda otsustavamam.

Nende üldiste märkustega asume saabunud materjali vaatlema.

3. Tõus ja hommikused toimingud.

Pühapäeva hommikud toimub 361 õpilasel (10 kohta pole andmeid) tõus järgmistel kella-aegadel.

6—7 vahel	tõuseb	2%
7—8	„	8%
8—9	„	39%
9—10	„	40%
10—11	„	10%

Kauemini lamab voodis ainult üksikuid. Tõusmise kõrgaeg, nagu näeme, asub 8 ja 10 vahel. Selle aja kuludes virgub 79%. Võrreldes argipäevasega on pühapäevane virgumine 1—3 tunni võrra hilisem. Tõus koos hommikuste korraldustega, nagu riietumine jm. ja eine, võtab igal õpilasel umbes tunni, olles üldise ajakulu poolest 4. kohal, tarbides 9% pühapäevatundide üldarvust. Tüdrukul, teataval osal, lisandub veel töid, nagu voodite ülestegemine, koristamine jms., millest allpool eraldi.

Üks 15 a. poiss kirjutab: „Hommikul muidugi magan kaua, söön aeglaselt ja palju.“

Selles tsitaadis leiame hügieenilise paleuse: küllaldane uni ja korralik toitumine. Koolipäevil mõlemad teadupärast kipuvad jääma vajaka, vähemalt teatud osal õpilasist. Siiski ka pühapäeval võib rea õpilaste juures näha enneaegset tõusmist ja liiga tõtlitku einestamist. Mõnedel juhtub enneaegne tõus sellest, et nad lihtsalt aetakse üles ja rakendatakse talitustele. Näiteks: „Ema äratas mu üles ja käskis poodi minna. Olin talle pahane, kuid siiski“ (13-a. tütarlaps).

Kuigi tuleb kõrgesti hinnata laste abi kodus (millest allpool eraldi), ei tohiks see toimuda väljamagamatusel arvel, vaid peab toimuma hiljem.

4. Õppimine — pühapäevane peategevus.

Ankeeti läbib punase joonena mure ning hool kooliülesannete pärast. Sõna „õppimine“ esineb päevatabelis igal kella-ajal. Üldse kulutatakse õpin- guile 909 tundi, mis on 18% tundide üldtagavarast ja annab iga õpilase kohta 2¹/₂ tundi. Seda määra tuleb pidada küllaltki kõrgeks... puhkepäeva kohta. Ajakulult on õppimine kõigist muist tegevusist esikohal.

9—10 õpib	5%	15—16 õpib	9%
10—11 „	12%	16—17 „	8%
11—12 „	13%	17—18 „	7%
12—13 „	11%	18—19 „	7%
13—14 „	6%	19—20 „	6%
14—15 „	7%	20—21 „	5%

Õppimiskövera haripunkt asub ennelõunasel ajal, kuid ei saa rääkida erilisest kuhjumisest mingile kella-ajale. Köver on võrdlemisi lame ja näitab kaht platood, nimelt kella 10—12 ja 15—17 vahel. Teine platoo (15—17) viitab, et õpitakse palju ka pärastlõunasel ajal. Üldse, nagu öeldud, hajub õppimine kogu päevale. Enne- ja pärastlõunase õppimise suhe (rajaks kell 14) on umbes 1:1. Kui lähtuda väitest, et ennelõunane aeg on õppimisel soodsam, tuleks antud suhet pidada taunitavaks. Kallis ennelõunane aeg tuhlatakse tühjaga-tähjaga ning nippega-näppega. Mõned õpivad hilisõhtul. Üks 13-a. poiss lahendas kell 21—22 matemaatika ülesandeid. Varem polnud aega.

Rea õpilaste juures ei saa märkamata olla, et enne joostakse ära kõik jooksud ning rahuldatakse kõik oma rohkearvulised kirjud huvid ja alles kõige kireva tagatipul („ah jah, vaja ka õppida!“) asutakse esmaspäevaste ülesannete kallale, sageli ilmse meelehärmi ja vastikustundega. Säärane õppimine — pärast igasugu huvitavaid, põnevaid, erutavaid elamusi — on väga ebatootlik, sest teadvuses liigub veel kaua asjaste hiilg-elamuste kujutlusi, mis häirivad õppimiskujutlusi. Ja nooril pole veel kuigi tugevaks arenenud võime häirivaid kujutlusi eemale suruda ja koonduda ülesandele. „Mõtted kisuvad mujale.“ Nii võivad vanemad oma last näha istuvat tundide kaupa raamatu taga ja

imetella, kuidas see imeusin laps saab äkki „puuduliku“. „Ta ju kogu aja istus ja õppis!“ Jah, armas ema, istus küll, aga paljude õppis?

Pühapäeval häirivad õppimist ka külastajad. Koolisõbrad teatavasti külastavad üksteist elavasti. Sellest segamisest on mõned teadlikud, ja veel enam — ei lasegi end segada.

Nii kirjutab 14-a. poiss: „Sain aga vaevalt raamatusse vaadata, kui koputati uksele ja minu sõber tuli meile, ta ei ela just väga kaugel, ja seepärast ütlesin talle, et mul tuleb koolitükke korrata ja kas ta ei läheks nii kauaks koju ja umbes kella poole ühe paiku tuleks meile, ta oligi nõus.“

Nõnda sihiteadlikud ning meeled kindlad pole muidugi kõik. Suur osa näib olevat õige järeleandlik kõrvalekallutamisele. Hajutus, hälbimine ja püsimatus on noorile omane. Vastupidised tahtekvaliteedid võrsuvad koos vanuse kasvamisega. Teatav osa inimesi jääb aga eluaeg hõlpsasti kõrvalejuhitavaks, labiilseks, amorfseks, altiks väliseile ajendeile ja tumedaile vaistudele.

Ebakohana esineb ka järgmine asjaolu. Nimelt kasutab suur osa õpilasi õppimiseks aega, mis järgneb vaheta lõunaeinele. Kohe pärast lõunasööki asub õppima 23% õpilasist! Seega peagu iga neljas õpilane eksib nõude vastu, et täie kõhuga ei tule sooritada raskeid tegevusi. Juba mungad keskajal lausuvad: Plenus venter non studet libenter (Täis kõht ei õpi meeleldi).

Mis on sellise karjuva ebakoha põhjuseks? Osalt küll see, et pärast lõunat ootavad „sõbrad“, mingi paeluv tegevus jms., aga kodus öeldakse: „Enne sa ei lähe, kui tükid tehtud!“ Mis muud kui viuh! viuh! silmad üle õpikute, et saaks rutem need kaelast.

Peale ajanappuse kahandab sellise „õppimise“ väärtust ka see, et pea on täis eelolevate elamuste kujutlusi, mistõttu saab õpingule tahtmata osaks vähene tähelepanu. Teame küll, kui raske on koonduda tööle, kui on oodata peatselt suurt elamust, nagu näiteks esmakordne avalik esinemine, võistluse tagajärgede väljakuulutamine jms.

Õppimine pühapäeval vähemalt osale ei tundu rõõmustavana. Mõned õpivad esmaspäevaks ära juba laupäeval. Nende arv näib olevat küll kasin. Enamik õpib alles pühapäeval, mõnedki ilmse pahameelega. Huvitavalt iseloomustab oma meeoleolu 14-a. tütarlaps: „Kui olin riietanud, siis oleksin heameelega läinud jalutama, aga enne oli tarvis veel õppida. Kihvtise pilguga õpperaamatute poole haarasin inglise keele raamatu ja hakkasin ruttu õppima. Inglise keel õpitud... hakkasin südametäiega Leedut õppima.“

See ei tähenda, et õpinguid üldse põlatakse, küsimus on vaid pühapäevases õppimisest. Muide on osal õpilasist õpingud, koolilised ja vabad, koguni lemmikharrastuseks. Kuigi kool oma asja kõigile noorile pole suutnud armsaks teha (ega vist suudagi), siiski harrastab õpinguid kui lemmiktegevusi 14 poissi ja 30 tüdrukut, mis on 12% õpilasist. Seega muidugi ei piirdu õpinguisse jaatavalt suhtuvate arv. Enesest rõõmustavaks tõigaks on see, et igal kümnendal õpilasel on südameasjaks mingi õping.

Vanusega koos tõuseb õpingute väärtuse hindamine ja armastus nende vastu, õpiste laialipillatud killud sulanduvad tervikuks — isiklikuks maailmapildiks. O. Willmann („Didaktik als Bildungslehre“) ütleb teravmeelselt, et õpilasel sageli ainukeseks sidemeks, mis koos hoiab õppeaineid, on — raamaturihm. Sellega ermistab O. Willmann valusat põhiprobleemi.

Kokkuvõtteks võib pühapäevase õppimise kohta väita seda, et selle tingimused on ebasoodsad, mistõttu ei saa tulemusedki olla kuigi kõrged. Mitmekesiste huviharrastuste ja lõbustuste, väisangute jne. tõttu puudub õppimise psüühiline peatingimus — rahulik meeoleolu.

5. Lugemine.

Teise koha tegevuste hulgas evib lugemine, tarbides 623 tundi ehk 12%. Lektüüriga tegeles lõviosa õpilasist, nimelt 77%. Igaüks neist veetis lugedes umbes kaks tundi. Ebalemata tõstis neid arve vihmane ilm enne lõunat, sundides toas viibima. Arvatavasti aga teissugusegi ilma puhul oleks lugemise määr olnud tähelepandavalt kõrge.

Noored on suured lugejad, palju-lugejad. Lektüüri-probleemid on pedagoogilises mõtlemises õigustatult esirindseid. Nad on noorsoo vaimse tootumise küsimusi. Sama ankeedi andmeil on lugemine lemmikharrastuseks 48% poistest ja 62% tüdrukuist, üldse 61% õpilasist. Vähemikul (39%) pole lugemine lemmikalaks. Vähem on neid, kel lugemine on ainsaks lemmikuks (12 poissi ja 32 tüdrukut). Poisid pole lugemisest niivõrd vaimustatud kui tüdrukud. Täiseas suureneb meessoos võordumine raamatuisest veelgi, nii et avalike raamatukogude lugejaskonna moodustavad noorte kõrval peamiselt naised.

Asudes sisulisele küljele, nendime, et noorte lektüüri moodustab peagu erandita üksnes ilukirjandus, lisaks ajalehed-ajakirjad. Populaarteaduslikke ja rakenduslikke raamatuid märgitakse (ja teadupärast ka) loetakse väga vähe. Millega seletub ilukirjandusliku proosa täieline ülivõim?

Esiteks avaneb ilukirjanduses noore elamus- ning kogemusjanusele hingele suurepärase elamuste-allikas. Teiseks kohustab õpilasi kooli poolt ette kirjutatud ja soovitud väärtkirjandus, mis on õieti ainult ilukirjanduse alalt. Kolmandaks mõjuriks on küll teadusliku ja praktilise kirjanduse suhteliselt vähene populaarsus. Isegi 3.—4. järgu jutukirjanikud on nagu austatavamad kui meie teadustaeva tähed ja sõnu „kirjandus“ ja „ilukirjandus“ peetakse sünonüümideks. Ilukirjanduse kultust süvendavad võimsalt oma ainelistes huvides kirjastused.

Normaalne suhe ilu- ja teadusliku kirjanduse vahel noorte lektüüris oleks vahest 3:1. Igatahes praegust olukorda ei saa täiesti õigeks pidada. Väga suurel määral kahandada ilukirjandust teiselt poolt ka ei saa, sest ta on õpilasele kooli poolt pakutava ülekaalukalt intellektuaalse materjali tasakaalustajaks ja kompenseerib aktiivset omaelu. Kui elukeeris täisealistuvat haarab, siis kahaneb ilukirjanduse osatähtsus järsku, mõnikord liiga järsku. Juhime vaid tähelepanu ilukirjanduse liigmäärale ja muu kirjanduse liiga vaeselaselisele osale, ühtlasi meenutades hoiatust, et liigne lugemine takistab iseseisvat mõtlemist, õpilaseas peale selle kisub alla õpinguid, nagu näeme „lugemishulluse“ sattunud õpilaste juures. Koolitöö saab „igavaks“.

Kuivõrd ankeedis mainitakse teoseid, on nad enamasti väärtteosed, kuid vilksatab siin-seal ka „Lääne ratsanikke“ ja „Susannasid“.

Tähelepanдав on üsna elav huvi ajalehtede vastu ja nende kaudu avaliku elu sündmuste jälgimine. Noored — tõe ja õiguse rüütlid — ei tunne veel kompromisside vajadust ja otsustavad sirgjooneliselt. Pühapäeval juureldakse sündmuste üle. Seda ei tee vist küll enamik, vaid vähemik, ja peamiselt vanemad, küpsemisest väljuvad (16—17 ja üle) poisid.

Vanule pärimusile meie endisaegsete traditsioonide säilmetena viitab see, et mõnedes kodudes noored loevad pühapäeval piiblit. Kui religioonil on ja peab olema koht meie kodudes, siis kuulub pühapäeva-lektüüri juurde esmajoones vaimulik kirjandus.

6. Jalutus.

Kolmandal kohal õppimise ja lugemise järel asub jalutamine. See tarbis 486 tundi ehk 10% üldajast. Ilusa ilma puhul (enne lõunat vihmates) oleks see määr olnud kõrgem, sest noored armastavad väljas viibida ja jalutada.

Jalutas üldse 75% poistest ja 76% tüdrukuid, kokku 280 õpilast ehk 76%. Üldse ei jalutanud 91 õpilast ehk 14%, mis on siiski kaunis suur määr. See on nii küll näilikult, sest rida õpilasi sooritas oma jalutuse juba niikui-nii, et läks tuttava poole ja seda käiku jalutuseks ei nimetanud. Võib arvata, et toast väljas käisid kõik, erandades üksikud haiged, haiglased jm.

Jalutajate arv tõuseb kella 14-ni, siis kella 16-ni on väike lang. Kella 16—19 vahel on taas tõus, mis haripunktile jõuab 18—19 vahel 64 jalutajaga ehk 23%-ga jalatunuist. Kella 19—21 vahel on kahanemine ja kell 21 lakkab jalutamine.

Kus jalutavad õpilased? Teadupärast suurima liiklemisega tänavail. Parkides ja väljaspool linna jalutab üksikuid; see on koha peal tavanähteks. Ometi oleks loodusilu nautimise ja tervisliku puhkuse ning vahelduse huvides jalutamine parkides ning saludes hoopis tervitatavam. Noored aga ei jaluta niivõrd moodsiooni, kuivõrd emotsiooni — oma sotsiaalsete tungide rahuldamise huvides.

Mida pakub tänav? Jälgigem noori tänavail. Seal kohatakse kamraade ja „longitakse“ koos. Olvatakse kaupluste vaateaknaid ja kinode vitriine, arvustatakse möödujaid, eriti moedaame („kübar peas kui korsten!“), jälgitakse teretulnud tänavelu sündmusi, nagu tõrkosa joobnu talutamist kordniku poolt jaoskonda jms., vahetatakse mõtteid kooliülesandeist, peetakse plaani, mis teha ja kuhu minna jne. Ühesõnaga — koolinoorile on tänav midagi sellast, mida on täisealisile kohvik — kohtamise ning mõnusa jõudejutu ja mõningate asjade ajamise nurgake.

Mõned harrastavad ka jaamas rongidel vastaskäimist. Seal nähakse uusi nägusid ja näidatakse ennastki. Näide: keegi tütarlaps sai uue nägusa mantli. Õhtul promeneeris selles perroonil. Jalutas edasi-tagasi enne ja pärast rongi ja lahkus alles siis, kui perroon inimesist oli tühjunud.

7. Väisangud.

Noorte jalutamisele võib vaadata ka kui väisangute tegemise ja vastuvõtmise aseainele. Korterite kitsus, vanemate poolt võib-olla mitte meeeldi nähtav suhtlemine jms. lükkab kohtamised tänavale, sest noorte klubiruumes, vähemalt selliseid, mis pühapäeval noorile avatud oleksid, pole vististi kuigi palju.

Noored on vägagi sotsiaalsed olendid. Igaüks evib „sõpru“, algul palju ja valikuta, hiljem vähem ja valikuga, hilisemas nooruses hoopis vähe. Meie vaatlus hõlmab küpsemisiga, ja siin on „sõbra“ mõiste veel õige avar.

Pühapäev pakub suhtlemiseks kamraadidega ajaliselts soodsaid võimalusi. Tänav kõrval on suhtlemiskohtadeks kodud.

Väisanguis oleskeldi 7% üldajast, jalutamisega kokku 17% (peagu kunagi ei jaluta noored üksi, nii et jalutus on vaid suhtlemisabinõu). See näitab suhtlemise elavusele. Väisanguid sooritas poistest 37% ja tüdrukuid 47%, kokku 159 õpilast ehk 43%. Naissoole on külastamine omasem. Tundub, et vanuse tõustes huvi võõrsil käia kahaneb, võib-olla pole enam mahti.

Vanusega kaasas käivat väisangute kahanemist peegeldab selgesti alljärgnev tabel.

K ü l a s t a s t u t t a v a i d						
Progümnaasiumi					Uue gümn.	Vana gümn.
I	II	III	IV	V	I	V
48%	58%	40%	40%	31%	24%	24%

Väisangud toimuvad enamasti pealelõunasel ajal. Kõrgeaeg asub 15—18 vahel. Enne lõunat (10—13) teevad poisid külastusi enam kui tüdrukud.

Millega täidetakse aega kaaslase pool olles?

Poisid mängivad mängu ja tutvustavad üksteisele oma kogusid ning asju. Tüdrukute tähtsaim ajaveet on vestlus. Vestlusaineks on mitmesugused pisijuhtumused tuttavatega, anekdoodid ja tulevikukavatsused unistustena. Teadupärast mängib mainitavat osa tütarlaste intiimseis ujedais sosisklusis ka erootiline teema. On ju lemme naise elusisuks. Miks siis ei huvitaks tütarlapsi kõik, mis on ühenduses armastusega!

Peale vestluse on noortel väisangu sisuks kooliülesannete lahendamine. Näide: „Üks tütarlaps tuli meile. Tal oli õpinguis segadus tekkinud. Seletasin talle.“ Üldiselt küll õpib igauks omaette. Paaris-õppimine pole edenenu.

Kui on noori koos enam, harrastatakse ühismänge; tüdrukud armastavad ka laulda ja tantsida. Näiteks kirjutab 14 a. tütarlaps: „Mul on balalaika. Onutütrele aga gitarr. Mängime koos ning sõbratarid tantsisid ning laulsid. Olime üliirõõmsad.“

Teine näide heidab eredat valgust tütarlaste koosviibimisele. 16 a. neiu kirjutab: „Tuba oli väga soe... Üks tüdrukutest istus ühes voodis, jal seal, ning ise laulis, et „Ich hab' vielleicht noch nie geliebt!“, teine lamas voodis ning ümises laulda: „Liebling, wir müssen uns wiedersehen!“ Lühidalt: mugav olemine... Tegin end ise mugavaks; laulsime ning rääkisime elulisest probleemest, nagu seda on õppimine ning kinofilmid... Mu sõbranna avaldas soovi minna „Bi-Ba-Bo'sse“ „Õilsat maad“ vaatama. Mina aga vihjasin, et „Skating'is“ on toredam pilt, seepärast et Karl L. Diehl mängib.“ Jne. jne.

Tüdrukud ja poisid vastastikku käivad läbi vähe: sood hoiduvad puberteedis pelglikult teineteisest. Samasooliste vahel pulbitseb seda vilkam sõbrutsus. Alles adolestentsis sood liginevad teineteisele. Nii üks vanema klassi poiss avaldab ankeedis, et ta ootas tütarlast tänaval... Elumängu värisev eelmäng!... Muide, mida meie, pedagoogid, noorte juures väga kardame, sest seksuaalne probleem on raske ja kardetav, talle lähenemine võib-olla keelatud. Kas saab ja kuidas saab noorte omaelu sel alal viia pedagoogilise kontrolli alla, on taas omaette raskeid küsimusi. Varemadel aegadel on kuulnud häält noorte ebamoraalseist koosviibimisist jne., kuidas siin nüüd tõepoolne olukord, teavad meist vahest õige vähesed.

Noorte intiimseim elu on suletud võõrale pilgule. Usalduse võitnud, võib pedagoog noorilt kuulda mõndagi huvitavat. Olgu siin sellele vaid vihjatud.

Täisealistega, s.o. oma vanematega tehakse koos külastusi vähe, seda teevad peamiselt tütarlapsed, kes üldse enam on kokku kasvanud kodu ja perekonnaga.

Vanuse tõustes irduvad noored järjest enam kodust ja... kui kallis isake ja emake ju kalmu all puhkavad, mõistetakse valusalt, kui vähe nendega koos on tahetud olla! Kodu ja vanemate kallidust oskame hinnata paraku alles täisealistena. Muidugi on noorte ja täisealiste eluringi kattumatus loomulik, kuigi traagiline paratamatus. Seepärast ei ole õigegei kurta, et noor irdub vanemaist, et ta sõpru otsib mitte isas-emas, vaid omataoliste seas ja nendega elavasti suhtleb. Sellega teiselt poolt ei taheta eitada, et vanemad ja teised täisealised võivad ka sõbraks saada noorile.

8. Mängimine.

Noorte suhtlemises on oma kaaluv koht mitmesugustel mängudel. Nooremad poisid tulevad mängimiseks kokku „kampadesse“, vanemad mängivad vähema osavõtjate arvuga.

Ankeedis leiame pühapäeva-veetmisabinõude seas järgmisi mängu: male, kabe, doomino, koroon, kaardid, eesel, pantide lunastamine, pall, kastanisõda, kits, loto, detektiiv-mäng, „müramine“ venna-õega, kassi või koeraga, juukselõikaja-mäng — see ongi õigupoolest kõik. Nagu näeme, pole mitmekesisus just suur.

Mäng on küpsemiseas kahanemas, järjest selgema ülivõimu anastavad nn. „harrastused“. Ka mängude sisus on nihkumine. Illusiooni-mänge on juba hoopis vähe, üksikud 5.—6. õppeaasta tüdrukud mängivad nukkudega ja mainivad seda (erandeid leidub muidugi hilisemaski eas). Asemele tulevad kombinatoorsed mängud, kus on „tules“ leidlikkus, mõtlemine. Tuleb nähtavale võistlus, sportlik moment. Pallimäng, vahest koroonagi jms. tuleb kanda õigupoolest juba spordi alla.

9. Male.

Mängudest rääkides peame eraldi peatuma malel. Male on praegu mängudest kahtlemata meil populaarseim. Selle põhjuseks on küll meie suurmaletaja Paul Keres'e hüglasaavutused maailma parimate seas. Male on tee kuulsusele ning aule, avatud igauhele. Miks mitte endaski otsida talenti!

Meie ankeedi põhjal on malet pühapäeval mänginud 68 poissi (ja ainult 4 tüdrukut) ehk 41% poiste üldarvust. Iga teine-kolmas poiss maletab! Siin võime nentida ägedat massipsühholoogilist nakkust. See haarab paljusid labiilseid, kujuta loomusi, õnneks vaid lühikeseks ajaks nagu iga „mood“, et kaasajooksikuid peatselt lükata uue moe rüppe. Tõsised maletajad seevastu tegutsevad seesmise kutsumuse ja tõelise ande põhjal.

Lemmikharrastuseks on male 33 poisil ja 1 tüdrukul, seega pooled pühapäeva-maletajaist on tõelised maleentusiastid.

10. Mitmesugused harrastused.

Loetleme huupi noorte pühapäeva harrastusi üldmulje saamiseks.

Laskmine, ajude-gümnastika, „uurisin Aafrika kaarti — mõtlesin, millal ma Aafrikasse sõidan“, sõda metsas, pühapäeva-kool, skautide koondus, aias sõbraga signaliseerimist harjutamas, ratsutamine, pidul, kirjajirutamine, ristsõnade lahendamine, markide korraldamine, tegin valguspilte, joonistasin nägusid, tegin paberist nukke, tegin nukkudele paberist kleite, ehtekiri, jalgrattal Narva-Jõesuus, eitasin aparati reaktsiooni mõõtmiseks, sport, tegin

kinoaparaati, jahil, köitsin juturaamatut „Andestan“, joonistasin žurnaalist moodi ja värvisin, lugesin soome kelle grammatikat ja tõlkisin Soomest saadud kirja, korraldasin pildialbumit jne. See on peagu kõik.

Lugemise kõrval, mis on lemmiktegevuseks 61%-l, evib suurt populaarsust sport oma mitmekesisistes harudes. Spordialad on lemmikuks 67% poistest ja 42% tüdrukuist. Vaadeldud pühapäeval sporditi vähe (vihmane külm sügiseilm).

Poiste huvi on laialdaselt anastanud skautlus ja noorkotklus. Nende liikumiste töö raskuspunkt näib olevat koondunud pühapäevale, kuhu muide üldse näib koondunud olevat noorte enesearenduslik tegevus.

Naispere elus ei näi osavõtt organisatsioonidest nii suurt osa mängivat kui poistel.

Huvitav on peatuda käsitööl (õmblemine, kudumine jm.). Sellega tegeles pühapäeval 25 tütarlast ehk 12%. Lemmikharrastuseks on käsitöö 41 tütarlapsel, mis on 18% oma lemmiktegevust märkinud tütarlaste arvust. Käsitöö kohta on see igatahes õige madal protsent. Kahtlemata oli „näputööl“ varemate aegade tütarlapse tegelusalades kaugelt tähtsam koht kui praegu. Käsitöö kui harrastusala tagasimineku taga noorte juures tuleb küll pidada kahtsusväärseks.

Samuti vaeselapsena hingitseb tüdrukute elus klaver. Pühapäeval näiteks klaverdas ainult 31 tüdruku ehk 15%, poisse 6, kokku 37 õpilast. Lemmikuks on klaver ainult 2 poisile ja 21 tüdruku (tüdrukuist 10%). Kümnekond tüdruku klaverdab ainult väliste asjaolude ajal, mõnigi vanemate surve, vahest pisarsilmilgi.

Siin on taas ebasoovitav vähesus. Klaverdus ei moodusta enam tütarlapse hariduse olulist osa. Muid muusikariistu mainitakse üpris harva — viiulit paar korda. Teised pillid, nagu flööt, klarnet, tšello, pasunad jne., ei leia üldse mainijaid ega vist ka harrastajaid.

Kodumuusika nõrkus eesti kodudes on vastuvaidlematu. Kui meie perekondade kultuursem osa jõudis sellele elatustasemele, millele kodumuusika on omane, tuli raadio ja lämmatas aktiivse muusikaharrastuse alged. Meil pole raadio võidukäik veel lõppenud, nii et ta raugedes tõuseks huvi ise musitseerida; enne vist jõuab meile uus moelaine kaugenagemise kujul.

Passiivne muusikaharrastus raadiokuulamise näol evib noorte seas suurt poolehoidu. Ankeedist ei nähtu ühtki halvustavat märkust. Raadiot kuulas 28 poissi ehk 17% ja 31 tüdruku ehk 15%, kokku 59 õpilast ehk 16%. See oleneb muidugi raadio omamisest ja % siinkohal avaldab, et sel määral leidub raadioaparaate kodudes. (Õpilasi, kes käisid raadiot kuulamas teiste pool, pole siin arvestatud). Kuulamise peaajad on 10—11 (jumalateenistus) ja 18—21.

Raadio kõrval köidab õpilasi elavasti kino. Vaadeldaval pühapäeval käis kinos 55 õpilast ehk 15%, poisse ja tüdrukuid peagu võrdselt.

Kino vanem vend teater on esindatud hoopis nõrgemalt. Sel pühapäeval väisas teatrit ainult 3 poissi ja 6 tüdruku, kokku 2% õpilaste arvust.

Poiste seas leidub jalgpalli-entusiaste. Vaadeldaval pühapäeval peeti matš välismeeskonnaga. 13 a. poiss kirjutab sel puhul: „Varsti algab jalgpallivõistlus... ja kuidas ma sealt oleksin tohtinud puududa! See oleks minule kui suurele jalgpallisõbrale täiesti lubamatu. Pealegi ootasin ma suure armu ja igatsusega Narva võitu.“ Selle võistluse elas kaasa 30 poissi ehk 18% meesõpilaste arvust ja ei ühtki tüdruku.

Teatavaid elamusi näib mõnedele pakkuvat loterii. Sel viibis 1 poiss ja 9 tüdrukut. Üks neist tuhlas loteriil üle krooni. Kuigi loteriid on majanduslikult tulukad, tuleb siiski kahelda nende soodsas mõjus noorte meelsusele. Kas nad ei mõju meelsusele demoraliseerivalt, varakult harjutades hagama „šanssi“ ja lootusi panema pimedale õnnele, tekitades püüdliku tööning vaevanagemise alahindamist?

Omaette harrastusalaks osutub vestlus. Poistest mainib seda ajaveeteks olevat ainult 5%, tüdrukuist aga seevastu 40 ehk 17%.

Üsna levinud poiste seas on kolleksionism. Tütarlapsed, kui nad üldse koguvad, siis peagu ainult filmiluduste pilte. Filmistaaride austus näib olevat tugev, tõustes otse jumaldamiseni.

Kõrgemat vaimset elu avaldub loomulikult vähem. Kunstialadel tegeleb üksikuid. Teatavas mõttes võib lugeda kõrgemaks vaimseks eluavalduseks ka unistamist. See on omane reale õpilasist. Üks 11-a. poiss avaldab: „Hakkasin mõtlema edaspidisest elust ja olust, kuidas ma Aafrikasse sõidan jne. Olles mõtted läbi haudunud, läksin jalutama.“ 14-a. tütarlaps märgib: „Kuid varsti tuli unistustest realsusse tagasi astuda — tuli hakata vene keelt õppima.“ Küpsemisealine on kahe maailma — tõelise ja kujuteldu — kodanik.

Hinge kõrgeimate talituste sekka kuuluvad usulised elamused. Vaadel-daval pühapäeval käis kirikus 3 poissi ja 14 tüdrukut, kokku 17 õpilast ehk 5% õpilaste üldarvust ehk umbes 8% linnas viibinud õpilaste arvust. Ainu-üksi sellest ei saa küll otseselt järeldada, et meie noorsoo usuelu on loid. Tähtsamail pühadel võib noori kirikus silmata üsna rohkesti, kuigi vahest mitte massiliselt. Vanule on kirikuskäimine osalt ettevalmistuseks lähedasele surmale, aga nooril on ees alles — elu. Tõepoolest ei käi noored tavaliselt pühapäevadel suurel arvul kirikus, järjekindel kirikuskäimine pole noorte rõhuvale enamikule omane.

Oleme harrastuste vaatluse lõpetanud. Harrastusi teimides tuleb mõnda, et need kannavad peamiselt stereotüüpsete massi-harrastuste iseloomu: samu teatavaid alasid harrastavad paljud, mõnikord sattudes otse vaimustusse, ühenduses ajamoega (male). Spetsiaalsemaid eriharrastusi seevastu kohtame vähem, peamiselt vanemal astmel, adolestsentsis. Harrastused valdavalt on retseptiivset laadi. Loomingulisi ja produktiivseid (asjade valmistamine) huvelusi kohtame vähe.

Harrastuste irdne kirjupalgelisus vanuse tõustes kahaneb, sest huvid kinnistuvad. Esialgu huvitab kõik, laps mängib ja katsetab kõigega, mis ette juhtub, ja küpsemisealisel on 5—10 „lemmiktegevust“, mis vahelduvad üle öö. Selles on sügav bioloogiline mõte: noor peab tutvuma paljuga, et sellega tegeldes sattuda „õigele“ — andepärasele, kutsumuspärasele. Küpsemise lõpul, eriti aga adolestsentsis on harrastuste arv kahanenud tugevasti, sest on selgumas juba ande ja huvi põhisuunad. Mida enam saame noorile lähedale tuua erinevaid elualasid, seda tulusam on see nende kutsevalikule. See „lähedaletoomine“ saab toimuda eeskätt vaba-ajal. Siin näeme jälle lisaargumenti vaba-aja pedagoogika tähtsuse kasuks.

11. Kodused abistustööd.

Ankeedis mainib 106 õpilast ehk 29%, et nad on kodus vanemaid pühapäeval abistanud. Märgitakse ka vastavaid tegevusi, nagu toiduvalmistamine, riistade pesemine, poeskäimine jms. Poisid aitavad kodus vähe (15 poissi ehk 9%), tüdrukuist aga peagu pooled (91 ehk 44%).

Sellest näeme, et vanemate abistamine pole massiline. Kodumeelsuse arenemisele tütarlaste juures pole see kahtlemata soodus. Poiste puhul on vanemad ise süüdi, eriti sellega, et nooremaid poisse hoiavad ära kodutööst, eriti „naiste tööst“. Nii kord lasteaias 7-a. poiss, kui teda kästi lauakatmisel abiks olla, vastas uhkuse ning üleolekuga: „Naiste tööd ma ei tee!“ Et vanemad lastele kõik kätte teevad, seda on viimased harjunud pidama endastmõistetavaks. Laste kaastegevus kodudes, olgugi see väike või mõnikord koguni mittevajalik, sisaldab endas kõrgeid kasvatuslikke väärtusi.

12. Sööma-ajad.

Pühapäeval süüakse meil, nagu muilgi päevil, kolm korda; lõuna- ja õhtuoodet saavad vähesed. Hommikusöögi aeg on umbes $\frac{1}{2}$ —1 tund pärast tõusmist. Lõunastamise aja kohta on pilt järgmine.

11—12 vahel lõunastab	1%
12—13 „ „	14%
13—14 „ „	44%
14—15 „ „	32%
15—16 „ „	5%
16—17 „ „	1%

Enamik õpilasi lõunastab 13—14 vahel. Kella 14-ks on lõunastanud juba 59%. Igapäevase lõuna-ajaga võrreldes on pühapäevane lõuna enamikul varasem. Seede-harjumuste seisukohalt pole muudatus eineaegades kiidetav, tuues endaga vähese isu ja ärritades magu.

Teiseks punktiks, milles vajame revisjoni, on seedimis-rahuh küsimus. Et seedimine võiks toimuda täies rahus ja vajalise vereüllusega seede-elundis, peaks seedimise ajal seisma igasugune tahtlik vaimne või kehaline tegevus, vähimalt ei tohiks olla intensiivne. Olbame seepärast erilise huviga, millega õpilased veedavad lõunasöögil vaheta järgnevat aega. Andmed kõnelevad järgmist.

1. Õpib 23%
2. Loeb 17%
3. Puhkab 12%
4. Jalutab 7%

5. Harrastab mitmesuguseid väsitavaid tegevusi 5% jne.

Lõunasöögil järgnevat tegevusi jaostades raskeiks ja kergeiks, saame suhte 52%:48% raskete tegevuste ülekaaluks.

Seesugune pilt on igatahes väga laidetav: üle poole õpilasist tegeleb raskega ajal, millal on üldse igasugune tegevus taunitav. Peagu veerandil, nagu eespool sellele viidatud, on käsil koguni õppimine! Ka lugemist ei saa pidada õigeaegseks, sest teatava osa lektüürist moodustab väärtkirjandus, mille rikkuste vastuvõtt eeldab soodsamaid tingimusi. Üks 14-a. poiss koguni mängis jalgpalli (ja muidugi mitte üksi), võib kujutella, kui hirmus ebamugav on täie kõhuga pallile järele joosta!

Vaadeldud pühapäevaseid askeldusi nende kirevuses, kerkib tahtmata küsimus: aga puhkus? Siirdumegi pühapäeva kui puhkepäeva küsimusele.

13. Puhkus.

Tõuseb kahtlus, kui võrd üldse õpilased leiavad askelduste rohkuse kõrval puhkuseks mahti.

Sõna „puhkus“ esineb noorte vastustes suhteliselt harva. Noorusaeg on ju jõudude aeg, millal ei peeta arveid energiatega üle. Jõu ega aja säästmisele

ei mõelda. Viimane on vanuse endeks, otsekui mägede tagant hiiliva surma aimuseks.

Pühapäeval puhkas, pikutas, magas, „lesis“ päeval 32 poissi (20%) ja 44 tüdrukut (21%), kokku 76 õpilast ehk 21%, seega iga viies õpilane.

Puhkuse peaaeg koondus lõunasöögi järele (lõunauinak), siis puhkab 12% õpilasist, s. o. iga kaheksas õpilane. Võrdluseks olgu kõrvutatud, et samal ajal õpib iga viies õpilane.

Puhkust rõhuv enamik õpilasist ei tunne.

14. Magamaminek.

Magamamineku aegade kohta saame järgneva tabeli.

19—20 läheb magama	5%
20—21 „ „	29%
21—22 „ „	40%
22—23 „ „	21%
23—24 „ „	4%

Rea õpilaste juures nähtub, et nad magama lähevad alles vanemate meeldetuletusel või sunnil. See ei tähenda igakord, et polda teadlik õigeaegse uinumise tähtsusest, vaid sageli ainult seda, et „liha on nõder.“ Paljud müidugi võidavad end ise. Näiteks see 14-a. tüdruk, kes tunnistab: „Korralik õpilane peab ju ka vara magama minema, sest järgnev päev on väsitav.“ Noorel hilise ülalistungise peamotiiviks on põnevad raamatud. Nii istus üks 15-a. poiss seekord kella 2-ni. Ja pidi tõusma juba kell $\frac{1}{2}$ 7—7. Seega sai magada, kui kohe uinus, ainult 5—5½ tundi! Lisanäiteks, kui võrd võib põnev raamat kõita oma nooruslikku lugejat, kõlbaks juhtum tütarlastest, kellele ka ööst ei piisanud, vaid kes luges ka esmaspäeva lõunani, mitte suutes juttu katkestada, et kooli minna. Just magaminek on punktiks, kus vanemate ülevälve osutub väga vajaliseks.

15. Ülevaade õpilase pühapäevast.

Koostame õpilase päevatabeli pühapäevast.

Kella 8—9 vahel on esivaldavus tõusmisel, mis samuti on pealaks 9—10 vahel. Siin nihkub teisele kohale õppimine ja kolmandale lugemine.

Kella 10—11 ajal on õppimine juba ülekaalukalt esikohal, lugemine teisel. Kella 11—12 vahel on õppimise haripunkt. Teda kaastab 50% nõrgemal määral lugemine, millele rohkuselt hakkab liginema jalutamine.

Kella 12—13 vahel õppimine kahaneb, kuid on endiselt esikohal. Järgnevad talle: lugemine ja lõuna, jalutus, väisangud.

Kella 13—14 paigu on täiesti esikohal lõunastamine, olles oma hariastmel (44%), järgnevad: õppimine, jalutus, lugemine, puhkus, väisangud.

Kella 14—15 ajal jätkub lõunastamise esirindsus, õppimine tõuseb ja kella 15—16 vahel on ta jälle esikohal. Teisel kohal on siis väisangud. Puhkust ja lõunat sel ajal esineb väga vähe.

Kella 16—17 ja 17—18 on järgnevas umbes: õppimine, jalutus, väisangud, lugemine. Kella 18—19 vahel saab esikohale jalutus.

Hiljem kahaneb jalutamine ja 20—21 vahel on õhtusöögi kõrgaeg, palju ka loetakse; muud tegevused on taandunud.

Hiljem on esikohal magaminek.

Seades järjekorda 10 enim aega võtnud tegevust, saame järgmise pildi.

Poistel.	Tüdrukuil.
1. Õppimine	1. Õppimine
2. Lugemine	2. Lugemine
3. Jalutus	3. Jalutus
4. Tõusmine	4. Tõusmine
5. Väisangud	5. Väisangud
6. Lõuna	6. Abistused kodus
7. Harrastused	7. Harrastused
8. Öhtusöök	8. Lõuna
9. Jalgpalli-võistlusel	9. Öhtusöök
10. Male	10. Puhkus.

Poistel esimese kümne sekka ei satu abistused kodus ega puhkus; tüdrukute elus ei mängi osa jalgpall ega male.

Viis esikohalist tegevust on poistel ja tüdrukuil täiesti samad ja samas järjekorras ajakulu poolest.

Pühapäeval elavad õpilased omaelu, võttes täisealiste perekonnaliikmete üritusist vähe osa. Vähesed, peamiselt tüdrukud ja nooremad poisid, käivad vanematega koos jalutamas, väisanguil jne. Osavõtt kodu elust on vähene. Nähtavasti ei ole perekondades erilist pühapäevast osaduselu ta pühitsetud traditsioonidega olemas kuigi palju.

Kuidas hindavad õpilased ise oma vabapäeva? Rõhuv enamik ei avalda seisukohta (seda ei küsitudki). Teatav vähemik ei lepi palja kirjeldamisega, vaid ka hindab oma pühapäeva. Arvamused lahknevad: mõnele oli pühapäev meeldiv, teisele mitte: Näide: „Kaunis toredasti (möödus), kuigi oli esmaspäevaks palju õppida“ (14-a. poiss). Vastupidine arvamus: „Kehv ja igav... pole niisugust juba ammu olnud“ (15-a. tüdruk).

Igavust kurdab rida õpilasi. Haaratakse mingi tegevus, kuid tüditakse ruttu ja uut mitte leides satutakse igavusele küüsi. Igavus on noore õelaim vaenlane.

Kahtlemata tõuseb teatavaid raskusi igavuse ja puhkuse vahel. Puhkus, kuigi vajalik, võib saada tegevusihades pulbitsevale noorele piinaks, kuigi väsimust tundub, mida oleks vaja välja puhata.

Üldmulje õpilase pühapäevast on õige kirev. Kõik vaheldub kaleidoskoopilise kiirusega. Igale harrastusele langeb aega vähe (erandeid mitte arvestades). Püsivus pole noorele omane. Rahutus on alaealise loomulikuks hingeisuks. Kui see muutub liiga tuisklevaks, võib kahjustada karakteri arenemist.

Väsimust kurdavad mõnedki. Muidugi pole see kuidagi kooskõlas pühapäeva kui puhkepäeva mõttega. Rasitab intensiivne või liiga kaua kestnud tegevus. „Kuju tulnud (jalutuselt), olin väga väsinud“ (11-a. poiss). „Tulin koju (loteriilt) ja olin väga väsinud. Asetasin kõik esmaspäevaks vajalised asjad koolikotti ja valmistusin veel mõnele ainele“ (15-a. tüdruk).

Pühapäevastest askeldustest tekkinud roidumus ei jää kajastumata esmaspäevases õpitöös — tähelepanu ja mäluvärskus on märksa madalam kui hästi välja puhanud õpilasel. Nooril võib tekkida juba koolipõlves intensiivse pühapäeva-veetmise tagatipuna midagi „sinise esmaspäeva“ taolist, milline „traditsioon“ jätkudes täisikka ja saades nüüd uut toitu lõbustusasutustelt, toob endaga kaasa nõrgema töö esmaspäeviti, mis üle riigi võetult annab tunduva rahvamajandusliku kahju, rääkimata hügieenilisest ja moraalsest kahjust rahvusorganismis.

16. Sugemeid pühapäeva reformiks.

Lisaks eeltoodud märkmeile esitame siinkohal veel seisukohti õige pühapäeva kujundamiseks.

Ennekõike tuleb õpilasele võimaldada küllaldast und loomuliku ärkamiseni. Teda ei tule kosutada une pealt äratada poodisaatmiseks, söögivalmistamiseks jms. Sööma peab õpilane aeglaselt, mitte mõteldes „ootavaile“ huvitegevustele.

Õppida pühapäeval ei tule. Pühapäev olgu koolimuredest täiesti vaba tõeline puhkepäev. Esmaspäevaks tuleb üles anda võimalikult vähe, et õpilane saaks ülesanded vaevata ära teha juba laupäeva õhtupoolikul. Mingil tingimusel ei tuleks raskemaid ega pikemaid ülesandeid asetada laupäeva õhtupoolikule ja pühapäevale kaalutlusel, et õpilasel siis on palju aega.

Kui õppimine pühapäeval osutub siiski vältimatuks, tuleb ta jaostada päevale otstarbekalt. Õppimise pearakus langegu ennelõunasele ajale, õhtupoolikul leidugu vaid põgus kordamine või poolmehaaniliste ülesannete õien-damine (diagrammide joonestamine, ümberkirjutamine jms.). Kohe pärast söömist õppida ei tule. Samuti ei tule õppida sel ajal, mis vaheta eelneb või järgneb huvitavale sündmusele.

Lugemises tuleb püüda mõõdukusele, meeles pidades, et ülemäärane lugemine kahjustab mõtlemisjõudu. Ilukirjanduse lugemist tuleb veidi vähendada ja teadusliku ning praktilise kirjanduse lugemist suurendada. Pühapäeval tuleks lugeda ka vaimulikku kirjandust, eeskätt Piiblit ja Uut Testamenti. Enne õppimist ja magaminemist ei tule lugeda erutavat.

Jalutamine tuleb asetada tähtsale kohale, kuid seda kui mõtsiooni. Mitte lonkida tänavail ega tolgendada jaamas, vaid siirduda parkidesse, veel parem linnast välja! Üldse viibida enam värskes õhus ning vabas looduses, ühtlasi mõõdukalt sportides.

Mängude alal tuleks otsida suuremat mitmekesisust, eriti lauamängude alal. Tuleks õpetada arendavaid mängu. See võiks toimuda osalt klassijuhataja tundides. Harrastada mängu, milles saab kasutada kooliteadmisi (nagu maade-teadusemäng). Male ei tohi pidurdada õpinguid. Tuleks tõsta küsimus, kuid võrd heategevvalt mõjub intensiivne maletamine kasvavale ajule ja närvi-kavale.

Harrastustest tuleb soodustada n.ü. produtseerivaid, kus harrastuse tooteks on mingi ese (näit. linnupuur, tarbeasi). Tütarlaste seas tuleks elus-tada käsitööd. Elavamini tuleb õhutada kodust muusikaharrastust.

Kino alal tuleb reorganiseerida kino eraisikute tuluallikast riiklikuks kasvatus- ning ajaviitekohaks. Sellele seisukohale tuleb Tartu kooliarst dr. R. Tamm („Meie kino kasvatuslik mõju.“ Lk. 16).

Suundame noori kordkorralt pühapäevaste vabategevuste selektsioonile. Väärtuslikuma eraldamine vähemväärtuslikust areneb lapsel pikkamööda. Kuni sugulise küpsuseni on lapse väärtushinnangud peagu täiesti olenevad kesk-konnast. Vastukaaluks lõbustustööstuse meelitustele peame edendama mitme-suguseid huviharrastusi, suunates noori väärtuslikele lemmiktegevustele.

Pühapäev peab tõusma taas püha- ning puhkepäevaks. Õpingud ning muud rasitavad harrastused tuleb siiruta argipäevile.

Ühenduses pühapäeva põhjaliku reformiga tuleb pidada soovitavaks viiepäevase õppenädala siseseadmist. Kuuendal päeval õpilased töötaksid (vajaduse puhul tarvitades õpetajate abi) vabalt oma õpingute ja harrastuste kallal, peaksid ringide koosolekuid, võistlusi, harjutusi jne.

Seitsmes päev aga olgu täielise puhkuse päev. Teda ei tule peeneks hakkida 10—15 eri tegevuse vahel mingiks vaimseks rassoljeks.

Õpilase pühapäeva- ja vaba-aja pedagoogika peab toimuma suurima ettevaatusega, et mitte noorte omaelu, mida nad tahavad elada täiesti oma-taoliste ringis, suruda n.ü. „põranda alla“, kus ta võib võtta hoopis taunitava ilme, nagu näeme näiteid W. Hoffmann'i teosest „Die Reifezeit“, eriti põrutavaid aga B. Lindsay kõmulises raamatus „The Revolution of Modern Youth“.

Noorile tuleb võimaldada kodudes enam üksteist vastu võtta ja edendada oma seltskondlikku elu. Just seltskondlik külg (millele hiljuti dir. V. Altoa rõhuga tähelepanu juhtis) on nooril vahest nõrgim külg. Noorte omavaheline suhtlemine toimugu n.ü. päevavalgusel.

Suured ülesanded on uuenduste puhul. Suundume õigete harjumuste loomisele. J. Payot („Tahte kasvatamine“, lk. 107) lausub harjumuste tekkimise kohta: „Midagi ei kao jäljetult meie hingeelus: loodus on äärmiselt täpne raamatupidaja. Meie näiliselt ebatahtsadki toimingud moodustavad, kui me neid ainult kordame, nädalate, kuude, aastate jooksul määratu kapitali, mis vajub meie orgaanilisse mällu püsivate harjumuste kujul.“

Õiged pühapäeva-harjumused tõstavad meie rahvast hinge, tervise ja töövõime poolest.

Seepärast koondugem võitlusse kahe loosungi all:

1. Loogem õigeid pühapäeva-harjumusi!
2. Pühapäev saagu jälle pühapäevaks!

Algkooli lõpetajate päevast.

A. Saukas.

Haridusministeeriumi kõigiti tervitatava üritusena toimub käesoleva õppeaasta lõpul teist korda algkooli lõpetajate päev. Päeva korraldamise mõte on selge kõigile õpetajaile — päev lähendab kooli seltskonnale, paneb üha rohkem laiu ringkondi kõnelema ja mõtlema koolist, toob neidki ringkondi kooli juurde, kellel poleks muidu otsesidemeid sidemeid kooliga — kokkuvõetult — viib kooli välja tema kitsast piirkonnast rahva hulka faktorina, millega tuleb tegeleda kõigil kodanikel, mida tuleb arendada ja kasvatada ühisel jõul kui tõsist riigi alusmüüri, millele rajatud kõik teised riigi eluavaldused.

Eelmisel astal korraldatud lõpetajate päev kannatas välja ausasti tuleproovi. Pole tulnud kuuldavale vastu hääli nim. päevale ei ka kahtlusi. Seltskond ja ajakirjandus suhtus päevasse heatahtlikult, mis tõendab nende päevade elulisust ja vajalikkust. Nüüd on vaid vaja aasta-aastalt päevi laiendada, süvendada ja sisustada ning muuta need päevad suure tähtsuse kohaselt ulatuslikumaks ja kandvamaks.

Lõpetajate päeva korraldamise praktika on alles üheaastane. Selle ajaga pole suudetud veel luua päeva traditsioone ega omada laiu kogemusi. Ent korraldatud päev andis siiski mõtteid ja ideid, milliseid võiks rakendada eelolevaks päevaks. Üldideeks on vist päevakorraldajale see, et päev kujuneks

sama pidulikuks ja pühalikuks, omaks sama suure tähtsuse ja meelihaaravuse nii koolilõpetajaile kui ka nende omastele, nagu on seda lecripüha. Kindlasti jõutaksegi selleni kuigi aastate pärast.

Püüame fikseerida alljärgnevas mõningaid mõtteid, mis ei pretendeeri mingil tingimusel täiuslikkusele, ja mõeldavad läbiviimiseks rohkem maalustes, kuidas korraldada ja sisustada päeva, et kaasa tõmmata päevale lastevanemaid, nende omakseid, ümbruskonda ja organisatsioone.

1. Juba aprillikuu lõpul või mai alul kutsutagu koosolekule lõpetajate vanemaid. Koosoleku päevakorra naelaks olgu lõpetajate päeva arutelu. Siin antakse vanemale tõhus selgitus päeva mõttest, kutsutakse neid aukülastajateks osa võtma aktusest ja sellele järgnevast koosviibimisest ning palutakse, et vanemad selleks päevaks oma lapsi jõukohaselt püüaksid riistada pidulikumat. Ilusaks kombeks on saamas vanemal teha kingitusi oma lastele tähtsatel päevadel. Ka sellele päevale soovitatagu vanemal mõelda. Leidub vanemaid, kes seda meeledi teevad. Õpetajatega ühisel nõul arutatakse, mis sobiks päevakohaseks kingiks. Efektsem oleks, kui see kink antakse koolilõpetajale üle aktusel.

2. Hoolekogu, õppenõukogu ja vallavalitsuse esindaja ühisel nõupidamisel koostatakse aktuse täpne kava ja leitakse summaks, millega muretsatakse lõpetajaile nende 6-aastase töö ja vaeva tunnustuseks kingitusi. Kingitusena võib kõne alla tulla siin vaid raamatud. Mitmed vallavalitsused on juba valmistanud ette selleks päevaks ja võtnud eelarvesse kinkesummad. Kus seda pole tehtud, seal saab määrata summa vallavanem oma äranägemise järgi, sest uue omavalitsuse seaduse põhjal on tal see õigus ja tema käsutuses kuni 500 kr. krediiti. Samal koosolekul tuleb otsustada põhimõtteline küsimus, kas teha kingitusi vaid *cum laude*'ga lõpetajaile või kõigile. Eelmisel lõpetajate päeval praktiseeriti mõlemat moodust. Pedagoogilisest seisukohast lähtudes oleks õigem pidada kõiki meeles. On ju iga lõpetaja oma jõukohaselt teinud 6 aastat pidevat ja rasket tööd ning püüdnud täita oma kohustused võimete ulatuses. Et kõik ei saavuta aga maksimaalseid tulemusi, on meile, õpetajaile hästi teada. Jätame nüüd mõne lõpetaja kingita, kriipsutaksime nagu alla, et me nende püüdu ja vaeva ei tahakski hinnata. See mõjub saamatajääjaile masendavalt, suure rahvahulga ja kaasõpilaste ees isegi häbistavalt. Tuleks hoiduda niisugusest olukorrast, et kingitusi saavad ainult jõukad, kelle vanematel on võimalus teha lastele kingitusi. Kehvade eest peab hoolitsema kogukond ja kooli hoolekogu. Aktus ei kujuneks neile, kes jäävad kingist ilma, enam pidu- ega suurpäevaks, vaid millekski muuks, kus silmisse kipub isegi kurbusepisar. Seda me ometi ei taha. Et aga siiski välja tõsta andekamaid ja tublimaid lõpetajaid, peaks neile kingitud raamatud olema hinnalisemad ja raha jätkumisel kingitused kahekordistatud. See on võimalik ainult siis, kui kingid korraldatakse kava kohaselt ja kui kindlaks määratakse vanemate poolt annetatavate kinkide ülemäär. Muidu võib tulla, et keskpärane jõukas laps saab suurema kingituse kui kehv, aga eeskujulik.

3. Et kingituse aktsioonile kaasa elama panna eelviimase klassi õpilasi, kes on lõpetajaile hingelähedased, tuleb soovitada ja lubada neid korraldada korjandus kaasõpilaste hulgas ja saadud summaga kinkida ühele või mitmele (oleneb summa suuruselt) neile armsaks ja lugupeetavaks saanud lõpetajale püsiva väärtusega ese.

4. Õppenõukogu pöördugu ka kohalike organisatsioonide poole, et needki ei unustaks koolilõpetajaid. Eriti peaks olema see ilusaks kohustuseks kohalikele kaitseliidu ja naiskodukaitse üksusile, kes oma kodutütred ja noorkotkaid väärikalt meeles peaks.

5. Annetatavate raamatute valik peaks olema hästi kaalutud. Raamat peab rahuldama lõpetaja huve ja olema rohkem kasutatav kui üks kord. Kui on teada, et lõpetaja tegeleb usuliste küsimustega või need teda huvitavad, siis sobiks kingiks niisugusele piibel (uues väljaandes), vastne testament, lauluraamat. Häiks kingitavaiks raamatuiks osutuvad kindlasti „Väike entsüklopeedia“, „Väike õigekeelsuse sõnaraamat“, Tervishoiu muuseumi toimetusel ilmuv „Tervise käsiraamat“, Fr. W. Foersteri „Elujuht“, või lõpetaja huvikohaselt aiandust, mesindust, kirjandust, põllumajandust, jne. käsitlevad raamatud. Lõpetaja leiab üllaid eeskujusid suurmeeste elulugudest. Õnneks on meie raamatuturule ilmunud ka selle sisulisi raamatuid. Ilukirjanduse kinkimisel tuleks valida häid noorsoo raamatuid. Nende valik on küll väike, ent siiski leidub.

Ütlema tagi on selge, et kõik kingitavad raamatud peavad olema köidetud (hinnalisemad iluköites) ja annetaja saatesõnaga ning dateeritud.

6. Lootes elavat ja rohkearvulist osavõttu aktusest, mõelgu kool juba varakult avaratele ruumidele. Leidub vallas mõnel koolil oma saal, on ruumide küsimus lahendatud. Kahjuks puudub enamik maakoolel saal ja klassiruumi mahutavus on liiga kitsas aktuse korraldamiseks. Ent igas vallas on avara saaliga rahvamaja ja see tuleks varakult reserveerida aktuse korraldamiseks. Kui ei saada rahvamaja tasuta kasutamiseks, leiab hoolekogu vallavalitsuse kaasabil summasid saali üürimiseks. Rahvamajas aktuse korraldamine pole muidugi ideaaliks — ta viib kooli eemale koolimajast ja kooliõhkkonnast, aga niikaua, kuni pole lahendatud rahuldavalt koolisaalide küsimus, tuleb valida halvemast parem.

Mõnes maakonnas korraldati möödunud aastal lõpetajate päevi kihelkondlikus ulatuses seoses laste laulu- ja mängupäevaga. Mõnest küljest oli sel omad paremused — ruumide küsimus ei teinud muret kõikide valdade koolidele, rahvast valgus kokku palju, lõpetajate pere oli suur, aktuse kava sisukam jne. Kuid täit rõõmu ja rahuldust said seal vaid aktust korraldavad vald ja koolipere. Teised olid nagu võõrad tundmatute inimeste hulgas, sest kauge maa tõttu polnud ilmunud aktusele isegi paljud lõpetajate vanemad, — aktuse kava täitmisega tuli rutata, et valmis olla laulu- ja mängupäeva kava sooritamiseks. Õpetajate ja lõpetajate mõtted olid kistud kaheks ja päev muutus koormavaks. Tänavu oleks soovitatav, et need päevad ei satuks ühele päevale.

7. Aktuse päev, koht, kellaaeg, kava jne. tuleks teatavaks teha suurte silmapaistvate müürilehtedega. Lisaks neile saadetakse laiali õpilaste ja posti kaudu trükitud kutseid. Aktuseruumi kaunistavad õpilased maitsekalt rohelisega, sini-must-valge lipukestega, võimaluse korral loorberitega jne. Pidulikuma ja pühalikuma meeleolu loomiseks on soovitatav süüdata aktuseruumis suured küünlad. Toolid, mis määratud lõpetajaile, dekoreeritagu lillevani-kuiga ja eraldatagu teisist toolideridust. Aktuse alguse tähistamiseks tõmmatakse vardasse riigilipp ja aktuse lõppedes langetatakse see noorkotkaste poolt vastavalt lipulangetamise tseremooniale.

8. Tervitajaiks kutsutagu kõikide vallas eksisteerivate organisatsioonide esindajad, vallavanem, naaberkoolide, lastevanemate jne. esindajad.

Kõnede ja tervituste vahele põimitagu õpilaskoori, orkestri ja segakoori ettekandeid ning deklamatsioone. Et aktuse külalised saaksid ülevaate aktuse käigust, lastagu õpilasil jagada külalistele täpne trükitud aktuse kava. Aktuse tähtsaim ja tähelepanu köitvam osa on lõputunnistuste jagamine ja kingituste üleandmine. See peaks toimuma kas poodiumil või rahvamaja laval, et tseremoonia oleks näha kõigile. Peale lõputunnistuste ja kingituste jagamist ütleb eelviimase klassi esindaja klassi nimel lõpetajaile õnnesoovi ja tervituse ning lõpetajaile kinnitatakse rinnale kimbuke lilli. Sellele järgneks silmapilgu kohane ühis- või koorilaul ja lõpetajate esindaja sõnavõtt. Aktuse ametliku osa lõppedes järgneks ühine koosviibimine teelaual. Koosviibimine olgu rõõmus ja vaba. See õnnestub siis, kui õpetajailt kaob koolmeisterlik rangus ja jagatakse sädelevat lustakust ja rõõmu.

On õpetajaskond ja neid abistavad organisatsioonid hästi ja meeolu kohaselt ette valmistatud aktuse ning hoogsasti selle läbi viinud, on loota, et lugupidamine tõuseb seltskonnas algkooli, selle õpetajaskonna ja õpilaste vastu. Ja võibolla mõne aasta pärast on võitnud algkool seltskonna täie tunnustuse, millele tal täieline õigus on juba ammu.

Õppereiside ja matkade ligineva hooaja puhul.

Hilda Otsasoo.

Ligineva kevade ja suvega kerkib jälle päevakorrales küsimus, kuhu ja kuidas korraldada õppekäike, õppereise ja matku.

Üheks tähtsamaks kooli ja noorsoo-organisatsiooni ülesandeks on tutvustada noori loodusenähetega, inimeste omavahelise komplitseeritud sotsiaalse ja ökonoomilise eluga ning rahva hingelaadiga. Sellisteks õppevahenditeks on õppekäigud, õppereisid ja matkad. Siin noored puutuvad kokku tõeliste looduslike nähetega, siin sotsiaalsed vahekorrad, kunstilised avaldused, ajaloolised mälestusmärgid, fauna ja flora seisavad nende ees kõikvõimalikes kombinatsioonides.

Ei saa piirduda mitte ainult sellega, et õppekäike, õppereise ja matku korraldavad koolid ja koolinoored, vaid ka igasugused noorsoo-organisatsioonid väljaspool kooli peaksid sellele rohkem tähelepanu pöörama.

Mis oleksid need elemendid, mis teevad õppekäigud, -reisid ja matkad hinnatavaks nii õpetuse kui ka kasvatusse seisukohalt? Oleks suur eksitus arvata, et ainult sõnaliste avalduste kaudu maailm saab selgeks. Meie aeg tahab tasakaalustada sõnalist õpetust asjalisega, sest sõnalisel kirjeldusel, pildil, joonisel jne. pole võimalik edasi anda tõelist looduslikku momenti. Ka inimeste kirjutatud raamatud on vaid leheküljed suurest looduseraamatust. Mõisted asjadest, mis ise nähtud ja leitud, on selgemad ja kindlamad. Nii rikastavad õppekäigud, õppereisid ja matkad osavõtjaid reaalse, elulähedaste teadmistega loodusteaduse, maateaduse, rahvateaduse, ajaloo, kunsti jne. alalt.

Õppekäigud, -reisid ja matkad annavad võimalusi isetegevuseks ja individuaalseks mõtlemiseks. Siin puuduvad tihti mugavused ja korrapära-

sused, mis olemas kodus ja koolis, tuleb ise hoolitseda enda eest. Sageli nõuab olukord kiiret väljapääsu ja leidlikkust antud silmapilgul. Samuti arendab suhtumine ümbruse mitmekesisusse vaatlemis- ja tähelepanuvõimet. Hästi organiseeritud ja ettevalmistatud õppekäigud ja matkad on mõjuvaks õpetus- ja kasvatusvahendiks nii noorsoo isiklikuks kui ka üldiseks hüvanguks. Ettevalmistamatult teostatud õppereisid ja matkad ei täida neile mõeldud ja määratud ülesandeid. Ei ole mingisugust didaktilist väärtust seesugusel õppekäigul või matkal, kus kauguse ja kiiruse rekord seisab esikohal. Juba distsipliin nõuab, et õpilased oleksid teadlikud õppekäigu, reisi või matka sihist ja kavast. Kui õppekäigu juhataja-õpetaja peab andma kõik seletused ja koondama kogu õpilaste tähelepanu, kujunevad tulemused küsitavaiks, sest on raske kõita õpilaste tähelepanu alatiste seletustega, arvestades seda, et kogu õppeaasta on töötatud kinnises ruumis ning nüüd kisub vabadustung nende mõtted laiali. Samuti matkadel sihitult rännates tahtakse näha kõike korraga, kuid seejuures võib siiski oluline jääda „kahe silma vahele“, tähele panemata.

Õppereiside ja -käikude ettevalmistamise mõttes tuleks koolis õppeaasta algul kindlaks määrata igale klassile kavakohaselt koht-marssruut, kuhu korraldada õppekäike, -reise või -matku kas õppetöö kestel või suvevaheajal. Sellega on iga õppeaine käsitusel kogu aeg võimalus juhtida õpilaste tähelepanu eeltuleva õppereisi sihile ja kavale, rõhutades seda, kui palju, misuguses ulatuses ja kus tuleb teadmisi täiendada ühe või teise õppekäigu puhul. Sellisele pidevale ettevalmistamisele õppekäiguks või matkaks paralleelselt aine käsitlusega on abiks õppekäikude juhised, matkaraamatud, skeemid jne. Näiteks: põlevkivi õppimisel võib juhtida tähelepanu sellele, mida näeme Riigi Põlevkivitööstuses, ja tutvustada korraldatava õppekäigu kavaga: Küttejõud-Kiviõli-Püssi-Kohtla-Järve (vt. A. Olev-Milleri „Kodutütre matkaraamat I).

Pole mõeldav, et korraldatakse õppereise, mille sihid piirduksid ainult ühe õppeainega, vaid peab ammutama kõike, mida pakub marssruut. Tavaliselt on aga ühe klassiga õppereisil kaasas 1—2 õpetajat, kes võivad anda põhjalikumaid seletusi peamiselt oma õppeaine piirides. Sellega jääks palju tähtsat, mõne teise õppeaine huvides nägemisväärsset kõrvaliseks asjaks, nagu vähem tähtsaks. Näiteks: Narvas on palju vaatamisväärsset ajaloost (vanaaegsed ehitused, mälestusmärgid, lahinguplatsid jne.), samuti loodusteadusest (Narva kosk), majandusteadusest (vabrikud) jne. Kuigi vastava aine õpetaja on juhtinud õpilaste tähelepanu olulisele ja andnud seletusi kaasa, jääb see siiski ainult suuna näitamiseks, sest kõike pole võimalik meeles pidada ega saa ka seletuste järele võõras kohas orienteeruda. Siin on õppe-reisijale ja matkajale tarvilik juhise-käsiraamat paratamatu.

Õeldu on kehtiv ka noorsoo-organisatsioonide ja väiksemate õpilaserühmade poolt suvevaheajal korraldatavate matkade suhtes. Siingi on vajalik õigeaegne ettevalmistus, et tunda matkast tõsist mõnu ja võimalikult vältida ebameeldivaid üllatusi. Seepärast ei tohiks ühegi noorteorganisatsiooni rühma töökavast puududa matka ettevalmistus. Hästi ja õieti ettevalmistatud õppereis rikastab teadmisi, selgitab ning täpsustab kujutlusi. Et seda saavutada, tuleb kasutada vastavaid juhiseid, matkaraamatuid. Parimaks ja täielikumaks selliseks juhise-käsiraamatuks õppekäikude, -reiside ja matkade ettevalmistamiseks ja otstarbekohaselt läbiviimiseks, samuti üksikmatkajale juhiks ja seltsiliseks on A. Olev-Milleri „Kodutütre matkaraamat I“, ilmu-

nud Kodutütarde Keskjuhatuse kirjastusel 1937. a. Nimetatud matkaraamat käsitleb otstarbekohaselt kõike seda, millega seotud on matka ettevalmistamine ja ta sihtide otstarbekas teostamine.

Raamat annab esimeses, üldisi juhtnööre käsitlevas osas väga häa ülevaate matka tähtsusest, selle korraldamisest ja liikidest (matkamine jala, jalgrattal ja suuskadel). Edasi arutellakse küsimust, kas matkata üksi või rühmas. Otsus langeb rühma kasuks. Järgnevad seletused matka kava ja sihi määramise kohta, kusjuures selgitatakse, kuidas neid siduda matkateemaga, millele peab langema eriline tähelepanu. Ühenduses näpunäidetega saadud muljete ülesmärkimise kohta mainitakse kaardimaterjali tähtsust.

Matka edu oleneb matka juhust. Keda valida matkajuhiks ja millised on ta ülesanded? Sellele annab matkaraamat häa ja õige vastuse. Võib jääda nii mõnigi matk korraldamata, eriti noorsoo-organisatsioonide poolt väljastpool kooli just sellepärast, et ei teata kuhu minna ja et puudub teadlik juhtnõuandja. Ka sellest saadakse üle, kui võetakse matkajuhiks ja sõbralikuks nõuandjaks „Kodutütre matkaraamat I“.

Edasi annab nimetatud matkaraamat vajalikke seletusi matka varustusest, toitlustamisest ja matka tervishoiust. Ka antakse igale matkajale häa ja sõbralik õpetus, kuidas kohelda kohalikke elanikke.

Raamatu teises, üksikuid matku kirjeldavas osas, antakse kahe pikema matka üksikasjalisem kirjeldus.

Esimeseks pikemaks matkaks on Tapa-Narva, mille kava on järgmine: Tapa—Kadrina—Neeruti—Rakvere—Kunda—Viru-Nigula—Aseri—Lüganuse—Kohtla-Järve—Kukuruse—Ontika—Toila—Oru—Sillamäe—Utria—Meriküla—Narva-Jõesuu—Narva. Siin pole eeldatud, et kõik matkajad kogu vahemaa korruga algusest lõpuni läbi rändavad, vaid selle võib sooriada ka osaliselt, võttes kavaks ainult osa sellest pikast teekonnast.

Nimetatud pika matka üksikasjalisem kirjeldus annab hääks-hinnatava ülevaate nii üksikkohtades kui ka kogu matka ilusaks, tervikuliseks kokkuvõtteks. Näiteks Neeruti puhul kirjutab autor: „Kui vaadelda Linnamäelt, võib nautida maastiku omapärast ilu, kus vahelduvad kõrged, järsuveerulised seljakud (vallseljakud) orgude ja ilusate järvedega. Või jälle: Ontika-Vallaste kõrged paekaldad ja omapärased rannamaastikud. Samuti Kohtla-Järve puhul, kus tutvutakse põlevkivikaevanduste ja vabrikutega ja antakse teaduslik, majanduslik ja tehniline ülevaade „A.-s. Eesti Esimesest Põlevkivitööstusest“. Seletusi täiendavad kõikjal hääd ülesvõtted ja skeemid (vt. Riigi Põlevkivitööstuse kaevanduste asetusplaan. Tabel I. Pealmaa-kaevandus, lk. 54 jne.).

Teiseks pikemaks matkaks kõne all olevas matkaraamatus on Tartu—Irboska järgmise kavaga: Tartu—Luunja—Haaslava—Lootvina—Kiidjärve—Taevaskoda—Põlva—Tilleorg—Väimela—Võru—Rõuge—S.—Munamägi—Vastseliina—Petersi—Liivamäe—Irboska org—Vana-Irboska—Irboska raudteejaam. Rännak annab ülevaate Kagu-Eestist, haarates tervikuna nii poliitilist kui kultuuriloolist ajalugu, sotsiaalset ja majanduslikku elu ning võimaldades täiel määral nautida ka looduseilu.

Peab tähendama, et matkaraamatus täiendavalt matkaseletustele on kavakohaselt kasutatud kohalikke ülesvõtteid, tabelleid ja skeeme, mis aitavad luua selge ja täieliku ülevaate. Üksikkohtadele viivaid teid juhatatakse matkajale kas looduslike tähistega abil või kohanimedega. Näiteks: ligi 5 km Kad-

rina jaamast lõuna pool asuvad Neeruti mäed. Sinna pääseb jaamast kahte teed mööda: kas läbi Võiduveere küla või Ristimäe ja Mäeotsa talude kaudu.

Raamatu kolmandas ning viimases osas on antud nimestik ja lühike ülevaade ööbimis- ja peatuskohtadest nimetatud matkade ulatuses.

Kokkuvõttes võib ütelda, et A. Olev-Milleri „Kodutütre matkaraamat I“ annab selge ja ülevaatliku pildi üldosas matka tähtsusest ja korraldamisest ning eriosas parima kokkuvõtliku ülevaate kodumaa loodusest ja selle varadest, rahva vaimsest, kultuurilisest, sotsiaalsest ja majanduslikust olukor-
rast Põhja-, Kesk-, Ida- ja Lõuna-Eestis.

Matkaraamatu käsikirja on läbi vaadanud Tartu Ülikooli geograafia professor dr. A. Tammekann. Soojalt soovitava saatesõna on kirjutanud Haridusministeeriumi Noorsoo Osakonna noortejuhataja kol. J. Vellerind. Raamat on nägus kalingurköites, tasku-formaadis. Suurus 190 lehekülge. Pilte on arvult 48, skeeme 3, pääle selle veel raamatu lõpus laeva- ja omni-
buseliinide ning raudteede kaart. Hind 1 kroon.

Eelolevaks kevadeks ilmub samalt autorilt „Kodutütre matkaraamat II“ — „Meie saared“, mis annab juhiseid pikemateks ja üksik-matka-
deks Saaremaal ja teistel Eesti saartel.

Töökavadest.

V. Altkoa.

Nõue, et õpetaja koostagu õpetatavais aineis töökavad, on kehtiv juba meie omakooli algaastaist. Seega siis on see nii vana, et meie õpetajate noorem, aga ka keskurite generatsioon on tööle asumisest saadik selle probleemiga kokku puutunud. Kummatigi ei ole töökava saanud endastmõistetavaks ülesandeks, mida asutaks kahtlusteta täitma, vaid arvukas hulk õpetajaid koostab selle ikkagi revidendi jaoks. Muidugi kaugeltki mitte kõik õpetajad. On küllaltki neid õppejõude, kes töökava koostamist ei võta mingi ülaltnõudena, vaid see moodustab vältimatu teguri nende töös. Üsna sagedane on aga õpetaja, kes argumenteerib, et õppekava määrab ju piirid, raamat on koostatud sellele vastavalt; „mingit „peast“ eelarvet pean ma alati, et aine kevadeks läbi saan, või et ta ära ei napiks; tegelik töö niikuinii ei lase end aasta või aastate peale (koostatakse ja kasutatakse ju kava mitte üheks aastaks) põigeteta jaotada — milleks siis see paberlik kava?“ Siit edasi mõteldes pole raske mõista, miks töökavaga veidi opositsioonis ollakse.

Aga selle rakendamine töös ongi vahel selline, et kuidagi ei usu ta otstarbekust. Mäletan näiteks juhtumit, kus revident käis märtsis. Olime töötanud kõik töökavadeta. Lahkumisel oli revident direktorilt küsinud, et töökavad on muidugi korras. Too vastanud kuidagi ebamääraselt, kuid nõudis umbes 10 päeva jooksul kõikide töökavade esitamist. Hakkasime siis pihta ja jagasime ainet septembrist alates — päevaraamatute järgi.

On ka vastupidiseid näiteid. Algaja keskkooliõpetajana valiti allakirjutanu juulis ühe keskkooli õpetajaks. Kuna suvevaheaja tõttu ta ei elanud koolilin-

nas, ei olnud tal mahti direktoriga kokku saada; ei teadnud siis ka midagi kavatseda eeloleva töö suhtes. Päeva 10 hiljem tuli koolijuhatajalt kiri, kus teatati, et saan tunnid neis ja neis klasses ning et enne õppetöö algust tuleb esitada määratud formaadis töökavad seletustega. Tuli teha imelik töö: ilma töötingimusi ja -võimalusi tundmata koostada kavad seletustega. Need koguti kokku esimesil nädalail, kirjutati kirjutusmasinal ümber, köideti nahka ja annetati koolinäitust külastavale ülemusele. Nii palju me õpetajad neid kavu nägime ja hiljem ei huvitunud neist keegi kogu õppeaasta jooksul.

Kuid omapärasteid kogemusi töökavadega on olnud veelgi. Aastat viisteist tagasi töötasin maal algkooliõpetajana. Kevadel teatas koolinõunik, et töökavad olgu sügiseks korras. Neid polnud aga kellelgi. Tulime siis õpetajate ühingus kokku ja otsustasime, et tarvis see ülesanne täita kollektiivselt: iga liige koostab 1—2 kava, see paljundatakse hektograafil ja nõnda varustatakse kogu valla õpetajad. Tehtud. Koostasime kavad, palkasime preili, kes kavad paljundas, ja sügisel olid kõik koolid varustatud ilusate lillakirja kavadega. Aga rõõm oli lühike: nõuti õpetajalt omatehtud kava. Ja nii olidki meil sel talvel kahed kavad: lillakirjalised ja päriskavad. Veidi segavalt mõjus kuuldus, et naabripirkonna koolinõunik just soovitas ühiselt kavu koostada.

Esitatud näidete järgi ei tarvitse üldistada, nagu peaks kavade koostamine ja kasutamine alati kujunema virilaks. Need on toodud vaid näitamaks, et töökavade küsimust on käsiteldud mitmel pool vildakalt ja sellest on tõenäoliselt johtunud ka kavade alahindamine õppejõudude poolt. Isiklikult mäletan kavadest kõige rohkem abi olnud just aja jaotusel. Oli kuidagi muretum, kui aeg-ajalt said kontrollida, kas aega ikka piisab või tuleb tempot aeglustada või kiirendada. Suurimat kasu mäletan olnud joonistamise töökavast, mida kasutasin aastat 3 järgemööda. Kuid see tegi ühtlasi hooletuks. Vaatasin vaid enne tundi, missugune teema on ette nähtud, missugused esemed tuleb viia klassi kaasa, ja sellega tunnile valmistumine piirduski. Aga minnakse joonistamistundi veelgi vähema ettevalmistusega.

Kogemusist mäletan, et ei saa kuigi viljakalt täita nõuet arutada töökava õppenõukogus. Vähemalt nende koolide õppenõukogude koosolekuil, millest on tulnud osa võtta õpetajana, ei ole kavade arutamisega palju tegeldud. Ja lõpuks, mida saabki matemaatik erilist ütelda lauluõpetajast kolleegi või usuõpetaja inglise keele kava kohta. Aga algkooliski ei saa hästi kujutella kava arutamist kaasõpetajate poolt. Järelikult normaalsemana kui ka piisavana võiks tunduda, kui kava autor selle arutab läbi koolijuhatajaga, või suuremas koolis klassijuhatajaga. Igatahes peab klassijuhataja tundma aineõpetajate töökavu. Ta ülesandeks oleks neid vajaduse puhul kooskõlastada, ära hoida kuhjumisi jne. Õppenõukogu osa kavade heakskiitmisel võiks kujutella mingi teise instantsina, kui klassijuhatajal pole korda läinud aineõpetajate kavatsusi koordineerida klassi töö seisukohalt. Siis võidaks pärast läbirääkimisi nii või teisiti otsustada. Vastasel korral piirdub õppenõukogu osa vaid konstateerimisega: kavad vastu võtta, nagu see tegelikult toimubki.

Eespool-kirjeldatud, aga ka mainimata jäänud, eksikallakud töökavade praktikas, samuti ka töökavade osa alahindamine on pannud otsima põhjusi, millest sõltub, et kõigiti põhjendatud nõue — valmistada enne tööle asumist töökavad — ei leia küllaldast asjalikku rakendust koolitöös. Neid on mainitud eespool: opositsioon lisatöö vastu, oskamatus käia eelarve järgi, teadmine, et „ega ma siiski huupi ei tööta, kui ma pole fikseerinud paberile tööjaotust terveks aastaks“. Lisaks veel üks olulisimaid: tööeelarve ja tegelik teostamine

ei taha pahatihti klappida. Võin arvestada, et mingi peatüki ajaloos võtan läbi 4 tunniga teatavas kuus või nädalal. Aga olid tuisud, lapsed puudusid või suleti klass difteriidi pärast, või millegi pärast ei suudetud omandada mingit eelnevat lõiget samas aines, nii et seda tuli korrata 2—3 liigset tundi, — ja terve mu eelarve on segi löödud. Tekib tunne, et elu läheb oma rada, paberil arvestatud kava oma järgi. See kõrvalekaldumine kavatsetud töökorrrast on seda tunduvam, mida väiksemad ajaühikud on aine jagamisel võetud aluseks. Meil on nõutud mõnel puhul töökavades aine jaotust kuni tunniajalise täpsusega. Igale tegelikule õpetajale on selge, et säärast detailset eelarvet ei saa täita võnkumisteta. Mis siis imestada, kui osa õpetajaid kaldub nägema töökavades vihatud ja pilgatud paberlikkust.

Kuid ilma pikemalt põhjendamata (mis viiks kaugemale) tuleb väita, et eitav suhtumine töökavadesse on väär. Ja kui nad ei ole suutnud täita neile pandud lootusi töö korraldusel, siis sellepärast, et neile ei ole osatud anda vajalist vormi, või pole nende koostamise alused olnud säärased, mis osutuksid kasulikeks tööle rakendamisel. Tuleks asetada küsimus, miks pole mul kasu mu kavades ja kas ei saaks koostada neid sellistena, et nad hõlbustaksid ning viljastaksid tööd. Vastus peab leiduma.

Harilikult on töökavades piiratud aine jaotusega ajaliselt, kas siis teemad üksikute tundide kaupa, nädalate või kuude järgi. Muid seiku, nagu vajalisi õppevahendeid, õpikäike, koduseid ülesandeid jne. pole tavaliselt märgitud. Nii vähemalt kümnetes koolides, kus allakirjutanul on tulnud revideerida muu hulgas ka töökavu. Kui nüüd koolitöö korraldusest või muist põhjustist, näit. loodusloos ilmastiku tingimustest, sõltuvalt ei saa kinni pidada kavatsetud tähtaegadest, siis ongi töökava ligi 100-protsendiliselt oma väärtuse kaotanud: ta võib isegi kuu ette jõuda või taha jääda tegelikust tööst; järelikult ta vastu pole töö juhil enam huvi. Sellest kaks järeldust: 1. pole otstarbekohane võtta töökava aluseks ajaline jaotus ja 2. kava, mis näitab ainult aine jaotust, pole piisav, ta pakub liiga vähe selleks, et olla töö soodustajaks ja edendajaks vahendiks. Tuleks otsida uusi teid.

Olgu esitatud allpool üks lahenduse katse, mis muidugi ei tarvitse olla ainus võimalik ega ole ka vaba puudustest.

Lähtudes seisukohast, et ainet jaotada eksimatult terveks aastaks on võimatu, võtaksin teise aluse: jagada aine teemade järgi. Niisiis ei märgi ma oma töökavva, et oktoobri kuu kolmandal nädalal käsitlen algkooli III klassis sügisnähtusi looduses, nagu lehtede varisemist, lindude minekut, maa ja veekogude külmumist jne., vaid ma arvestan selle teema käsitluseks näit. 6 tundi, ilma sidumata seda mingi kindla kalendri daatumiga. Või jälle V klassis ajaloos ei määra ma seda ja seda õppenädalat Põhjasõja õppimiseks, vaid piirduin kavatsusega vaadelda seda sündmust ütleme 4 tundi. Analoogiliselt võib arvestada kõigi ainete kõigile teemadele nii alg- kui keskkoolis teatava aja, silmas pidades, et kõnesoleva klassi teemadele varutud aeg võrduks aine nädalate tundide arvule, mis korrrutatud õppenädalate arvuga. Vajaline kordamine ja oletatavad tundide ärajäämised tuleb arvesse võtta. Mõeldud on säärane jaotus teha lahtistel lehtedel; parimaks vormiks kirjeldatavale töökavale on aga kartoteegi kuju. See on võrratult painduvam ja võimaldab seega otstarbekamat kasutamist. Näide. Õpetaja määrab maa ja veekogude külmumise käsitluse oktoobri lõpule. Aga külm ei tule. Ei ole sel puhul kavas midagi segi, kui tõstame nimetatud teema kaardi veidi tahapoole, õigemini võtame käsitlusele järgmise teema. On aga ained järjestatud suurel terviklehel, tekitab

iga tümberpaigutus segadust. Teema varemini või hiljemini käsitlemine ei too kaasa hädaohtu, et aasta lõpul aega võiks üle jääda või see napiks osutuda, sest igale teemale on varutud vajaline aeg, olenemata läbivõtmise ajast. Kuid kartoteegil on teisigi hüvesid, millest allpool. Teemade kaardid võiksid olla umb. poole vihulehe või $\frac{1}{8}$ poogna suurusel. Tarvitaksime neid püsti-kujul, sest nii on neid hõlpsam käsitseda kui ka säilitada vastava suurusega karbis. Hõlpsamaks käsitlemiseks on soovitatav valmistada kaardid paksemast paberist, näit. joonistuspaperist, aga käib küll ka tavaline kirjutuspaber.

Nüüd, kuidas koostada kaardid, mida märkida neile?

Lähtudes seisukohast, et töökava peab teenima iga õpetaja individuaalseid vajdusi, ei saaks olla mingeid üldisi nõudmisi, vaid iga õpetaja tähendaks neile andmed, mida arvab tarvis minevat töös. Toogem näide. Kui hakkame koostama töökava-kartoteeki, siis esimeseks märgin õppekava järgi igale kaardile teemad. Järgmiseks arvestan oletatava tundide arvu õppeaastas ja jagan selle teemade järgi, märkides selle kaardile. Kordamiste jaoks valmistame samuti kaardid ja arvestan neile sobiva aja. Esmakordne ajaotus võib osutada tegelikus töös ebavastavaks: teema käsitus läheb kiiremini või on aeganõudvam, kui oletati. Ent see ei tarvitse segada, läbitöötamisel klassis võin teha korrektuuri. Seepärast märgin kavatsesud aja kaardile pliiatsiga ja parandan selle vajaduse puhul talvel töö juures. Ei ole kindel, et iga aasta sama teema võtaks ühepalju aega, seepärast on kaardil märgitud arv ikkagi keskmine, mille saab võtta töö tempo aluseks. Parandusi võib teha hiljem igal aastal. Mida veel märkida kaardile?

Et töökava tööd viljastaks ja hõlbustaks, selleks kantagu sellele võimalikult palju märkmeid. Siingi on igapähele indiiduuaalne vabadus. Loetelgem mõnesid.

1. Vajalised õppevahendid.
2. Korraldatavad katsed; missugused vajavad eeltööd; missuguseid aineid ja õppeabinõusid nende läbiviimiseks vaja.
3. Teemale sobiv saateaine; raamatud ja lk., kust seda leida.
4. Kirjalikud või graafilised ülesanded õpilasele klassis või kodus.
5. Joonised klassitahvilil, mida kavatsen kasutada.
6. Õppida antav pensum.
7. Õpilastele kättejuhatatav vaba lektüür.
8. Pikemaajalised vaatlused õpilastele.
9. Allikaid õpetajale tunni ettevalmistamisel.

Võib olla veel teisigi andmeid, mis tarvilikeks osutuvad. Muidugi ei ole kõik märgitud seigad vajalised iga õppeaine puhul, vaid neist tuleb valida, mida iga aine ja kitsamalt iga teema nõuab.

Võtame konkreetse juhtumi. Olgu antud teemaks Põhjasõda algkooli V klassis. Kestuseks arvestan 4 tundi. Milliseid õppevahendeid vajan käsitusel? Saan loetella vaid neid, mis koolis olemas. Eesti kaarti kindlasti. Küsimus, kas on mõtet seda märkida. Kui kaart hoitakse klassis, siis vahest küll mitte; kui aga korrapidaja peab ta tooma õppevahendite toast, siis aitab teemakaart mul seda meele pidada. Sel puhul on kindlustatud, et ma, alanud klassis tööd, ei küsi: „Kes on korrapidaja? Mine, too see- ja seesugune kaart; see peab seal ja seal olema.“ Ja poiss võib tuua hoopis teise kaardi ja käib nii 2—3 korda. Klassil on vaheldust, aga töö kannatab ja õpetaja närvitseb. Kuid mul on teisigi õppevahendeid tagavaras: „Eesti Rahva Ajaloost“ saan näidata pilte — märgin kaardile raamatu ja leheküljed, et mitte unustada varustumast raamatuga ja pilte otsides lehitseda. Siis on mul veel postkaart-

ülesvõte Härmamäe mälestussambast. Mõnel teisel võib veel muudki olla. Ja kuigi ma neid kõiki esemeid igakord klassi ei vii, siiski ei ole halb, kui nad mul nimekirjas on. Mõnikord sobib kasutada. Katsed tulevad kõnesse eeskätt loodusloos. Eks siin juhtu kõige sagedamini, et päris ilus katse jäi tegemata, sest selle korraldamine meenus alles klassi astumisel. Lubad küll lastele, et kord teeme niisuguse katse, aga siis tulevad jälle uued küsimused päevakorraks ja katse korraldamine jääbki unarusse. Samuti on lugu saateainega. On ju hõlpus saateainet leida ja kasutada, kui selleks on vastav lugemik, näit. A. Partsi „Kodu ja maailm“ maateaduses. Aga sageli tuleb saateainet otsida näit. ilukirjanduslikest teostest. Just ajaloo. Põhjasõja kohta leidub häid pilte A. Mälgu romaanis „Surnud majad“, samuti ka E. Kippeli romaanis „Kui Raudpea tuli“. Selleks märgin raamatu kaardile (muidugi kui ta on kättesaadav), samuti ka lehekülje, et ei tuleks tarbetult otsida sobivat kohta. Vahel tuleb ette loetav lõige täpsemalt prepareerida, märkida vahelejäetud jne., sest ettelõetav katkend olgu tihe ja ilmekas.

Kirjalikud tööd, samuti graafilised ülesanded tulevad kõnesse keeleõpetuses, matemaatikas, loodusloos. Kirjandi teema näit. emakeeles võib välja kasvada klassi tööst spontaanselt; sel juhtumil on kavetatud teema liigne. Aga ega seegi ole täiesti haruldane juhus, kui õpetaja kella kõliseses kiiresti mingi kodutöö nimetab. Õpetaja joonis klassitahvlil asendab edukalt pilte. Kuid neidki tuleb ette mõelda, sest tabava visandi suudab valmistada hea joonistaja, ent seegi võib eksida tehnilistes detailides. Mäletan keskkooli looduslooõpetajat, kes alati klassi läks, valmisjoonistatud skeemid kaasas. Põhjasõja teemal joonistaksin tahvile Narva lahingu plaani. Pean tunnustama, et allakirjutanud selle kõik alles siis selgeks sai, kui nägi vastavat skeemi. Visandlik joonis ei tarvitse olla detailne, kuid vaevalt enamik õpetajaid mäletab Narva ümbruse topograafiat nii hästi, et ilma ettevalmistuseta sõandaks joonistama hakata. Kerge on aga ülesanne, kui enne tundi heitsin pilgu tahvile LXXXII „Eesti Rahva Ajalugu“, lk. 1210 järel.

Ülejäänud märkmed peaksid olema selged põhjendamata. Kodus õpitavat pensumit ette määrata ei ole ju alati tingimata vajaline. Mõnel juhtumil on see siiski kasulik. Näit. kirjanduslootunnil käsitleks K. Mihkla raamatu järgi A. Tammsaaret, ei saa nii umbes üles anda, sest ainet on ohtrasti.

Siis vabalektüür. Võiks küsida, kas seda nüüd Põhjasõja käsitlusel just vaja on. Siiski, miks mitte juhatada Lub nr. 92, Heidenstami „Karl XII“ või muud. Mõnes teises aines on see viljakas. Kirjandusloos näidata kätte „Loomingu“ või „Eesti Kirjanduse“ numbraid, autori teostele tähelepanu juhtida jne.

Vaatluste korraldamise kohta maksab veelgi ulatuslikumalt ettetöötamise nõue kui katsete juures. Ja vägagi tavaline on nähe, et ka õpikus loeteldud vaatlused jäävad teostamata, sest neile polnud enne mõeldud. Allikate vajadust õpetajale on märgitud juba paari näitega eespool. Kui aga tuleb näit. emakeele õpetusel kasutada vanu ajakirjade aastakäike, unarusse jäänud teoseid jne., siis on küll võrratult hõlpsam, kui materjalide leiukohad, isegi leheküljed on ette märgitud. Muidu leiad raamatu riulilt alles hiljem; kahetsed, et siit oleks saanud head ainet, aga nüüd pole seda tarvis enne tulevat aastat.

Ent see pikk loetelu, mida kõike teemakaardile märkida, võib ära hirmutada nii mõnegi, kes muidu ehk tahaks katsetada kartoteegiga. Kui on koostada ikka kümnekond kava ja igapähe jaoks nii palju tööd läheb — loe suuri teoseid, et leida sealt katkendeid jne. — ilmselt on see töö ühekorraga liiga

suur. Ja just liiga suur ühekorraga. Kuid seda ei ole vaja, õigemini ei saagi teha korraga. Küllalt on algul teemade märkimisest ja aja arvestamisest. Muud andmed tulevad siis juurde, kui tundi ette valmistan. Ja kõik ka mitte esimesel aastal, vaid neid kogub aasta-aastalt. Näit. saateaine. Mu töölaual seisab kartoteegikast. Lugesid uut romaani, leian sealt lõike, mis nii hästi sobiks klassis ette lugeda. Märgin selle vastavale kaardile, ja kui võib-olla pool aastat hiljem jõuan kord selle teemani, on mul lihtne minna ja võtta riiulilt raamat ja avada vastav lehekülg. Pole vaja pead murda, et kord lugesin kena loo, mis sobiks, aga kus see oli ja mis, mitte ei tule meelde. Nii võib aja jooksul koguneda hulk saateainet, paremat kui esimesed asjad, valikuks jätkuvalt ja selle registreerime vaid kaardile igaks juhuks. Ülesanded ja omad tööd — kõik need kogunevad töötamisel. Neid teostades selgub, missugused on sobivad, missugused tuleb asendada uutega jne. Nii kujuneb kavakaardist töökaart, teema meetoodiline käsitlus. See ei saa õigupoolest kunagi valmis. Sest kuigi ta on varustatud kõigi võimalikult vajalike märkmetega, töö juures kerkib ikka uusi küsimusi. Õpetaja viib kaardi tundi kaasa. Ta võib märkida sellele, missugused küsimused olid õpilastele liiga rasked, mida oleks vaja korrata, millele pühendada rohkem tähelepanu jne. Ja nii peaks aastate jooksul kogunema antud teema põhjalikult läbitöötatud meetoodiline juhise. Sel kujul pole töökava enam pelgaks eelarveks, vaid ta moodustaks tõhusa töövahendi.

Töötamisel kirjeldatud teemakaartidega võib kerkida kahtlus: kui ma vajaduse puhul mõnd teemat pikendan, teist lühendan, kas mul siis kevadel ajas ja aines otsad kokku lähevad? On täiesti võimalik pidada alalist ülevaadet ajalistest ülekulutustest ja ülejääkidest. Võib sisse seada kontrollkaardi, millele märgitakse klassile ja ainele kavatsatud tundide arv, kulutatud tunnid, säästetud tundide arv ja ülekulutatud tundide hulk. Kui kontrollkaarti peetakse *à jour*, siis piisab ühest pilgust kaardile, otsustamiseks, kas antud teemal võib peatuda pikemalt või tuleb ainet piirata, et tagasi võita kaotatud aega. Kontrollkaart on liikuv ja seda on vahest otstarbekohasem hoida viimasena läbitöötatud teemakaardi taga.

Võidakse väita: säärane kava nõuab pöörast ajakulu; milleks mitmeks aastaks plaanitsetud tööd alata, kui ometi pole kindel, kas ma tuleval aastal seda ainet veel õpetan jne. Kuid ometi on inimesi, kes aastaid ja pikapeale kümneidki käivad klassis õpetades sama ainet, korrates samu vigu ja jättes kasutamata lugematuid võimalusi selleks, et teha käsitlust õpilastele ilmekamaks, tööd ratsionaalsemaks ja tulemusi viljakamaks. Teiselt poolt, kui oled töötanud paar aastat, viiski, näib, et ained tõesti muudkui vahelduvad igal aastal. Ja õppekavadki muutuvad. Aga kui oled jõudnud juba kümnenda tööaasta ligemale ja sellest ülegi, siis selgub, et variatsioonide võimalus polegi kuigi suur. Aineõpetajal keskkoolis on ta võnkumiste võimalus hoopis ahtake. Seal pole palju tarvis peljata, et teed teistele. Ja kui tundub liiga paljuku korraga terve oma töö ulatus kaardistada, võib piirduda ka katseks üksiku aine või klassiga. Kuid lõpuks: kui loovutadki aasta paari pärast oma kaardistiku kolleegile, et tema tööd jätkaks, ega kool ja töö sellest ei kannata.

Eespooltooduga on püütud eeskätt alla kriipsutada, et töökavade menetlus õppetöös on valdavalt puudulikult lahendatud. Ometi on tõik, et edukaimalt töötavad õpetajad kasutavad ja hindavad oma töös töökavade väärtust. Järelkult pole põhjust ega õigustki hüljata seda tegurit koolitöös. Ja kui midagi

on tehtud puudulikult, siis tuleb leida selle põhjusi ja teiseks teid selle nähtuse kõrvaldamiseks. Kirjutuses on näidatud üht võimalust. Kas kasutada seda või mõnda teist, pole oluline, kuid iga otsiv ja tardumatu õpetaja võib leida endale sobivaima individuaalse lahenduse.

Gümnaasiumiõpilaste võistluskirjandite sisulisest küljest.

J. Talts.

Käesoleva aasta võistluskirjandi tulemused on mitmeti erinevad eelmiste aastate omist. Eelmisel aastail oli võistluskirjandite aineks enam üldist laadi teemad, mis võimaldas võistlusest osavõtjatele kasutada peale loetud kirjanduse ka oma fantaasiat ja kirjanduslikku annet ning oskust. Käesoleva aasta võistlusteema — „Aine- ja energiavahetus taime- ja loomaorganismis“ — eeldab aga kõigepealt aine head ja mitmekülgset tundmist, teiseks ka selget, asjalikku ja loogiliselt põhjendatud edasiandmist. Teadusliku teema käsitlemine läheb oluliselt lahu ilukirjanduslike ja üldiste teemade käsitlemisest. Ilukirjanduslike ja üldsisuliste teemade käsitusel võime anda voli ka oma mõttelennule, teadusliku teema käsitlemisel aga on vooruseks kuiv asjalikkus, selgus väljendustes. Teadusliku kirjutuse sisuks on nähete ja faktide võimalikult asjalik-selge kirjeldamine ja nendest õigete loogiliste järelduste tegemine.

Eespooltoodud nõuded on võetud aluseks võistluskirjandite sisulisel arvustamisel. Faktide teadmine üksi ei saa olla aluseks, sest faktid üksikuna ei ütle midagi. Tähtis on faktide omavaheline seos, mis võimaldab saada kogu nähtest ülevaate ja teha sellest vastavaid järeldusi.

Peab kohe alguses mainima, et meie koolide lõpetajail näikse vähe kogemusi olevat eksaktse, teadusliku sisuga kirjandite kirjutamiseks. Kõige levinumaks puuduseks võistluskirjandites on oskuse puudus end selgesti ja asjalikult väljendada. Laused on õiged, kuid mõte neis jääb segaseks või põhjendamatuks. Sageli esineb asjatuid lauseid, nn. „liigliha“, mis midagi ei ütle.

Peatume lähemalt 10 parima võistlustöö sisulise külje juures. Paremus järjekorra määramisel võeti arvesse küll peale sisu ka stiil, õigekeelsus ja välimus, kuid käesoleva võistluskirjandi hindamisel oli sisuline külg kõige olulisem. Üldiselt on kümne esimese töö hulgas iga töö saanud üle 65 punkti võimalikust 100-st, nii siis „eliitklass“.

Olulisema puudusena esineb 10 parima töö hulgas lauseid, mille mõte pole selge. Näiteks: „Maakera... koosneb lihtaineist, mis... ühinenud lihtaineiks ja moodustavad kindlad, vedelad ja gaasilised kehad. Need kehad ongi töötajaks, kes töötavad energia toimel“ (Laugas). „Roheline taim tarvitab hapniku hingamisprotsessiks, kuna süsinik kulub orgaaniliste ühendite valmistamiseks. Öösel aga pole ka taim võimeline anorgaaniliste ühendite sarnastamiseks ning ta hingab nagu loomadki, s. t. tarvitab hapnikku kudede hapendamiseks ja eritab CO₂“ (Kadu kahe käiguga).

Ainet üldiselt tuntakse, kuigi ka siin on sageli ebaõigeid ettekujutusi energia olemusest ja moondumisest. Näiteks: „Elutust ollusest luuakse

sünteesiliselt elavat ning vabaneb energia, mida taim kasutab oma elutegevuseks“ (Masinist nr. 3). Tegelikult assimilatsioon protsessis seotakse energiat. On segatud assimilatsioon ja hingamine. — Peetakse oluliseks ainult soojuseenergiat (Kati), pole selget ülevaadet, mis on potentsiaalne, mis kineetiline energia (Ecce homo, Oli, Masinist nr. 3, Kadu kahe käiguga, Ego). Veel segasem on arusaamine energia moondumisest.

Sisulisi vigu on üldiselt vähe ja needki on peamiselt tingitud ülevaate omandamise puudusest aines. Nii kirjutab „Siimo“: „Toitained kantakse loomaorganismis samuti osmoosi teel organismis laiali“. See on maksev ainult rakkude kohta, kuna rakkudele toob toitained veri. „Ka loom võtab päikeselt soojus- ja valgusenergiat vastu, kuid loom tarvitab selle ära ja ta vajab veel rohkemgi, sest ta liigub ja peab teatud soojust hoidma“ (Ecce homo).

Rõõmustaval kombel esineb „eliitklassis“ asjatuid lauseid — „liigliha“ — võrdlemisi vähe. Viimastest mõned näited: „Ja nüüd toimub lehtedes huvitavaim ja imelisim protsess kogu maailmas“ (Kati). — „Taimeloomariik on ütlemata suur. Leidub väga erinevaid taimi ning loomi. Kaob isegi vahe taimede ja loomade vahel“ (Oli).

Vähemas ulatuses esineb ka teemast kõrvalekaldumist. Käsitellakse näiteid, mille teemaga ega kirjandi üldise mõttekäiguga ei ole mingit sidet. Nii satub „Laugas“ keskkonna kirjeldamisele, mis ei eelneva ega järgneva organismide elutegevusega kuidagi ei ole seoses. „Oli“ laskub sissejuhatavas osas asjata looma- ja taimeriigi esindajate anatoomilisse vaatlusesse, ilma et seda hiljem kasutaks aine- ja energiavahetuse selgitamisel.

Põhjendamata väiteid esineb esimeses 10 võistluskirjandis võrdlemisi vähe. Nii väidab ilma põhjendamata „Ecce homo“, et „... otstarbekohane toitlustamine on suurel määral õnneliku elu aluseks“. Teisi näiteid: „Eluavalendus on keemilise energia saadus“ (Masinist nr. 3). — „Ning edasi teame, et iga taim vajab sarnastamiseks energiat“. „Füüsika seadused õpetavad, et energia on jääv...“ (Kati).

Ei ole huvitusest märkida, et esimesse 10 hulka sattunuist ühel võistlejal oli mustand loogilisem ja paremini koostatud kui esitatud kirjand. Näib nagu oleks kirjandi autor peale mustandi valmimise oma mõtteid hakanud revideerima ja väsinud peaga kirjutanud hoopis halvema kirjandi.

See oleks lühike ülevaade sisulistest puudustest 10-s üldiselt parimaks tunnistatud töös. Need puudused on iseloomustavad käesoleva aasta võistluskirjanditele ja esinevad suuremal või vähemal määral kõigis töedes.

Kokkuvõttes võiks kirjandites esinevaid sisulisi ja ka stiililisi puudusi liigitada järgmiselt.

1. Aine fragmentaarne tundmine. On omandatud teadmisi botaanikast, zoologiast, keemiast, füüsikast, taimeloomariiki ja inimese anatoomiast ja füsioloogiast, kuid teadmiste vahel puudub sisemine side, mis ühendaks nad üheks tervikuks. Puudub ülevaade nähete omavahelise seose üle. Sellest tulebki, et püütakse aine- ja energiavahetust selgitada peamiselt kõrgemate taimede ja inimeste füsioloogias esinevate toimingute abil. Põhjuseks võib olla ka asjaolu, et neid aineid on hiljem õpitud ja need on sellepärast paremini meeles. — Eriti segane on aine ja energia vaheline suhe. Üht on õpitud keemias, teist füüsikas, seetõttu on teadmised neist katkendlikud.

2. Puudub oskus oma teadmisi selgesti ja põhjendatult väljendada. Kõige sagedasemad puudused on segased laused ja põhjendamata järeldused.

Sagedasti väidetakse midagi kui tõsiasja, ilma seda loogiliselt põhjendamata, ja tehakse toodud väiteist kaugeleulatuvaid järeldusi — jällegi ilma seda loogiliselt põhjendamata. Näiteks kirjutab „Ene“: „Organism saab päikeselt valgusenergiat, mis soojendab ja valgustab, mis annab neile elu. Seega saab organism eluenergia päikeselt. See energia on soojus“. — Seesuguseid näiteid võiks tuua sadasid. Sageli pole siin nähtavasti põhjuseks aine mitmetundmine, vaid oskuse puudus seda loogiliselt järjestada.

3. Konkreetse aine vähene tundmine. Eriti segased on mõisted assimilatsioonist ja dissimilatsioonist, assimilatsioonist ja hingamisest. Assimilatsioonist loomade juures ei kirjuta keegi. Samuti on võõrad endotermilise ja eksotermilise nähte mõisted, mis oleksid aluseks energia sidumise ja vabanemise mõistmiseks. Energia mõiste ja energia moondumisnähted on suuremal osal võistluskirjandite kirjutajaist segased või hoopis väärad. Oma teadmiste vähesuse varjamiseks on mitmed teadlikult või ebateadlikult laskunud retoorikasse, kirjeldades küll aine- ja energiavahetuse tähtsust, tehes mitmesuguseid oletusi, kuid jättes selgitamata, mida aine- ja energiavahetuse all õieti mõistetakse. — Aine vähest tundmist näitab ka see, et 69-st tööst on üle vaevalt rahuldava (2,5 punkti ja üle võimalikust 5) 28 ja täiesti rahuldavad ja üle selle (3 ja enam punkti) ainult 14 tööd. Kirjaoskus ja keeleline külg näikse võistluskirjandite järgi küllaltki rahuldav olevat, sest üldiselt on kirjutatud rahuldavalt ja üle selle (50 ja üle võimalikust 100 punktist) 49 võistlusest osavõtjat.

Võistluskirjandite sisulise analüüsi tulemusena paistab, nagu puuduks bioloogiliste ainete õpetamisel küllaldane keskustus. Õpilaste teadmiste katkendlikkus, fragmentaarsus näitab, nagu oleks igat ainet õpitud eraldi, ilma teda sidumata teiste loodusteaduste hulka kuuluvate ainetega. Sellise puuduse ärahoidmiseks oleks soovitav aine käsitlel sel tuua paralleelselt võimalikult palju võrdlusnäiteid teistelt aladelt, näiteks zoologia käsitlemisel botaanikast, inimese füsioloogia käsitlemisel taime füsioloogiast, zoologiast, keemiast jne. See võimaldaks õpilasil tervikliku pildi saamise looduse nähete ja objektide omavahelistest suhetest ja sõltuvusest.

Teiseks paistab, et õpilastel puudub oskus kirjutada konkreetsetel teemadel eksaktsete teaduste vallast. Ei osata oma teadmisi küllalt selgesti loogiliselt ja põhjendatult väljendada. Oleks soovitav, et vanemate klasside õpilastele korraldatakse kirjalikke töid konkreetsetel teemadel mitmesugustest ainevaldadest. Teema valik ja töö hindamine peaks sel juhul toimuma eesti keele ja vastava aineõpetaja poolt ühiselt.

Realkooli ja reaalgümnaasiumi VIII klassi õpilaste teadmisi bioloogias.

Dr. Attila Kempelen.

Möödunud 1936/37. kooliaasta keskel eksamineerisin Budapestis kahe väga lähestikku asuva keskkooli (VI linnajaos Ferenc Kölcsey ja VI linnajaos Zsigmond Kemeny gümnn.) VIII klassi õpilasi. Kuigi siin on tegemist ainult kahe kooli kolme klassiga, mis ei või meile näidata kõigis üksikasjus

üldistavat tulemust, siiski, nagu näeme, suurtes jootes pakub see tagasihoidlik algatus küllaltki iseloomustavat pilti.

Uurimusaluselisi õpilasi oli 77, neist olid 31 reaalkooli ja 23+23 reaalgümnaasiumi kaheksanda klassi õpilased. Küsimused kirjutasin tahvlile nii segatud korras, et sellest ei võidud leida mingit tugipunkti mõtlemises. Pärast tühjade paberilehtede väljajagamist õpilasile ütlesin neile: „Palun teid kõiki mind toetada järgnevas teaduslikus uurimuses. Tahame statistiliselt kindlaks teha, kui palju teadmisi on kaheksanda klassi õpilased kooliaasta jooksul omandanud zooloogias ja botaanikas, või õigemini, kuidas oskavad nad neid teadmisi rakendada. Lehtedele palun kirjutada vastused nimeta, kuid varustatult sama numeratsiooniga kui tahvilile kirjutatud küsimused. Loomulikult palun töötada täiesti iseseisvalt.“

Katsete juures oli peale minu veel koolijuhataja või see õpetaja, kelle tund oleks pidanud parajasti olema. Õpilased, kuigi kõigis klassides osutasid oma teadmiste väga kesist kaalu, süvenesid siiski nähtava huvi ja innuga tööle, ja üksnes harva tuli neid keelata üksteist häirimast. Kogu test nõudis endale ühe 45-minutilise tunni ja väikese osa ka 10-minutilise vaheajast.

Küsimused olid järgmised.

1. Mitu lüli on inimesel ja mitu kaelkirjakul?
2. Mitu lüli on lindudel?
3. Mitu paari roideid on inimesel?
4. Mille poolest erineb inimene kehaliselt kõigist teistest loomadest?
5. Mis on iseloomustav ainult lindudele järgmiste omaduste seast: tiivad, suled, munemine, poegade eest hoolitsemine?
6. Miks on see kõige iseloomustavam?
7. Missugused on närijad järgmiste hulgast: oravhiir, siil, mutt, orav, hiir, jännes?
8. Missugused hambad on elevantil kasvanud kihvadeks?
9. Mis on iseloomustav putukaile (Insecta)?
10. Mis on iseloomustav mardikaile (Coleoptera)?
11. Missugused ühised eluavaldused on loomadel ja taimedel?
12. Missugune kehaehitus ja käitumine on iseloomustav röövlomadele?
13. Milles erinevad teineteisest loomade ja taimede organismid?
14. Milles seisab assimilatsioon üldiselt?
15. Mis on iseloomustav üheiduleheliste taimedele?
16. „ „ „ „ õistaimedele?
17. „ „ „ „ kaheiduleheliste taimedele?
18. Nimetage kõige vähemalt 2 kaheidulehelist taime.
19. Missugused on üheidulehelised taimed järgmiste seast: liilia, sõnajalg, lumekelluke, palm, kannike?
20. Milles erinevad looma ja taime rakud teineteisest üldiselt?
21. Milles seisab süsihapugaasi assimilatsioon?
22. Kuidas võivad seemned elada ilma süsihapugaasi assimilatsioonita?
23. Nimetage mõnda iseloomulikku stepitaimet ja -looma.
24. Missugustel järgmiste hulgast on luuvili: ploom, pähkel, õun, pirn, aprikoos, mandel, arbuus, kastan?
25. Mille poolest erinevad oluliselt üksteisest loomade ja taimede eluavaldused?

Nagu näeme, käsitleb üks osa küsimusi (1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 12.) looma- ja inimeseteadust, teine osa (15., 16., 17., 18., 19., 22., 24.)

botaanikat, kuna kolmas osa (11., 13., 14., 20., 21., 23., 25.) on võetud ühisest, s.t. võrdlevast ja üldisest bioloogiast. Mõned (1., 3., 7., 8., 18., 19., 23., 25.) nõuavad üksnes konkreetset meelespidamist, teised analüüsivamat (läbilõikelist) aine tundmist, mõtlemist. Mõned neist on morfoloogilised ja ühes ka süstemaatilised (1.—5., 7.—10., 12., 13., 15.—20., 24.), teised (11., 12., 14., 21., 22., 23., 25.) puht-bioloogilised või ökoloogilised.

Küsimuste raskusaste on väga erinev. Mõned neist nõuavad ainult vähest, teised jälle suuremat, sageli isegi teadusliku uurimuseeni küündivat bioloogia tundmist.

Vastuste hindamine: + = täiesti veatu vastus, — = täiesti vale või lahendamata vastus, ± = õigeid ja vale andmeid sisaldavad vastused.

Vastused.

	Reaalkooli VIII klass			Reaalgüm. üks VIII kl.			Reaalgüm. teine VIII kl.		
	+%	±%	—%	+%	±%	—%	+%	±%	—%
1.	48.4	32.3	19.3	8.7	60.9	33.3	73.9	8.7	17.4
2.	6.5	00.0	93.5	4.3	00.0	95.7	00.0	0.0	100.0
3.	35.5	3.2	61.3	69.6	26.1	4.3	69.6	0.0	30.4
4.	3.2	35.5	61.3	0.0	52.2	47.8	4.3	47.8	47.8
5.	58.0	35.5	6.5	26.1	00.0	73.9	26.1	0.0	73.9
6.	38.7	38.7	22.6	21.7	4.3	73.9	30.4	4.3	65.2
7.	48.4	41.9	9.7	73.9	21.7	4.3	43.5	47.8	8.7
8.	29.0	3.2	67.7	4.3	0.0	95.7	0.0	0.0	100.0
9.	41.9	29.0	29.0	26.1	4.3	69.6	26.1	4.3	69.6
10.	12.9	38.7	48.4	17.4	4.3	78.3	21.7	4.3	73.9
11.	6.5	25.8	67.7	0.0	21.7	78.3	0.0	39.1	60.9
12.	16.1	61.3	22.6	8.7	47.8	43.5	17.4	30.4	52.2
13.	0.0	6.5	93.5	8.7	17.4	73.9	0.0	4.3	95.7
14.	12.9	22.6	64.5	4.3	0.0	95.7	4.3	8.7	87.0
15.	38.7	12.9	48.4	26.1	4.3	69.6	47.8	4.3	47.8
16.	19.4	16.1	64.5	17.4	13.0	69.6	17.4	8.7	73.9
17.	6.5	19.4	74.2	26.1	0.0	73.9	17.4	0.0	82.6
18.	9.7	25.8	64.5	8.7	8.7	82.6	0.0	21.7	78.3
19.	16.1	19.4	64.5	4.3	4.3	91.3	8.7	21.7	69.6
20.	35.5	12.9	51.6	56.2	4.3	4.3	17.4	8.7	73.9
21.	48.4	16.1	67.7	26.1	21.7	52.2	8.7	17.4	73.9
22.	58.1	9.7	32.2	21.7	13.0	65.2	17.4	17.4	65.2
23.	41.9	48.4	9.7	52.2	43.5	4.3	34.8	17.4	47.8
24.	71.0	29.0	0.0	60.9	34.8	4.3	47.8	39.1	13.1
25.	0.0	35.4	54.8	0.0	13.0	87.0	0.0	21.7	78.3

Kui nüüd silmitseme vastuseid kujutavat tabelit, võime näha ja seda oodata oligi, et leidub isegi niisuguseid küsimusi (2., 4., 13., 14., 25.), millede õiged vastused, kuigi kuuluvad elementaarseima bioloogilise hariduse hulka, siiski ei näita täit 5% + vastuseid kõigis kolmes klassis. Selle peamiseks seletuseks on see, et ei õpperaamatuis ega isegi õppekavas ole neist juttu(!), või kui ongi, siis liiga pealiskaudselt puudutatud. On iseloomustav, et keegi ei kirjutanud, et süsihapugaasi assimilatsioon on ainult roheliste (klorofüllil sisaldavate) taimede või nende osade omaduseks. Sellevastu on enamiku arvates assimilatsioon üldiselt ainult taimede omadus, ja nimelt kõikide taimede (järelkult näit. ka seente). Ei aimatagi, et näit. lämmastiku assimilatsioon esineb ka taimedel, ja et loom ja inimene ka assimileerivad. Teisest küljest süsihapugaasi assimilatsiooni sageli segatakse taimede hingamisega. Sellevastu üldist assimilatsiooni (igapäevases ülekantud mõistes) sageli samastatakse kohanemisvõimega ümbrusele. — Inimese võrdlemisel

loomadega kõige iseloomustavama kehalise erinevusena mitte keegi ei maini suure peaju suuremat väljaarengut võrreldes teiste loomadega. Kõige rohkem nimetatakse kahel jalal käimist, käetarvitust, alasti-olekut jne., kuna ometi need tunnused esinevad ka üksikuil loomadel. Paljud nimetavad koguni kõnelemisvõimet või mõnd teist hingelist-vaimset omadust, kuna küsimuses mõeldi puht-kehalisi omadusi.

Lõpptulemusena võime nentida järgmist.

1. Kolmes keskkooli klassis enam kui 50% vaevastuseid oli 2., 8., 11., 13., 14., 16., 17., 18., 21., 25. küsimuse vastustes.

2. Ühes keskkooli klassis üle 50% ja teises kahes vähemalt üle 33,3% õigeid vastuseid oli 3., 7., 23., 24. küsimusele.

3. Ainult 5., 9. ja 22. küsimuse negatiivseis vastuste tagajärgedes ilmneb silmapaistvam lahkumine reaalkooli ja reaalgümnaasiumi õpilaste vahel. 5. ja 9. küsimuse puhul võib seda ehk seletada sellega, et reaalkoolis õpitakse zooloogiat kõrgemais klassides, ja 22. küsimuse puhul sellega, et reaalkooli õpilastel on keemiasse puutuvast mõtlemisviisis rohkem kogemusi. (21. küsimuse puhul mõnevõrra + -vastuste suurem esinemine seletub samuti põhjalikumate keemiaõpingutega).

4. Üldiselt nende kahe kooliliigi töötulemustes ei esine mingeid silmapaistvamaid erinevusi.

5. Mõlemas koolitüübis on ebaõnnestunud vastuste hulk liiga suur. See kurb tulemus ühtib täielikult samasuguste tulemustega välismaal.

Didaktilisest seisukohast võime muu hulgas nentida järgmist.

1. Mäluvõimele on soodsam, kui õpilane sama ainet (muidugi ikka uuest küljest) õpib võimalikult mitmes klassis.

2. Konkreetsete näidete kirevus kuulub enam alamaise klassidesse, kuna ülevaatlikkust, võrdlust, mõtlemist nõudvad küsimused, peamiselt üldiste bioloogiliste teadmiste õpetus tuleb paigutada võimalikult kõrgemaisse klassidesse ja seal asetada võimalikult õpetuse keskpunkti.

Instrumentaalmuusika algkoolis.

*Muljeid ja mõtteid Tallinna algkoolide esinemise puhul „Estonia“ kontsertsaalis
20. märtsil 1938.*

Anton Kasemets.

Eesti rahva muusikaharrastus on baseerunud juba muistsetest aegadest peale peamiselt laulul, kuna instrumentaalmuusikale on langenud selle kõrval vaid väike osa. See ongi arusaadav. Laulmiseks on igale inimesele vajalik instrument juba looduse poolt kaasa antud, mille kasutamiseks ta vajab vaid rahuldava kvantumi musikaalsust. Instrumentaalmuusika harrastamiseks tuleb aga kõigepealt vastav instrument muretseda, s.o. valmistada või osta, ja siis sellel mängima õppida. Instrumenti muretsemine nõuab rahalist kulu, instrumentil mängima õppimine aga erilist andekust, hoolt ja püsivust ning tihti peale ka asjatundlikku juhatast ja õpetust.

Need momendid on olnud iseenesest küllalt kaalukad pidurdama instrumentaalmuusika harrastuse levingut võrreldes lauluga kõigil aegadel.

Ja nii meie näemegi laulu suurt üleolekut instrumentaalmuusikast juba muistsest ajast peale. Rahvalaule laulis kogu rahvas, kannelt helistasid või torupilli puhusid vaid üksikud pillimehed.

Koorilaulu tekkides läinud sajandi esimese poole lõpul, levis see varsti üle kogu maa.

Instrumentaalansamblite tekkimine ja arenemine pole aga edenenud kaugeltki niisama edukalt ja ulatuslikult.

Esimesed asjaarmastajalikud viulikoovid, mis tekkisid läinud sajandi esimese poole lõpul, suikusid peagi ja andsid ruumi puhkpillikoovidele, kuna pasuna puhumist oli kergem õppida kui viulimängimist. Ka hilisemad katsed elustada ja arendada keelpillikoovide tegevust pole suutnud anda nimetamisväärsed tagajärgi ega võtta laialdasemat ulatust. Nende asemele astunud puhkpillikoovid on küll näidanud suuremat levingut ja värvanud endale rahvalikuima pillimuusika harrastuse positsiooni, kuid see leving ei küüni kaugeltki ligi koorilaulu levingule.

Ka tänapäev, kus pillimängu õppimine on muutunud hoopis kergemaks ja kättesaadavamaks, kui varemil aegadel, pole pillimängu arengus ja levingus ometi märgata sellist edu, nagu seda tohiks oodata.

Millest on tingitud selline nähtus?

Vastuse sellele küsimusele leiame varsti, kui heidame põgusa pilgu meie muusikakultuurilise arenemise ajalukku. Sealt näeme, et laulukooskuse arendamise keskusteks on meil olnud kunstimuusika harrastuse algusest peale koolid. Rahvakoolide õppekavas on ikka olnud kaalul kohal laul-õpetus, lauluoskuse arendamine.

Kool, nimelt kihelkonnakool sai ka meie koorilaulu rajajaks ja südiks arendajaks. Ja selle suure missiooni — lauluarmastuse äratamise ja lauluoskuse arendamise-täitjaks on meie kool jäänud seni ajani, kuigi tal ei ole olnud selleks juba kaua enam kasutada sel määral õppetunde kui oma noorusaastail.

Hoopis teisiti on instrumentaalmuusikaga. Sellele pole meie kool pööranud kunagi nimetamisväärset tähelepanu, selle arendamine pole seisnud kunagi ta otseste ülesannete hulgas, ta ametlikes õppekavades. See, mis üksikud koolid sel alal on korda saatnud või praegu teevad (ja selle hulgas on mõndagi hinnatavat), jääb vaid erandnähteks, mis ei suuda muuta üldist olukorda.

Selles üldises olukorras instrumentide mängimise oskuse omandamine ja instrumentaalmuusika harrastus on püsinud vaid erahuvi ja eraalgatuse seisukorras ja pole seepärast täitsa arusaadavalt saanud levida ja areneda nii laialdaselt ja ulatuslikult kui laul. Oleneb ju sellise kunsti-ala, nagu seda on instrumentaalmuusika harrastus, eraviisiline arenemine, eriti maal, suurel määral sellest, kas kohapeal on inimest, kelle ergutav eeskuju oleks suuteline äratama noorukis uinuvat huvi asja vastu ja abistama teda rakendada seda huvi tegelikule tööle.

Läinud sajandi 70—90. aastatel käis üle maa suur pasunakoovide asutamise õhin (neid asutati nimetatud ajavahemikus ümmarguselt 100) ja pasunakoovi mäng näitas üllatavalt suurt tõusu peamiselt ühe andeka ja energilise entusiasti — Väägvere koolmeistri Taavet Virkhausi — ergutava eeskuju, väsimata õhutuse ja kõrgeväärtusliku tegeliku kaasabi ja juhatuse mõjul.

Niipea aga, kui Virkhaus lõpetas selle tegeliku abistamise, vaibus ka uute kooride asutamise hoog ja ka olemasolevate kooride arenemise tempo muutus märksa aeglasemaks.

Keelpillide alal ei ole meil kerkinud esile ühtki Virkhausi taolist ergutajat, õhutajat ja tegelikku abistajat, mispärast ka keelpillimuusika pole saanud eraalgatuse korras kuidagi jalgu alla, rääkimata tõusmisest rahvalikuks kunstiharuks, nagu seda on koorilaul ja teatava määrani ka puhkpillimuusika.

Ja sellest on tõsiselt kahju. Peitub ju instrumentaalmuusikas, eriti nõtkete ja õrnaloomuliste keelpillide omas nii lõpmata palju õilistavat ilu, et tundub otse ülekohtuna, et rahva laialdased hulgad on nagu välja lülitatud sellest rikkalikust iluhelide maailmast, et neile on nagu suletud pääs selle võluriigi kaunistesse regioonidesse.

See pääs tuleks avada ja rahva laialdased hulgad teadlikult juhtida nende seni varjul püsinud iluallikate juurde, mitte ainult passiivsete nautijatena, vaid ka aktiivsete kaastegelastena. Instrumentaal-, eriti keelpillimuusika harrastus tuleks juhtida rahva laiaadesse hulkadesse, nagu seda on juba tehtud koorilauluga.

Aga kuidas seda teha?

Siin on olemas vaid üks äraproovitud ja õigeks osutunud tee: kool. Kool peaks ka siin tegema oma rajava ja põhjaneva töö.

Nagu juba tähendatud, kooli ametlikud õppekavad seda ette ei näe, ja on vähe lootust, et ka lähemas tulevikus siin muutus sünniks. Kuid ka praegustes oludes on seadus jätnud võimaluse, et kooli ülalpidaja võib seda teha eraviisil omal kulul. Kuigi see moodus ei ole just kõige parem — selle kasutamine sünnitab kooli ülalpidajale lisakulusid, mille tegemises meil teatavasti ollakse vägagi tagasihoidlik —, avab see ometi osalisigi võimalusi instrumentaalmuusika harrastuse algatamiseks ja arendamiseks meie koolides.

Peab tunnistama, et keskkoolide ja gümnaasiumide suhtes on kooli-ülalpidajad kasutanud seda võimalust õige ohtrasti, tänu millele õige paljude keskkoolide ja gümnaasiumide juures tegutsevad vähemad või suuremad instrumentaal-ansamblid keel-, puhk- ja segapilli orkestrite näol. Algkoolide suhtes on aga seda võimalust kasutanud vaid väga vähesed kooliülalpidajad, ja sedagi peamiselt suuremais linnades. Maa-alkkoolides, kus õpib rõhuv enamik meie võrsuvast noorusest, samuti osaliselt ka linnades, pole aga instrumentaalmuusika õpetamiseks, arendamiseks ja koolide kaudu rahva hulka juhtimiseks mitte kui midagi ära tehtud, vaid see ala on jäetud täiesti sööti. Ametlikult püütakse seda tavaliselt põhjendada sellega, et algkooli õpilased olevat liiga noored instrumentaalmuusika õppimiseks ja enne kui neid suudetaks õpetada mängima niipalju, et neid oleks võimalik kasutada kooliorkestri moodustamiseks tulevat neil juba koolist lahkuda. Eriti lootusetu olevat viiulimängu õpetamine algkooliealistele lastele, kuna puhkpillide puhumisele ei pidavat jälle vastu nende noored kopsud. Kõigile sellele ei unustata juurde lisamata, et algkooli õpetajail puuduvat tarvilik ettevalmistus sellise töö tegemiseks, ja asja, mida õpetaja ise ei oska, ei saa ta ju õpetada lastele.

On ilmne, et need vabandused võivad jääda paika pidama vaid osaliselt, ja sedagi ainult seni, kui ei asuta asja juurde täie tõsiduse ja tahtmisega.

Et asi on tõesti nii, seda tõestas ilmekalt Tallinna linna algkoolide orkestrite kontsert, mis korraldati 20. märtsil „Estonia“ kontsertsaalis.

Vastandina paljudele teistele koolide ülalpidajaile on Tallinna linnaomavalitsus püüdnud õige tõhusalt hoolitseda instrumentaalmuusika õpeta-

mise eest mitte ainult oma keskkoolides ja gümnaasiumides, vaid ka oma arvukais algkoolides. Tänu sellele hoolitsusele on instrumentaalmuusika õpetus Tallinna linna algkoolides annud sedavõrd häid tulemusi, et praegu tegutsevad suuremad või väiksemad kooliorkestrid peagu kõigis linnaalgkoolides, millede kaudu sajad noored juhatakse instrumentaalmuusika omapärase ilu mõistmisele ja armastamisele.

Tehtud töö tulemuste tutvustamiseks avalikkusele ja pillimuusika arendamise propageerimiseks oligi mõeldud ülanimetatud kontsert, mis, olgu ka see kohe mainitud, täitis oma otstarvet kõigiti hästi. Järjekorras see oli juba teine selline kontsert, kuna esimene Tallinna linna algkoolide orkestrite kontsert leidis aset kolm aastat tagasi (vt. „Eesti Kool“ 1935, lk. 153).

Kontserdil esines iseseisvate ettekannetega 7 orkestrit, millele ühend-orkestri numbrites lisandus veel 6 orkestrit. Mängijate arv üksikult esinenud orkestrites oli 24—40, kuna üks oli vaid 10-liikmeline. Ühend-orkestri numbrites kogus lavale ümmarguselt 200 noort pillimängijat, seega päris uhke ansambel.

Võrreldes kolme aasta eest toimunud kontserdiga on instrumentide koosseis üksikuis orkestrites tunduvalt muutunud. Tollal oli enamik orkestreid komplekteeritud veel väga juhuslikult kokku nopitud instrumentidest: koos mandoliinide ja gitarridega mängisid ka üksikud viiulid, paar-kolm viiespilli, efektiks ka mõni löökriist jne., kusjuures tasakaal üksikute häälerühmade vahel oli tihti õige puudulik (puudusid peamiselt madalamad, eriti bass-instrumentid). Nüüd on enamik orkestreid täielikult üle läinud ühtlasele mandoliinide koosseisule täielikus ja enam-vähem tasakaalustatud neljahäälses koostises, kuna gitarid on peagu täiesti kadunud (ainult ühes orkestris oli neid veel näha). Sellele peansambliile lisanduvad löökriistad — suur ja väike trumm, taldrükud, triangel, ühes orkestris ka tamburiin, ja tingimata ka efektne ksülofon (kahes suuremas orkestris oli neid isegi kaks) ning klaver. Kadunud on täielikult viiespillid, klapp-pillid, okariinid ja teised laste jaoks eriti konstrueeritud pillid, mida omal ajal mõnel poolt vägagi propageeriti, kuid millel kui eluvõrastel „lastepillidel“ ei saanud olla tulevikku.

Üleminekut mandoliinide perekonnale on nähtavasti põhjendanud asjaolu, et mandoliini perekonda kuuluvate instrumentide õppimine on noortele palju kergem kui näiteks viuli ja teiste poogenpillide mängutehnika omandamine, kuna mandoliinil on olemas täpne toonijaotus mängukaelal ja seega õige toonikõrguse leidmine sellel ei sünnita erilisi raskusi. Tänu sellele mandoliinide-orkestri mäng kõlab ka siis puhtalt, kui mängijate mängutehnika ei ole veel kuigi suur, nagu selles võidi veenduda ka kõne all oleval kontserdil.

Gitarride väljajätmine orkestritest on täiesti põhjendatud. Saateakkordide võtmine gitaril on laste väikestele sõrmedele vägagi raskeks ülesandeks; pealegi on gitarril tõmbtoon üldiselt liiga nõrk mandoliinidele korraliku harmoonilise põhja andmiseks. Bass-, tenor- jne. mandoliinidega saavutatakse siin hoopis paremaid tulemusi märksa kergema vaevaga.

Löökriistade tarvitamine orkestris on vajalik kõlaefektide suurendamiseks, mis otstarbekal kasutamisel võib mõjuda vägagi värvikalt. Eriti rikastavalt mõjub sobival kasutamisel ksülofon, mille mängima-õppimine ei sünnita ka noortele ülesamatuid raskusi, seda enam et seda pilli õpitakse meeeldi.

Klaverile, mis tõhusa toetajana ja kõlatihendajana peab obligatoorselt kuuluma igasse sellisesse orkestrisse, võiks lisanduda veel harmoonium, kui see on koolis olemas. See tõstaks orkestri kõlavust ja värvikust tunduvalt.

Nii näib, et orkestri kui niisuguse seisukohast tuleks seega Tallinna algkoolide poolt peamiselt tarvitusele võetud koosseisu: mandoliini perekonda kuuluv täisansambel + klaver + löökriistad, pidada kõige sobivamaks algkooli orkestri koosseisuks. Võrdlemisi väikese vaeva ja ajaga õpivad lapsed neid pille mängima ja juba väikesegi mänguoskuse juures on võimalus saavutada nendega kaunis rahuldavat ja puhast koosmängu. Saavutused aga teevad asja lastele veelgi armsamaks ja ergutavad neid üha usinamale püüdmisele sel alal. Ja koolise on saanud enestele esindusliku ansambli, millega võib pidulikel puhkudel välja tulla ja teatavat efekti saavutada.

Kuid kooliorkestri asutamise otseseks eesmärgiks ei peaks olema mitte ainult esindusliku ansambli loomine, vaid esmajoones selle kaudu ja nime all instrumentaalmuusika harrastuse juhtimine kooli kaudu ellu. Seepärast oleks kasvatuslikult õigem rajada instrumentaalmuusika õpetamine algkoolides juba algusest peale võimalikult elulisemaile lastele, s.o. instrumentidele, mida algkooli lõpetajad saaksid kasutada ka hiljem kas keskkoolis, kui nad jätkavad edasiõppimist, või eraorkestrites, kui nad astuvad otse ellu.

Vilepillidel, klapikutel ja okariinidel puudub selline eluline väärtus täiesti, mis pärast nende kadumist meie kooli orkestritest tuleb otseselt tervitada.

Aga ka mandoliini kui orkestripilli eluline väärtus ei ole ju kuigi suur, seda peame julgema tunnistada. Mandoliine ei kasutata ju meil minu teada üheski keskkooli-, gümnaasiumi- või eraorkestris, ja nii ei saa tublingi mandoliinimängija pärast algkooli lõpetamist oma mänguoskust ja orkestri kogemusi üldse enam töösse rakendada ja instrumentaalmuusika edasiarendamiseks kasulikuks teha. Algkooli üritused instrumentaalmuusika arendamise alal on osutanud seega vähe viljakaks.

Õigem oleks seepärast alustada instrumentaalmuusika õpetamist algkoolides kohe tõeliste orkestri-instrumentidega, s.o. poogenkeelpillidega ja puhkpillidega, milledega algkooli lõpetajad saaksid olla kasulikud meie instrumentaalmuusika arengule ka hiljem kas keskkoolis või elus.

Muidugi on see tunduvalt raskem ja vaevarikam nii õpilastele kui ka õpetajaile, kuna eriti poogen-keelpillide õppimine nõuab palju hoolikamat ja püsivamat tööd kui mandoliinide mängimine. Aga kas tohib raskus põhjustada töö tegemata jätmist?

Soovitavate tulemuste saavutamiseks tuleks viiulimängu õpetamist alustada juba 9—10-aastaste lastega, s.o. II või III kl. õpilastega. Hoolika töötamise juures võiks nad juba aasta pärast hakata orkestris mängima kolmandat viiulit, järgmisel aastal läheksid nad üle teise ja veel aasta või paari pärast esimese viiuli rühma. Tšello ja kontrabassi õppimisel tuleks rakendada IV klassi suuremakasvulised õpilased (selliseid leidub igas koolis). Aasta, hiljemalt aga paari pärast oleksid nad juba suutelised orkestris kaasa aitama. Samuti IV klassist peale tuleks alustada ka puhkpillide õpetamist tugevama tervisega poistele. Siin tuleksid esimeses järjekorras arvesse trompet (või kornet) ja klarnet. Aga ka puhkpilliorkestri tenor ja bariton võiksid tulla kasutamisele trombooni või valdhorni aseainena. Aastase õppimise järele oleks ka puhkpillid orkestris kasutatavad. Lisades neile kõigile vajalikud löökriistad (ka ksülofoni) ja klaveri (võimaluse korral ka harmooniumi), olekski loodud kooliorkester, millega oleks võimalik hoolika töö juures ka päris rahuldavalt esineda. Muidugi peavad mängitavad palad olema valitud kerged ja seatud mängijate võimetele vastavalt lihtsalt. Mis aga veelgi tähtsam: algkooli töö instrumentaalmuusika õpetamise alal ei jääks mitte eluvõõraks tööks, vaid

kujuneks aluse rajamiseks e l u l i s e l e muusikaharrastusele, mida saab rakendada töösse ka pärast algkooli lõpetamist ja kasutada ära meieüldise muusikakul-tuurilise arendamise tööks.

Et esitatud seisukohad pole ainult teoreetilised vagad soovid, vaid praktiliselt täiel määral teostatavad, seda tõestas kõneall oleval kontserdil linna 5. algkooli 40-liikmeline orkester oma tubli esinemisega. Nimetatud orkester, mille kujundamine ja arendamine sünnib üldjoontes ülaltoodud meetodil, ongi rajatud peamiselt poogenpillidele esmajoones viiulitele, kes kõik täitsid oma ülesannet tublisti (esimesi viiuleid oli 7 ja need ilmutasid päris ümarat tooni!). Neile sekundeerisid ka mõned mandoliinid ja gitarrid (rööbiti poogenkeelpillidega võib ka neid, eriti mandoliine orkestri suurendamiseks kasutada!). Peale nende kuulusid orkestri koosseisu veel 2 tšellot, 4 trompetit, klaver, 2 ksülofoni ja teised löökriistad. Nii kujunes kokku päris tubli ja värvikas ansambel, mis mitte ainult ei täitnud kooliorkestrina oma osa hästi, vaid mille liikmeist enamik on suutelised olema kasulikud eesti instrumentaalmuusika arendamisele ka pärast algkooli lõpetamist. Ja see ongi peasi.

Ülaltoodu põhjal tuleb instrumentaalmuusika arenemise ja populariseerimise huvides pidada soovitavaks ja otstarbekohaseks, et ka algkoolide orkestrites pööratakse pearõhk ajaviite instrumentidelt (mandoliinidelt ja gitarridelt) tõelikele orkestri-instrumentidele — poogenkeelpillidele, esmajoones viiulitele ja puhkpillidele. Seega muutuks algkooli muusikaõpetus hoopis elulisemaks ja algkool ise ka instrumentaalmuusika arendamise alal tugeva aluse rajajaks, nagu ta seda on lauluoskuse ja üldhariduse alal.

Kuigi viiulitest moodustatud orkestril on palju häid omadusi, võib selle moodustamine kõne alla tulla vaid seal, kus õpilastel on võimalik eratunde võtta ja kus õpilased ka pärast koolilõpetamist jäävad kontakti kooliga, aidates kanda kooli orkestrit. Mis instrumentaalmuusika alal võib teha algkool oma õpilastega, eriti maa-alkkool, sellest kõneleb koolijuhataja T. Paomets järgmises artiklis.

Toimetus.

Mandoliinide-orkester maa-alkkoolis.

Tõnu Paomets.

Laulupidudel ja -päevadel peetud pidukõnedes pole vist ükski kõneleja jätnud mainimata laulu suurt tähtsust meie rahva minevikus. On kõneldud, et eestlane on vana laulurahvas, et eestlased olevat end vabaks laulnud, et laul on see, mis hoidis sajandeid hõõguvana ühis- ja rahvustunde jne. jne.

Ei ole käesolevate ridade ülesandeks selgitada, kui palju neis lauseis on puht ilukõnelist või kui palju tõtt, kuid ometi näitab see, kui suure kasvatusliku tegurina praegune põlv hindab laulu ja muusikat. Ja kui meie viimase aja koolipoliitikas on õigustatult tõstetud esiplaanile õpetuse asemel kasvatus, siis oleks põhjust pikemalt peatuda tänapäeva laulu- ja muusikaõpetuse juures väärtuslikema ning tänuväärsema kasvatusvahendina. Kuid jätkugu vaid sellest, kui rõõmuga nendime, et lauluõpetusele uutes algkooli õppekavades on antud avaramad piirid, lubades õpilastele õpetada ka koorilaulu.

Olles avameelne, tähendatagu, et paljud õpetajad lootsid uutelt õppekavadelt ametlikku sanktsiooni ka algkooli õpilasorkestrile. Kui sinna on võetud sisse koolikoor võimalust mõõda valitud õpilasile, miks ei võiks seal umbes samasuguse sõnastusega figureerida õpilasorkester. Sellega oleks nagu väikenegi tunnustus antud senini sel alal tehtud ning praegu üha laiemat ulatust võtvale tööle. Algkooli-orkester on meil saanud väga laialt tarvitatavaks kõrvalharrastuseks ja täienduseks laulmisõpetusele, kuid selle kauni ala viljelemine võiks olla veel palju üldisem, millele kahtlemata aidanuks kaasa ülalmärgitud asjaolu.

Algkooli pillimuusika pioneeridena märgitagu suuremaid linna-alkgoole, kus võimalused igasugusteks „katsetamisteks“ on palju avaramad. Arvan, et ei eksi, kui ütlen, et praegugi meie kooli orkestrite enamik asub linnades. Samuti on ajakirjanduses algkooli pillimuusika kasuks sõna võtnud peaaegu eranditult linna-alkkoolides töötavad õpetajad, mille tõttu väga paljudes maaõpetajais on tekkinud arvamine, nagu poleks pillimuusikaga maakoolides suurt midagi peale hakata. Selle arvamise ja väärväite ümberlukkajäiks tahaksidki olla alljärgnevad read.

Vaatleksime kõigepealt raskusi, millega tuleb pörgata kokku viletsais maaoludes kooliorkestri rajamisel, kus enamikus mitte-millestki tuleb teha midagi.

Esimeseks ja vahest ehk suurimaks mureks on leida juht, kelle puudumisega kavatakse vabandada orkestrite puudumist maal. Tõsi, on ju linnas enamik lauluõpetajaid, ka algkoolides, spetsialistid, või kui see oma õpetajaskonna hulgas puudub, siis võetakse orkestrijuhth ametisse väljastpoolt eritasu eest. Maal puudub enamikes kooles võimalus võtta ametisse palgaline juht vastavate krediitide puudusel, samuti puuduvad spetsialistid, või kui neid on, siis peamiselt õpetajate eneste hulgas. Juhi isikust oleneb suurel, vägagi suure määral asja edu, eriti aga algus, mis olevat see raskeim. Kuid julgen loota, et selle leidmine õpetajaskonna hulgast peaks olema üsna kerge ülesanne. Ei ole vist muusikaalsete inimeste protsent üheski elukutses suurem kui õpetajaskonnas. Noorem generatsioon, kes on ettevalmistuse saanud meie omariikluse-aegseis õpetajate ettevalmistusasutuses, on, või peaks vähemalt olema, seda eranditult. Ei ole vist üheski teises elukutses muusika ja laulu endale lemmikharrastuseks valinute protsent suurem kui õpetajaskonnas (arvatud välja muidugi kutsemuusikud). Enamik maaseltside laulu- ja pasunakooride juhte on õpetajad. Igas 2—3 õpetajaga töötavas algkoolis leidub kindlasti üks, kes endale meelsasti võtaks töö kooliorkestriga. Ei ole see töö noorte, oma õpilaste, hulgas põrmugi vähem produktiivne kui täisealistega. Pigem julgen küll väita vastupidist. Kui õpetajalaulukoorijuhth sageli kuni tunni (või enamgi) peab raiskama sellepärast, et lauljad ei tule kokku õigeaegselt, või mõned neist jäävad hoopis tulemata, jääb vähemalt see meelehärm kooli pillikooriga peaaegu täiesti ära. Ka pole täiskasvanutega töötades kunstilised tulemused sageli põrmugi suuremad. Alatakse suurte lootustega, lõpetatakse kibeda pettumusega. Noortelt tavalisti palju ei loodeta ja kui tulemused lõpuks on võrdsed keskpäraste täiskasvanutega, sageli paremadki, siis on tööroõm seda suurem, pettumuse asemel rahuldustunne. Niisiis, töö kooliorkestriga võtab endale loomulikult kooli lauluõpetaja, sest on ju töö orkestriga laulutunnis tehtud töö otseseks jätkamiseks. Siin pole tarvis otsida spetsialiste, kes oma töötulemustega sageli (kahjuks) ei küüni asjaarmastajate, diletantide selle sõna

parimas mõttes, poolt saavutatud tulemusteni. Andestage, spetsialistid, kuid professori koht pole algkooli I klassis.

On juht leitud või ise enese leidnud, tuleks jõuda selgusele orkestri tüübis. Nii muusikalise kui ka pedagoogilise ajakirjanduse veergudel on sageli vahetatud mõtteid ühe või teise tüübi sobivuse kohta instrumentidina algkooli-orkestris, mille tõttu selle juures pole põhjust pikemalt peatuda. Olulisemaid nõudeid, mis seatakse üles nendele pillidele, mille tundmisele algkoolis paneme aluse, oleks see, et laps ka edaspidi sellel võiks musitseerida ning oma võimeid edasi arendada, et see oleks kasutatav ka soolopillina. Sellest seisukohast oleksid sobivaimad poogenpillid, millisele seisukohale on asunud ka Tallinna muusikaõpetajad 1935. a. kevadel. Jah, võib olla Tallinna kooles oleks võimalik asutada sümfooniaorkestreid, kuid tegelik elu on sealgi resolutsioonidest hoolimata sammunud oma rada. Maal aga ei saa see tüüp üldse tulla kõne alla juba sellepärast, et need pillid on maa-alkkoolidele majanduslikult kättesaamatud. Orkester poogenpillidest on mõeldav vaid seal, kus vähemalt osagi õpilasi väljaspool kooli võtavad eratunde. Ja asjatundjad, kuulanud seesugust „ideaalset“ orkestrit, ei ole jäänud rahule selle intonatsioonipuhtusega, sest viiulil puudub kindel, n. ü. valmistoon. Seega tuleb see „standardtüüp“ kahjuks jätta kõrvale, vähemalt esialgu algkoolis.

Vilepillid (okariinad, vilespillid) evivad küll kindla helikõrguse, kuid need on ikkagi „koolipillid“, millega pärastises elus pole midagi peale hakata. Olgugi et neid valmistatakse ka kodumaal ja võrdlemisi mõõdukate hindadega, on terve komplekti muretsemine koolile ikkagi valdadel ülejökäiv.

Ka löökpillide-orkestrid, mis mõeldud peamiselt nooremaile klassidele rütmitunde arendamiseks klaveri kaasmänguga, pole vastuvõetavad maa-alkkoolidele, sest enamikus neis puudub klaver, samuti selle enam-vähem korralik mängija isegi õppejõudude hulgas, rääkimata õpilasist.

Isegi autoriteetsed muusikapedagoogid, kes varem olid tulised viles- ja poogenpillide pooldajad ja propageerijad, on leidnud, et sobivaim instrument algkooli õpilasorkestris on siiski mandoliin. Kel on juhust olnud kuulata mitmetüübilisi orkestreid (kas või kooliraadios), peab siiski lõpuks tunnistama, et intonatsioonipuhtamalt kõlab ning dünaamiliselt küllalt paindlik on mandoliinide-orkester. Mandoliinipillide juurest leiame ka omadused, mis sundisid eelistama teistele tüüpidele poogenpille. Ja kui näit. see pill ei peaks enam võimaldama edasiõppimist, võib minna üle hiljem poogenpillidele, kusjuures tuleb juurde õpida vaid parema käe tehnika. Edasi kõneleb mandoliinide kasuks nende kergestiõpitavus ja, mis vahest ehk õpetaja-juhi seisukohast tähtsaim, õpetatavus, sest õppimise ajal võib kasutada vaid kaht liiki pille, nimelt mandoliine ja mandoolasid, mis kõlavad oktaavis, mille tõttu ühiste harjutuste sooritamine ei tekita mingeid raskusi. Üleminek mandoliinilt pikkolo- või alt-mandoliinile, samuti mandoolalt tšello-mandoliinile ei sünnita raskusi.

Kui mõned õpetajad nurisevad, et nemad „ise ei oska seda pilli mängida“, siis märgitagu, et ei ole vist instrumenti, mille käsitsemisoskus rahva hulgas, seega ka õpetajaskonnas, oleks üldisem. Või leidub ehk enam vilespillil ja okariinal mängijaid? On vaevalt usutav, et viimastel õppimine läheks kiiremini kui mandoliinil.

Küsimuse kõigekülgeks kaalumiseks peatugem ka mõningail puudusil, õigemini ebavoorustel, mis esinevad selle tüübi pillidel. Nii näit. heide-

takse mandoliinpillide toonile ette liiga ülespuhutud sentimentaalsust, teiselt poolt räpakust toonis, siis ei võimaldavat need küllaldast rütmilist täpsust jms. Tõsi küll, on ju õige tema pisut sentimentaalsusse kalduv tooni iseloom, ent ideaalseim pill — viiul — võib olla vägagi sentimentaalne, kui tahetakse, ja asjalik, kui tahetakse. Väga asjalik on näit. vilepilli toon, liigagi, mis ei võimalda jälle kuigi suurt dünaamilist painduvust. Viimast omadust mandoliini juures õpilaspillina tuleb eriti hinnata. Mis puutub mandoliini tooni räpakusse, siis ei saa sedagi täiel määral eitada, kuid mõnesuguste abinõude tarvituselevõtmisega on seegi pahe redutseeritav miinimumini. Ka rütmiliste peenuste esiletoomiseks pole ta kuigi tänulik pill, ruid pillina algkooli-orkestris peaks ta meid ometi rahuldama. Nii peente rütmiliste nüanssideni me algkoolis vaevalt jõuamegi, mida ei suudaks enam väljendada mandoliin.

Mis aga selle pillitüübi juures maa-alkkoolide seisukohalt kaalub üles kõik ülalmärgitud pisipuudused, on asja majanduslik külg. Kui linnades ja

Keina algkooli (Hiiumaal) 28-liikmeline õpilasorkester veebruaris 1938.

vahest ehk ka võib-olla mõnes jõukamas maamurgas see küsimus üldse üles ei kerki, kus arvestatakse vaid kunstilist seisukohta, kus määratakse ülalpidaja või lastevanemate poolt summad, et olge head ja katsetage, siis on see küsimus meie algkoolide enamiku seisukohalt valusaim. Ei ole sentigi kulutada eksperimentideks, kui neid üldse kulutada on. Enamikes kooles on õpilas-orkester kooli pillidest kauge tulevikumuusika. Seetõttu tuleb orkestri rajajal tahes-tahtmata arvestada seda, et vähemalt osa instrumentidena orkestri koostamisel saame kasutada õpilaste juba olemasolevaid pille. Tallinnas korraldatud ankeedi andmeil olevat vähemalt 15% õpilasil kodus mandoliinid või gitarrid, maal pole see % väiksem. Juuresoleval pildil näete orkestrit, kus mängib 20 mandoliini (2 puudub), millest ainustki pole kooli oma.

Sügisel oli neid koguni 25, kuid 5 on neist mitmesuguseil põhjusil langenud välja, ent mitte pillide puudusel. Need 25 mandoliini toodi 63-liikmelise õpilaspere poolt. Protsent ligemale 40! Kui lisada juurde veel gitarrid, mida ei kasutata, tõuseks protsent kindlasti üle 50. Need arvud on võetud tõsielust, kehvemast maanurgast Eestis. Usun, et keskmises 3-komplektlises algkoolis 15—20-liikmelise mandoliinide-orkestri moodustamine ei nõua midagi muud peale asja algatamise, huvi ja töötahte. Oleme rajanud orkestri ilma sentigi kulutamata! Selle ainult mandoliinidest koosneva orkestriga on võimalus mängida 3—4-häälseid nais- ja lastekoori laule. Mõnel pool leidub kodudes ka mandoolasid, kasutame needki ära. Kui aga edaspidi peaks leiduma summasid orkestri jaoks, siis asume juba olemasoleva orkestri täiendamisele, mitte enam rajamisele, nagu seda saaksime teha näit. viiespillide-orkestriga.

Mandoliinide perekonda kuuluvaist pillidest leiavad lugejad ülevaate „Eesti Kooli“ nr-s 4 — 1935 lk. 153 ja 3 — 1936 lk. 134, mille tõttu seda siin enam kordama ei hakka. Olgu vaid märgitud, et pikkolo-mandoliini häälestus ei ole mitte $c^2 g^2 d^3 a^3$, nagu märgitud esimeses artiklis, vaid $c^1 g^1 d^2 a^2$.

Asudes orkestri täiendamisele, tuleks esmajoones asuda mandoolade soetamisele, milliseid peaks iga kümne mandoliini kohta olema vähemalt 4. Ei ole muidugi mõeldav, et need peaks soetama kõik ühe aasta jooksul, vaid järk-järgult. Järgmisena tuleksid muretsemisele tšello-mandoliinid ehk bassid, iga 10 mandoliini kohta vähemalt 2. Orkestri küllalt suure koosseisu juures peaks mängima kaasa ka kontrabass, kuid oma laiade pügala-vahedega on ta õpilastele siiski raskesti käsitsetav, erinedes kvarthäälestusega teistest selle perekonna pillidest. Oma suure kogu tõttu ei saa õpilane teda võtta koju kaasa, kuid mängimist ainult harjutustel, koolimajas, on vähe. Viimases järjekorras tuleks koolile muretseda ka mõned mandoliinid, et neid anda andekamaile nooremaile õpilasile, kel aga enestel pole võimalusi pille hankida ning kes madalamate pillide (need on esimesed kooli pillid) mängimiseks pole veel füüsiliselt suutelised.

Kui kõik need pillid on juba rakendamist leidnud orkestripillidena, ei ole selle täiendamine sellega veel lõppenud. Eduga võivad ja peaksidki nooremate õpilaste jaoks lisanduma häälestamata ja häälestatud löökpillid. Suuremais koosseisudes ei tohiks puududa harmoonium ja, kus see võimalik, ka klaver.

Kui lõpuks läbi raskuste seesugune orkester on loodud või aluski pandud, mis siis aasta-aastalt täieneb, kerkib juhil literatuuri-probleem. Mida mängida, kust saab noote? Siin seisamegi kurvima tööga ees, et noodivara kooliorkestreile puudub peagu täielikult. Mandoliin-orkestrile on küll olemas ka „trükitud“ noote, kuid see on enamikus muusikaliselt väärtuseta tingel-tangel. Loodame aga, et see orkestri tüüp varsti suudab endale võidelda kätte eluõiguse ning levida nii üldiselt, et nootide kirjastamine sellele koosseisule tasuks end. Esialgu on see veel varanegi, kuni meie orkestrite enamik pole võtnud enam-vähem täielikku ning lõplikku kuju, kuid sellest peaks aja jooksul üle saadama.

On möödapääsmatu, et õpetaja ise peab vastavad palad arranžeerima. Tundub, et see on ka suureks takistuseks, miks pillimuusika ei ole leidnud laiemaulatuslikku viljelemist. Arvestades aga asjaolu, et õpetajate noorem põlv on seminarides ja pedagoogiumes õppinud vähemalt I harmooniat ja

pisut orkestreerimistki, ei tohiks lihtsate palakeste arranžeerimine olla nii ülejõu käiv. Ja lõpuks ehk leidub mõni tuttav kolleeg, kes tuleb abiks, kui omast jõust enam ei jätku.

Literatuuri valikul tuleks pidada silmas seda, et mitte igasugune materjal ei sobi mandoliinide-orkestrile. Muidugi, mängida võib, kuid igale pillile sobib ikkagi vastav, tema kõlavärvingule ja tehnilisele käsitsetavusele vastav pala. Nii näit. ei pääse mõjule trompetile kirjutatud pala viiuli-ettekandes või orelimuusika seatuna mandoliinide-orkestrile.

Peale kõige muu saab seda orkestrit kasutada saateinstrumendina soolopillidele, ja päris rahuldavate tulemustea. Nii näit. on allakirjutanul juba teist aastat koolis klarnetimängijaid. Klarnet oma pehme tämbriga sobib hästi selle orkestriga. Seesuguses koosseisus kandsime ette muide uvertüüri G. Verdi ooperile „Traviata“.

Nootide paljundamine oleks vahest ehk lahendatav nii, et iga mängija muretseb endale noodivihu, kuhu kirjutab ise sisse mängimisele tulevad palad õpetaja seatud partituurist. Partituurid peaksid jääma kooli juurde, et edaspidigi oleks võimalus juba kord õpitud pala korrata. Enne mängimisele asumist tuleks õpetajal kontrollida, kas noodid on õieti ja korralikult s. o. loetavalt ja hästi kirjutatud, et kestahes mängija võiks sellest eksimatult mängida.

Mängimisel tuleks nooti alati kasutada, ka isegi ettekandel, nagu orkestris tavaliselt. On ju pillimuusika harrastuse üheks eesmärgiks mängijais arendada noodilugemise oskust, ja see, nagu iga muugi tehnika, nõuab harjutamist, drilli. Seepärast ei saa õigeks pidada seda, et kodus või harjutustel õpitakse pala noodi abil kuidagi pähe ja siis mängitakse vaid peast. Jah, iseasi, kui olud seda ei võimalda, näit. puuduvad noodipuldid. Neid peaks iga kahe mängija kohta olema üks, et noodikirja lugemine võiks toimuda pingutusteta.

Orkestri loomisel tuleb õpetajal arvestada seda, et see töö nõuab peale otseste teadmiste ja oskuste ka palju aega. Kui tahta korralikku ettekannet, tuleks iga pala töötada läbi esmajoones iga üksiku mängijaga, siis üksikute häälerühmadega, mida järele alles võib asuda kokkumängule. Peale selle tuleb mandoliinide juures lisa-ajakuluna juurde pillide häälestamine, mida vähemalt esialgu ja hiljem ettekannete puhuks tuleb teha õpetajal. Kus aga orkester juba mõned aastad on töötanud, seal saab õpetaja endale abiks vanemaid, parema muusikalise kuulmisega õpilasi. Mõni kümnete hulgas ikkagi leidub. Ideaaliks aga olgu, et kooli lõpetaja-mängija peab olema suuteline ise oma pilli häälestama — arusaadavail põhjusil.

Maaõpetaja töökoorem on küllalt suur, oleks ülekohus sinna lisada veel juurde. Oleks hea, kui orkestriharjutused figureeriksid tunnikavas, siis langeks õpetajalt ja õpilastelt ära see „ületunnitöö“, mida koguneb selle tagi küllalt. Julgen esineda seisukohaga, et 2-st laulmisele määratud nädalatuunnist võiks ühe kasutada orkestriharjutusteks. Laulmine selle all ei kannataks, sest noodiõpetuslik külg langeb ära, tulles käsitlusele orkestri-tunnis, nüüd mitte enam teoreetilise aina, vaid praktiliselt. Olen kindel, et noodiõpetuses seoses orkestriharjutustega jõuab poole aastaga niisama kaugele kui laulmise tundides nelja aastaga. Orkestriharjutuste, resp. -tundide võtmine tunnikavva on võimalik kehtiva tunnikava määruse § 12 põhjal (HMT 17 — 1937). Seda võimalust tuleks kasutada, kus see tehniliselt on läbi viidav, s. t. kus jätkub pille kogu klassile, kus orkestris ei mängi mitme komplekti õpilasi jne. Usume, et koolide inspektorid asjasse pooldavalt suhtuvad.

Kokkuvõttes: maa-alkkoolide seisukohalt on ainuke vastuvõetav õpilas-orkestri tüüp mandoliinide-orkester; ei ole valikut, sest kas see või — ei midagi! Maitsed võivad ju erineda, samuti võidakse teisetüübiliste orkestritega saavutada paremaid kunstilisi tulemusi, kuid vaevalt me 10—14-aastaste lastega jõuame väga kõrge kunstini. Pedagoogiliselt seisukohalt täidab mandoliinide-orkester oma ülesande küllaldaselt. Anname rahvale tagasi muusika-armastuse, viime kodudesse muusikaharrastuse!

Kangakudumise töökava koostamisest täienduskoolis.

Elfriede Grönberg.

Kangakudumise töökava täienduskoolis on olnud kaunis vaba. Iga õpetaja on selle koostanud oma äranägemise ja parema äratundmise järele, arvestades tundide arvu, õpilaste koosseisu ja kohapealseid olusid.

Kangakudumise töökava koostamisel ja hiljem aine käsitlemisel tuleb õpetajal arvestada täienduskooli kaht erinevat ülesannet. Osale õpilastele, kes piirduvad ainult täienduskooliga, on mainitud kool ettevalmistavaks kooliks elule. Teisele, praegu kaugelt palju väiksemale osale, aga ettevalmistajaks ja algteadmiste andjaks iseseisva kutse taotlemiseks kutsekoolis. Kooli töökava peaks suutma rahuldada neid mõlemaid ülesandeid, kusjuures pearõhk praegu langeb otse ellu siirduvaile tütarlastele.

Tütarlaste täienduskool ei anna õppinud töölisi teataval kitsal erialal, vaid üldteadmiste ja oskustega varustatud haritud koduperenaisi, kelle ülesandeks on luua kultuurne kodu. Olulisem kui tehniliste teadmiste ja oskuste hulk on seepärast täienduskoolis nende rakendamise ja käsiraamatute käsitamise võime arendamine. Ka kangakudumise töökava koostamisel tuleks lähtuda sellest põhimõttest. Täienduskoolis omatud teadmiste ja oskuste hulk on vaid siis väärtus, kui osatakse neid rakendada oma igapäevase elu hüvanguks ja arendamiseks. Tuleb õpilane juba koolis nii ettevalmistada, kasvatada, et koolist lahkunult ning iseseisvalt tegutsedes ta ei jääks abitumaks. Enda ja oma ümbruse arendamine peab toimuma koolist saadud tõuke mõjul veel peale kooli edasi.

Rakendamisvõimet saab aga arendada aine õige metoodilise käsitlemisega. Tihti, nõndanimetatud kangakudumise teooria tundides, käsitletakse vaid kangakudumise tehnikaid nende igavas loetelus. Eluliselt koostatud täienduskooli kangakudumise õppekavas ei leidu kangakudumise teooria tunde selle sõna senises mõttes. Töökavas olgu teatavate õppeaasta alul kindlaks määratud tarbe- ja kodukaunistamisesemete valmistamine.

Eseme valmistamise toiming koosneb paljudest alatoimingutest. Need alatoimingud tuleksid õpilastega koos arutada, anda vajalikke teadmisi ja oskusi nende otstarbekohaseks tööjärjestuseks. Anda juhiseid toimingute, läbiviimise allikate leidmiseks nagu õpetaja, vastavad tabelid, õppeabinõude kogud ja ajakirjad. Ühe eseme toimingute läbiarutamise ja tegemise järele kujuneb õpilasel juba kindel toimingute järjestus. See järjestus sarnaneb põhi-

loomult kõigi teiste valmistatavate esemete tööjärjestusele. Niiviisi töötades kasvab õpilases otstarbekohane mõtlemisviis. Hiljem pärast kooli, iseseisvalt kootud eset valmistades, mõtleb ta läbi oma töö samas järjestuses ning valmistab töö iseseisvalt, sest ta on juhitud ennast ise abistama. Materjali leiab ta koolis valmistatud tööde päevikust, ajakirjadest ja käsiraamatutest.

Edasi, kangakudumise töökava ei tohiks piirduda aga ainult esemete valmistamisega. Kangakudumise tundidel on täienduskoolis peale tegeliku kudumise oskuse õpetamise veel palju suurem kasvatuslik ülesanne. Kasvatada armastust ja huvi maitsekaks kodukaunistamiseks ja arendada võimet kootud esemetega kodu muuta mugavaks. Nende omaduste kasvatamine peab toimuma iga tööga. Ei ole töö sellega veel lõppenud, kui õpilane eseme lõpetatuna ühes tööarvestusega ära annab. Täienduskooli kangakudumise õppekavva peaks veel kuuluma selle valmistamise õige kasutamine ja korrashoid. Näiteks, õpilane valmistab koolis aknaeesriided, tingimata on tal tarvis näha ja teada kuidas ta need akna ette riputab, kuidas täidab aknaeesriie akna ees oma otstarbe kõige paremini ja kuidas ta aknale ning toale paremini sobib. Aknaeesriiete kinnitamisviisid jne. Sarnased vaatlused ja katsed arendavad maitset. Kahjuks aga see viimane osa on jäänud senini tahaplaanile või hoopis ära. Ometi on sel osal täienduskoolis tähtis koht, sest see lähendab kooliskootud eseme tema otstarbega ja seega koduga.

Neid põhijuhiseid silmaspidades koostab õpetaja oma ümbruse, olukorra ja õpilaste huvidele vastava töökava. Uue alustatava töö järjestust tuleb arutada kogu klassiga. On hea, kui õpilased valmistavad samu esemeid, tarvita-des eri materjale ning tehnikaid. Säärasel viisil tööd juhtides on õppetöö pearõhuks valmistatav ese ja sellele kohaldatakse vajalik materjal ning tehnika. Töö lähteks ei tohi olla tehnika, mille kasutamiseks, valmistatakse siis mitmesuguseid esemeid.

Eespool toodud kangakudumise töökava on koostatud linna kaheaasta-sele täienduskoolile 5. nädalatunniga.

Tegelik töö vaheldub aruteluga, nagu seda nõuab iga eseme valmistamine.

I klass.

I. Pühkmelapike (kollektiivtöö).

Iga õpilane teeb kaasa ettevalmistamistööd ja ühe osa kanga seadmisest.

1. Kodus tarvisminevate, pühkmelapikeste vaatlus ja liigitamine otstarbe järele.
2. Materjal. Turulolevad puuvillased lõngad. Puuvillase lõimelõnga nummerdamine. Kiu omadused, mis mõjutavad riide omadusi.
3. Eelkalkulatsioon. Kavandi valik.
Soad ja nende nummerdamine. Hind. Lõime ja koe arvestamine. Töötundide arv.
4. Kanga seadmine.
Kerimine, värtnale ajamine, kehatamine (kehad). Käärimine (käärpuud). Kanga telgedele ajamine. Niietamine. Niite valmistamine. Niieluse lugemine ruudupaberilt. Soasse panemine. Siduse tegemine kirja järele. Vead, miks kangas ei tõuse.
5. Kudumine.

Poolimine (vokk). Pooli asetamine süstikusse (süstik). Kudumise alustamine ja kudumine. Katkenud lõimelõng. Vigade parandamine. Koelõnga jätkamine. Lõime järelelaskmine. Hea kangas. Kanga, telgede ja ümbruse puhtus töö ajal ja pärast tööd.

6. Kanga viimistlemine.
Kanga mahalõikamine. Palistamine. Vigade parandamine. Triikimine.
Järelkalkulatsioon.
Materjali hulk, hind, tööaeg.
7. Korrashoid.
Pühkmelappide vahetamise tihedus. Asukoht kodus.
8. Hinnang.

II. Kattelinake (iseseisev töö).

1. Kattelinakeste vaatlus, otstarve. Sobivus ümbrusega.
2. Materjal. Tarvitatavad linsed lõngad. Linase lõnga nummerdamine. Hea lina. Linaku omadused, mis mõjutavad riide omadusi. Lina võrdlus puuvillaga. Pleegitamine. Värvimine pakivärvidega.
3. Tehnika. Labane. Kirja paberile märkimine. Kirja järele seadluse ja seadluse järele kirja märkimine. Panama. Toimne.
4. Eelkalkulatsioon.
5. Kudumine. Külje narmaste jätmine.
6. Viimistlemine. Narmaste sidumine. Äärelõngade kinnitamine. Narmaste sõlmimine. Rullimine.
7. Järelkalkulatsioon. Valmislinakese tarvitamine.
8. Korrashoid. Värviliste linakeste pesemine.
9. Hinnang.

III. Rahvusriide seelik ja vöö.

1. Rahvusseelikute ja vööde vaatlus, peajasjalikult kohapealsed.
2. Materjal. Vill. Kodumaa lambavilla lõng. Hea vill. Villa ettevalmistamine ketrusse. Korrutamise. Villa kiu omadused mis mõjutavad riide omadusi. Värvimine taimevärvidega.
3. Tehnika. Kirja märkimine vöölt. Atlas. Rips.
4. Eelkalkulatsioon.
5. Kudumine. Vöö käärimine. Kudumine ümber keha ja telgedel, kirjade korjamine.
6. Järeltööd. Pressimine.
7. Järelkalkulatsioon.
Valmiskootud seelikuriie ömmeldakse ise valmis rõivaõmblemise tundides.
8. Hinnang.

IV. Käterätt.

- Vaatlus, otstarve.
Materjal. Lina harimistöed, ketramine ja korrutamine kodus ja vabrikus.
Tehnika. Nurk-rist-murd ja lainelised toimsed. Vahvel.
Eelkalkulatsioon. Kudumine. Viimistlemine. Järelkalkulatsioon. Korrashoid. Rättide asukoht. Hinnang.

V. Rahvsulik vaip.

- Vaatlus, otstarve. Sein- ja põrandavaip.
Materjal. Villase lõnga ketramine. Värvimine hapude värvidega.
Tehnika. Rahvuslikud põimed. Sõbakiri. Korjatud kirjad kirjalaudadega.
Eelkalkulatsioon, kudumine, viimistlemine ja järelkalkulatsioon.
Korrashoid. Vaipade hoid koide vastu.
Hinnang.

VI. Suvekleidi-riie.

Vaatlus, otstarve. Omakoetud tarberiided.

Materjal. Tombulise lõnga ketramine. Kordamine.

Tehnika. Värviliste lõngade mõju kangas. Krepp. Kaneva. Kordamine. Riidest kirja märkimine.

Eelkalkulatsioon, kudumine, viimistlemine ja järelkalkulatsioon.

Valmiskootud suvekleidiriide õmbleb õpilane ise valmis rõivaõmblemis-tunnis.

Hinnang.

II klass.

Käsitada esemete valmistamisel tarvitata-vaid materjale põhjalikumalt kui esimesel aastal.

I. Kaelasall või rätik.

Vaatlus, otstarve. Kaelasalli või räti sobivus isiku ja üliroivastega.

Materjal. Kodumaa villa kordamine. Välismaa villaseid lõngu.

Tehnika. Kordamine.

Eelkalkulatsioon, kudumine, viimistlemine ja järelkalkulatsioon.

Tarvitamine, kaela asetamine. Käsitlemine pärast tarvitamist.

Hinnang.

II Lauapesu.

Vaatlus ja otstarve. Lauakatmisviisid. Laudlinad ja suurätid erilistel katmisviisidel.

Materjal. Lina kordamine. Lina headust mõjutavad tegurid. Linase tombulise lõnga ketramine.

Peene linase lõnga ketramine. Värvimine päiksekindla värviga „I“.

Tehnika. Ühendatud kangad. Trellatlas ja toimsepindne. Lepalina.

Eelkalkulatsioon, kudumine, viimistlemine ja järelkalkulatsioon.

Lauakatmine laudlina ja suurättidega.

Korrashoid. Lauapesu kappi asetamine.

Hinnang.

III Põranda linik või vaip.

Vaatlus ja otstarve. Vaipade osa toa sisustamises. Materjal. Riideri-bade kasutamine. Vanavilla lõng.

Tehnika. Toimisolaadne lõime ja koerips. Kirjarips.

Eelkalkulatsioon, kudumine, viimistlemine, järelkalkulatsioon. Valmis-tatud vaiba tarvitamine.

Korrashoid. Põrandavaiba kloppimine tolmust.

Hinnang.

IV Aknaeesriided.

Vaatlus, otstarve. Õhukesed ja paksud eesriided.

Materjal. Müügil olevad efektlõngad.

Tehnika. Labane-, rips-, nõör-keti ja narmaspõime.

Eelkalkulatsioon, kudumine, viimistlemine, järelkalkulatsioon.

Valmis eesriiete akna ette asetamine.

Korrashoid. Suvel päikese ja kärbest kaitse. Puhastamine.

Hinnang.

V Mööbliriie.

Vaatlus, otstarve. Nõuded mööbliriidele.

Materjal. Kordamine.

Tehnika. Koekirjakangas sidelõngadega.

Elkalkulatsioon, kudumine, viimistlemine, järealkalkulatsioon.

Valmismööbliriide vaatlus.

Korrashoid. Päikese ja kärbeste kaitse suvel.

Hinnang.

VI. Villane kleidi- või mantliriie.

Vaatlus. Riide sobivus isiku ja ümbrusega.

Kordamine.

Valmiskootud riide õmbleb õpilane valmis rõivaõmblemise tunnis.

Hinnang.

Esitatud esemete valmistamisel pole tarvis kõigil kasutada neid tehnikaid, mis kavas käsitletud vastava eseme valmistamisel. Veel parem on, kui õpilane kasutab mõne varem tundmaõpitud tehnika või otsib koguni mujalt allikatest tehnika oma valmistatavale tööle.

Kui kõigil õpilastel on teatav ese valmis, toimub ühine hinnang õpilastega koos. Õpilased on juba teadlikud, missugune näeb välja hea töö. Ühiste hindamistega areneb õpilases teadlik kriitika-võime, paraneb töö kvaliteet. Ideaal oleks, et iga õpilane hindaks ise oma tööd ja õpetaja ainult kontrollib õpilase hinnangut. Töö puudustes teadlik olles seab õpilane endale järgmise töö läbi viimisel palju suuremad nõudmised üles, töö tase tõuseb õpilase enda sisemisest tiivustusest.

Kindla koostatud töökavaga, milles esemed äramääratud, ei tohiks olla takistatud ka õpilaste soovid. Õpetaja kannab õppetöö alul oma koostatud kava ette õpilastele ja teeb muudatusi, õpilaste soove arvestades.

Töökava õigest koostamisest oleneb suurel määral õppetöö edukas tagajärg. Mida elulisemaks suudab õpetaja õpilasele õppetöö kohandada, seda suuremad on töö tagajärjed.

Aiatöö rakendamisest algkooli loodusõpetuse fundides.

A. Kajassaar.

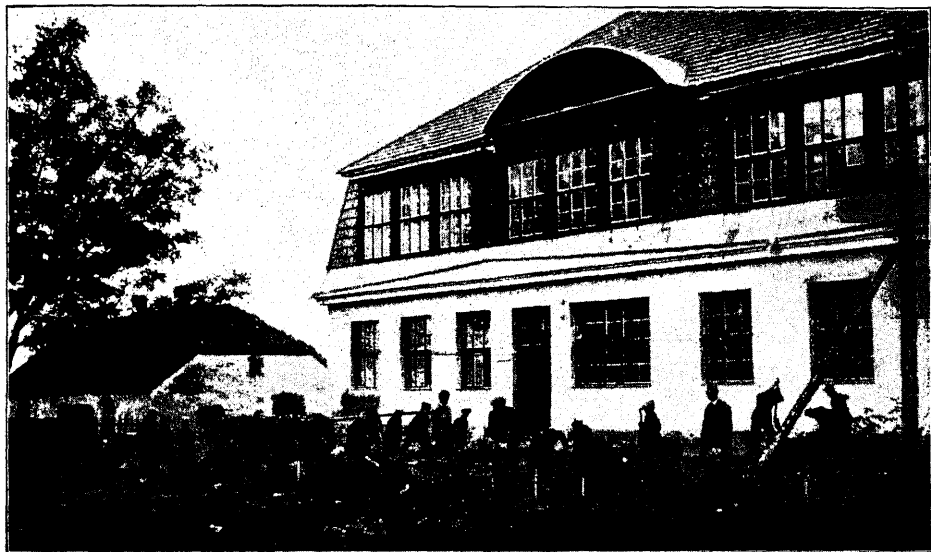
Algkooli õppekavades on öeldud loodusõpetuse kava seletustes: „Käsitelles vanemais klassis põllumajanduslikke küsimusi, tuleb maa-alkkoolides seda teha olude kohaselt, rajades töö õpilaste tegelelike kogemustele ja vaatlustele või tööle kooliaias ja koduses majapidamises, et vältida paljast sõnalist, raamatulikku käsitelu“. Edasi selgitatakse pikemalt vajadust siduda aiatöö õpetamine tegeliku tööga koduses majapidamises ja õpilastes armastuse kasvatamist põllutöö ja kehalise töö vastu üldse.

Kuidas neid nõudeid on püütud täita ühes maa-alkkoolis, sellest katsun anda kokkuvõtliku ülevaate käesolevas kirjutuses.

Vastavalt looduslikele tingimustele saab aiandust, nimelt tegelikku aiandust, käsitleda algkoolis kahel perioodil — kevadel ja sügisel. Seejuures õppeaasta alguses sügisel, saab käsitleda aiavilja koristamist ja teisi aiatöö lõpptöid, kuna kevadel, õppeaasta lõpul, saab tööd alustada, teha külvitöiks ettevalmistusi

ja külvitoid. Hoopis kõrvale tegeliku õppetöö ajast jääb aiatöö lõviosa, suvine aiakasvude eest hoolitsemine, umbrohtude hävitamine ja kahjurite tõrje*). Ka parimad vaatlusvõimalused aias on suvel. Seega tahtes vältida juhuslikkust ja pealiskaudsust tegeliku aiatöö sidumisel õppetööga ja selle läbiviimisel vastavalt õppekavadele peab paratamatult siduma aiatöö üheks perioodiks, algusega kevadel. Siinjuures tötaksid õpilased ka suvel kas oma kodu-aias või ka kooliaias selleks reserveeritud maalapil. Tegelik töö on näidanud, et parimaid tagajärgi saab õpilase oma kodu-aias töötades. Siin saab õpilane kasutada iga vaba veerandtundi, mis tähtis eriti neile õpilasele, kes käivad karjas või aitavad vanemaid talutöis.

Kooli juhatusel ja kontrolli all peaksid aiatööst osavõtma V ja VI klassi õpilased: IV klassi õpilased on tegelike tööülesannete jaoks veel liiga noored

Kodukaunistamine algab koolimaja juurest.

ja nõrgad kehaliseltki. Nemad võivad abiks olla aiatöös, kuid mõne ülesande täielik täitmine käiks nendel üle jõu. V ja VI klassi õpilased tötaksid koos, ühel aastal V ja teisel aastal VI kl. kava järgi.

Kuna aiatöö vajab ka teoreetilisi teadmisi, siis nende andmine on mõeldav kevadel enne tegelike aiatööde algust. Selleks on võimalik kasutada loodusõpetuse tunde. Ka tööõpetuse tundides on võimalik mõndagi ära teha, kas või tööriistade korrastamise ja lihtsamate tööriistade valmistamise alal (kõblas, peenranöör jne.). Suuremail poistel on see töö täiesti jõukohane.

Loodusõpetuse õpikuis ei ole aiatöö käsitletud selles ulatuses, nagu seda oleks vaja õpilastel, eeldades, et õpilane, lõpetades algkooli ja olles juba kaks aastat töötanud kavakindlalt aias, on omandanud hädavajalised teadmised aiatöös. Neid teadmisi rõõbiti tegeliku tööga peab õpilane omandama väljast-

*) Kahjurite tõrjet tuleks teostada ka kevadel (pritsimised, tüvede puhastus) ja sügisel (liimivööd).
Toimet us.

poolt õpikut. Selleks on kõige sobivam aiatöö käsiraamat. Kui majanduslikud võimalused lubavad, siis „Põllumehe käsiraamat III“ või veel parem „Looduse“ „Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat“. Piisab aga ka mõnest odavamast väljaandest (R. Klesment — Aiataööõpetus.). Kuna põllumajanduslik kirjandus on hinnalt kättesaadav, siis võiks soovitada õpilastele paremate raamatute muretsemist. Nende abil võivad õpilaste vanemadki mõndagi õppida. Aiataöö meie talundis ei või kiidelda kõrge tasemega. Mõni aasta tagasi, kui nende ridade kirjutaja algas aiataöö korraldamist selles kirjutuses toodud viisil, ei teatud paljudes kooli ümbruskonna talundis isegi köögivilja harvendamise vajadust. Väideti, et osa vilja väljakitkumisega vähenevat saak. Samuti oli kõbla tarvitamine peenarde kohendamisel tundmatu ja arvati, et umbrohi hoiab mulla niiske, milleks seda hävitada! Koolil oli palju tööd sissejuurdunud arvamiste ja kommete muutmiseks.

Kuna seega oli tööd mitmel rindel, õpetada õpilastele aiataööd ja ühes sellega tõsta ümbruskonna aianduse taset, tuli paratamatult püüda töö kor-

Rühm vanemaid õpilasi aiataööl.

raldamisel saada võimalikult väiksema tööga suuremaid tulemusi. Oli ilmne, et oma tööjõust ei jätkunud, samuti teadmistest ja kogemustest. Tuli paratamatult otsida abi väljastpoolt. Esmajoones lubas oma kaasabi maatulunduskonsulent, selleaegse nimetusega jaoskonna-agronom. Ka paar noor-peremeest, kes olid lõpetanud põllutöökooli, tulid kaastööle. Koostasime ühiselt töökavad köögiviljade kasvatamise ja viljapuuaiade korrastamise ning asutamise jaoks. Töökavad koostasime rea küsimuste näol, mis õpilastel tulid lahendada osalt enne tegelikke töid ja osalt tegelike tööde juures saadud kogemuste varal. Töökavad paljundasime ja jagasime õpilastele. Rööbiti töökavadega olid õpilastel tarvitusel vihud, sest kõiki küsimusi ei saanud vähese ruumi tõttu lahendada kavas selleks reserveeritud ruumis.

Peale korduvaid parandusi ja täiendusi on kavad kujunenud järgmiseks.

Kasvatan köögivilju.

1. Meie köögiviljaaia suurus
2. Maa aluspõhi
3. Mulla iseloom ja sügavus
4. Missuguseid köögivilju kasvatati kodu aias möödunud aastal?
5. Missuguste köögiviljadega täiendan oma kodu aeda?.....
6. Köögiviljaaed vajab head harimist. Kuidas harin maa sügisel?
- Kevadel?
7. Ka head väetust vajab köögiviljaaed
- a) Millega väetan sügisel?
- b) kevadel?
- c) pealiskastmisena tarvitan
8. Ei unusta külvikorda:
9. Kuidas korraldan peenrad külvamiseks?.....
10. Korrapärane kastmine on väga tähtis
11. Kust saan kastmisvee?
12. Kus hoian kastmisvee?
13. Millist väetist lisan veele ja kui palju?
14. Missugused aedviljade sordid külvan ja missugustele vahedele harvendan või istutan:
 - a) peet sm
 - b) porgand „
 - c) redis „
 - d) salat „
 - e) sigur „
 - f) kaalikas „
 - g) petersell „
 - h) till „
 - i) hernes sm
 - j) kapsas „
 - k) kepiuba „
 - l) kurk „
 - m) sibul „
 - n)
 - o)
 - p)
15. Millal külvasin kapsad lavasse?
16. Millal ja kuidas istutan kapsad aeda?
17. Rabarberitaime idandan
18. Rabarberi istutan
19. Vana rabarberi eest kannan hoolt
20. Millal ja mis sordist panin sooja kohta idanema.....
 - a) kõrvitsad
 - b) tomatid
 - c) kurgid
 - d)
 - e)
21. Kuidas valmistan kasvukohad:
 - a) kõrvitsale
 - b) tomatile
 - c) kurgile
 - d)
 - e)
22. Mõnda aedviljade eest hoolitsemisest kasvuajal.....

24. Missugused umbrohud tülitavad vähem?
23. Missugused umbrohud on kõige kardetavamad ja tülikamad?
25. Umbrohu hävitamisel on heaks abinõuks kõblas. Kõblaid on mitmet liiki
26. Mina valmistan enesele
- Hoolitsen, et kõblas oleks hästi terav
- Õpin kõblaga töötama korralikult ja kiiresti
27. Missuguste taimekahjurite vastu võitlesin?
28. Kuidas?
29. Kuidas kasutan köögiviljade pealseid?
30. Kuidas ja kuhu panen köögiviljad talviseks tarvitamiseks?
31. Veidi statistikat minu töötajärgedest (võimalikult ka töötundide arv ja väetiste hulk).

Tulud.

Kulud.

Tulude nimetus	Saadud aine hulk	Hind	Kulude nimetus	Kulutatud aine hulk	Hind

32. Köögiviljade kasvatamisel ei unusta ka lilli. Aeda külvasin või istutasin
33. Plaanikindel lillepeenarde paigutus tõstab lillede ilu kahekordseks, seepärast
34. Minu tööd käisid vaatamas ja andsid juhatusi
35. Meie ringi juht/juhid on
36. Meie ringi liikmed on
37. Suve jooksul oli ringi koosolekuid, kus arutati
38. Peale õpiringi koosolekute kasutasin veel järgmisi allikaid ja õpikäike oma töö korraldamisel:
39. Minu tähelepanekuid ja muljeid tööst
40. Missugused põllumajanduslikud ühingud töötavad minu koduümbruses?
41. Millises põllumajanduslikus ühingus asun kaasa töötama kui kasvan suureks?

Töötan viljapuuaias.

1. Maa aluspõhi meie aias
2. Mulla koosseis ja sügavus
3. Mitu õnapuud on minu kodu aias?
4. Mitu sõstrapõõsast tikerberipõõsast
5. Teen võimalikult kindlaks nende sordid
6. Mitu puud ja põõsast võtsin enda hooldamisele?
7. Umbrohi on ka viljapuude vaenlane. Kuidas hävitan ta viljapuuaiast?

8. Miks hävitan viljapuudelt sambla?
Kuidas?
- Püüan kasutada selleks omatehtud abinõusid
9. Kuidas väetan viljapuid ja põõsaid:
a) sügisel või varakevadel
- b) suvel
10. Missugused kahjurid olid minu viljapuudel?
11. Kuidas võitlesin nendega?
12. Missuguste haiguste all kannatasid minu viljapuud?
13. Kuidas ravisin viljapuid?
- Miks asetasin okste alla tugiteibad?
14. Talve tulekul viljapuuaias
15. Õigest puuviljade koristamise viisist oleneb puuviljade säilimine talvel.
Kuidas koristan puuvilju?
16. Valmistan aiaredeli ja teisi abinõusid puuviljade koristamiseks
17. Sordin puuviljad
18. Pakin puuviljad
19. Puuviljade säilitamisruum olgu
- Marjade korjamisel ja kasutamisel pean silmas
20. Mitme puu ja põõsaga ja missugusest sordist täiendan oma kodu aeda?
.....
21. Millal kaevan augud viljapuude istutamiseks?
22. Kui sügavad?
- Missuguse läbimõõduga?.....
23. Missuguse mullaga täidan istutamise augud?
24. Kas panen istutamise auku ka sõnnikut?
25. Millal istutan puud aukudesse?
26. Istutades pean puujuurte muldaasetamisel silmas
27. Juurte katmisel mullaga pean silmas
28. Kuidas asetan viljapuudele tugipuud?
29. Kuidas köidan viljapuu tugipuu külge?
30. Kuidas kastan noort viljapuud?
31. Marjapõõsaid istutan
32. Istutades lõigatakse puude oksad lühemaks
33. Lõikekohad määratakse pookvahaga
34. Pookvaha valmistan ise
35. Liiga tihedasti istutatud puud ei kannu vilja
36. Kui suured vahed jätan õunapuudele:
a) reas b) ridadel
37. Teistele viljapuudele
38. Marjapõõsastele
39. Mõnda vanade puude eest hoolitsemisest
40. Külmast rikutud puud ravin
41. Viljapuuaeda kaunistan järgmiste lilledega
42. Lilled istutan kindla kava järgi
43. Kui kodusel aial puudub plaan, siis püüan võimalikult soetada aia-
plaani ja viin kõik aia täiendamised läbi plaani järgi.
44. Veidi statistikat minu töötagajärgedest (soovitav ka töötunnid ja väetiste
hind).

Tulude nimetus	Saadud aine hulk	Hind	Kulude nimetus	Kulutatud aine hulk	Hind

45. Minu tööd käisid vaatamas ja andsid juhatusi
46. Meie ringi juht/juhid on
47. Meie ringi liikmed on
48. Suve jooksul oli õpiringi koosolekuid
kus arutati
49. Töö juures kasutasin järgmisi õpikäike ja allikaid :
.....
50. Minu muljeid ja tähelepanekuid
51. Millises põllumajanduslikus ühingus asun kaasa töötama, kui kasvan suureks?

Töökavadega tutvustasime ka lastevanemaid. Maatulundus-konsulent pidas sügisel ja kevadisel lastevanemate koosolekul lastevanemaile selgitava loengu, rõhutades eriti aiamaa ettevalmistamist, sest seda tööd peavad ikkagi suures ulatuses tegema täiskasvanud. Ei ole ju mõeldav, et V kl. õpilane suudaks künda maad nõutavas headuses. Pealegi oleks mõtetus lasta õpilast korralikult harida ainult oma katselappi. Õpilase korraliku töö kõrval saagu kogu talu aed parema harimise osaliseks.

Õpilaste isetegevuse süvendamiseks ja töö paremaks korraldamiseks jagasime õpilased külade järgi rühmadesse. Õpilasi oli V ja VI klassis kokku 38 kuuest külast. Saime viis töөрühma, sest kahe väiksema küla õpilased moodustasid ühe rühma. Igal rühmal oli rühmavanem ja abi õpilaste eneste hulgast valitud. Rühmavanemad ühes abidega jagasid seemned ja väetisained, mis saime tasuta maatulundus-konsulendi kaudu, korraldasid õpilaste ühisõpinguid ja ühistöid nn. „talguid“ ja andsid õpilastele edasi vajalikke korraldusi.

Et õpilastes tõsta suuremat huvi töö vastu, andsime kogu ettevõttele võistluse iseloomu. Auhindu saime kohapealseilt ühinguilt. Hiljem oleme saanud auhindu Põllutöökojalt. Peale asjaliste auhindade sai iga õpilane sellekohase diplomi. Võistlesid õpilased omavahel individuaalselt, aga ka rühmad parema rühma nimele. Sügisel, oktoobri esimesil päevil korraldasime koolimajas näituse, kus olid välja pandud õpilaste töötulemused. Kuna näitus oli ühel päeval lastevanemate koosolekuga, siis avanes lastevanemaile soodus võimalus saada ülevaade õpilaste saavutustest sel alal. Nüüd on mainitud näitused kujunenud traditsioonilisteks ja neid külastatakse suurearvuliselt.

Näituse korraldamisel puutusime kokku uue küsimusega — plakatkirjaga. Oli vaja kirjutada nimesilte eksponaatidele ja valmistada töökäiku selgitavaid ja muid diagramme. Plakatkirja õppimiseks ja vajalike selgitustabelite ja siltide valmistamiseks kulusid sügisel esimesed joonistamise tunnid.

Tõeliseks suursündmuseks kujunes õpilastele osavõtt ülemaakondlikust põllumajanduse näitusest, eriti veel seepärast, et õpilased ise korraldasid väljapaneku näitusel, esinesid oma aedviljadega ja auhinnad määrati nendele.

Kui esimesed aastad kulusid aianduse a ja b õpetamiseks mitte ainult õpilastele, vaid ka lastevanemaile, siis aastatepikkuse tööga jõudsime nii kaugemale, et võisime hakata rohkem rõhku panema aedviljade sordipuhtusele ja kultuuride mitmekesisusele.

Viimaseil aastail on töö korraldamisel pakkunud tõhusat abi kooli juures tegutsev noorteühing, kelle õlul on peamiselt õpilaste koduse töö instrueerimine ja kontrollimine, samuti õppekäikude korraldamine paremaisesse aedadesse. Ka eelmainitud näitused korraldab viimaseil aastail noorteühing, kusjuures näitusel erinevad ka noorteühingu liikmed, kes enam ei käi koolis, oma välja-

panekutega. Kogu töö hingeks on aga loodusõpetuse õpetaja. Tema õppeaine huvides teostub ju kogu eelmainitu. Kuigi esialgul näib, et õpetajal on suur töö lisaks tavalisele tööle, selgub sügisel tööperioodi lõpul, et suur osa loodusõpetuse kavast on põhjalikult läbitöötatud. Kui õpilased suve jooksul umbrohtudest, taimekahjuritest jne. korraldasid kogusid, on talvisel tööperioodil kasutada tänuväärt materjale.

Ja lõpuks oleneb õpetaja enese töörohkus, eriti suvel, sellest, kui võrd ta oskab leida enesele abijõude. Nüüd, kus üle maa tegutseb rida aiandusringe ja on ametis nõuandjaid, ei ole kaastööliste leidmine raske. Põllumajandusliku eriharidusega noori on maal üsna sageli leida ja need otse ootavad tööle rakendamist. Kevadised ettevalmistavad ja sügisesed kokkuvõtlikud tööd toimuvad õppekavade kohaselt õppetundides. Keskmiselt on õppeaasta jooksul selleks kulunud tunde: loodusõpetust 15—20 tundi, tööõpetust 8 tundi, joonistamist 4 tundi ja 3—4 klassijuhataja-tundi. Suvisteks kontroll- ja instrueerimiskäikudeks kulub 4—6 päeva, näituse korraldamiseks 1—2 päeva. See ei ole ju palju!

Algkoolide raamatupidamisest.

A. Kuut.

Haridusministeeriumi Koolivalitsuse direktor V. Alttoa oma kirjutuses „Algkoolide raamatupidamisest“ („Eesti Kool“ nr. 9 — 1937, lk. 588—592) seletas veenvalt, et rakendusraamatud on koolile vajalikud, kuna ilma nendeta võib tekkida raskusi kooli administratiiv- ja majandusalal, samuti ka pedagoogilisel alal, ja et rakendusraamatuid on tarvis ühtlustada ning et see ühtlustamine on soovitav läbi viia üliriigiliselt keskasutuse kaudu. Seejuures nägime, et rakendusraamatute normeerimisel tuleb piirduda sellega, mis tingimata vajalik kooli jooksva töö seisukohalt ühelt poolt ja mis on vaja säilitada õpilaste huvides — üldse tuleviku jaoks — teiselt poolt. See oleks miinimum, mis igal koolil peab olema. Kuid koolil peab olema jäetud võimalus oma asjaajamise hõlbustamiseks võtta tarvitusele, lisaks üldisele miinimumile, veel teisi abiraamatuid, eriti just suuremais koolides, millede elu on mitmekesisem ja rikkam oma avalduste poolest nii kvantitatiivselt kui kvalitatiivselt, ja seepärast peab nende avalduste dokumenteerimiseks olema ka eriraamatud. Käesolev kirjutus käsitleb algkoolide raamatupidamist praktilisest küljest ja võiks olla seepärast eespool nimetatud kirjutuse jätkuks.

Riigi Teataja nr. 33 — 1938 on avaldatud „Alg- ja täienduskoolide rakendusraamatute määrus“. See määrus ühes lisadega, rakendusraamatute vormidega, avaldatakse lähemal ajal ka Haridusministeeriumi Teatajas, kust koolijuhatajad ja teised asjast huvitatud isikud võivad sellega tutvuda lähemalt. Käesolev kirjutus tahab neile kergendada tutvumist ja võib-olla seletada mõnda asja, mille kohta võivad tekkida arvamised, miks see nii on, aga mitte teisiti. Viimase asjaolu kohta olgu siin kohe märgitud, et määrukses toodud lahendus ei ole ainuke, kuna asja on võimalik lahendada ka teisiti. Määrukses toodud lahendused on aga määruse koostajad pidanud otstarbekohasteks pärast pikemaid kaalutlusi.

Uue määruse kehtima hakkamisega kaotab maksvuse 1937. a. Riigi Teataja nr. 64 avaldatud „Alg- ja täienduskoolide, progümnaasiumide, realkoolide ning gümnaasiumide asjaajamise korra ja rakendusraamatute ühtlustamise määrus“, mille maksvus teatavasti pandi seisma Haridusministri erikorraldusega. Ilma et midagi ütelda selle määruse kohta (*de mortuis aut bene, aut nihil!*) olgu vaid tähendatud, et selle määruse peaviga seisis selles, et ta haaras enese alla kõik üldhariduslikud koolid, mida raske mahutada „ühe mütsi alla“, ja jättis seejuures rakendusraamatute vormid ja nende pidamise korra lahtiseks. Uus määrus lepib palju väiksema ja seejuures ühtlasema alaga — alg- ja täienduskoolidega, jättes teised koolitüübid välja, püüab aga selle asemel kindlamini normeerida seda ala. Sellest ei tule järeldada, et keskkoolid, gümnaasiumid jne. ei vajaks rakendusraamatute normeerimist; ka seda võib-olla tuleb teha (vastavad kavad on koostamisel), kuid see küsimus ei ole nii hädavajalik kui algkoolide ja nendega ühenduses seisvate täienduskoolide rakendusraamatute asi.

Siirdume nüüd uue määruse vaatlemisele. Märgime veel kord: uus määrus normeerib sunduslikud rakendusraamatud kui miinimumi ja annab vastavad vormid nende jaoks ning juhised nende pidamise kohta. Sunduslikud raamatud langevad oma iseloomult kahte liiki: 1) raamatud, mis on vajalikud

õppe- ja kasvatustöö alal (õpilasteraamat, õppenõukogu, hoolekogu ja lastevanemate koosolekute protokolliraamatud, kooli kroonikaraamat, klassi päevaraamat, kooliarsti märkusteraamat, raamatukogu nimestikud), 2) raamatud, mis on vajalikud kooli majapidamise ja asjaajamise alal (vallasvara raamat, kassaraamat ühes kviitungiraamatuga, internaadiraamatud, arhiiviraamat ja postiraamat). Esimesele liigile lisandub veel üks raamat — raudteetunnistuste register neis koolides, kus õpilased vajavad raudteesõidu hinnaalanduse tunnustusi.

Peale loeteldud rakendusraamatute võivad koolid koolide inspektori teadmises sisse seada veel teisi raamatuid, mida nad peavad endale tarvilikuks. Teatamine inspektorile on siin tarvilik selleks, et „raamatupidamises“ ei mindaks liiga kaugele ja seda ei tehtaks eriharrastuseks. Elus tuleb ju mõndagi ette ja päris haruldased ei ole ka inimesed, kes rubritseeriks kõik lahtritesse. Liialdus aga on tarbetu ja üleaarune.

Mis puutub üldse raamatute vormidesse, siis on püütud saavutada võimalikku lihtsust. Nii on osa raamatuid lihtsad kirjutuspaberist köidetud raamatud (kõik protokolliraamatud, arstiraamat, kroonikaraamat), osa neist kujutavad juba üldtarvitusel olevaid raamatuid (klassi-päevaraamat, vallasvara raamat, kassaraamat, postiraamat) ja osale neist valib kool vormi ise (raamatukogu nimestikud ja internaadiraamat). Ainult kolmele raamatule on antud uued vormid (õpilasteraamat, arhiiviraamat ja raudteetunnistuste register), kuna nende raamatute jaoks puuduvad ühtlaselt väljakujunenud vormid.

Nendest kolmest raamatust on õpilasteraamat täiesti uus ja asendab kolm raamatut senise praktilise kohaselt: õpilaste üldnimestiku, õpilaste käitumise ja edasijõudmise märkimise raamatu ja lõputunnistuste registriraamatu. Igale õpilasele on selles raamatus määratud üks lehekülj andmete märkimiseks õpilase isiku, tema vanemate, hooldaja, koolis edasijõudmise ja käitumise kohta. Siia märgitakse ka andmed õpilase iseloomu arenemise ja andmed tema elukäigu kohta pärast koolist lahkumist. Viimase märkimine on mõeldud muidugi niivõrd, kui koolil on selleks andmeid. Kooli astumisel avatakse õpilasele selles raamatus lehekülj järjekordse numbri all, mis jääbki õpilase numbriks kogu ta koolis olemise ajaks, ja täidetakse vastavate andmetega esimene osa kuni lahtrini „lahkus koolist“. Edaspidist lehe täitmist toimetatakse vastavalt selles toodud lahtritele õpilase koolis viibimise ajal. Kõik tunnistused (klassitunnistus, lõputunnistus, koolist enne kursust lõpetamata lahkumise tunnistus) antakse õpilastele välja õpilasteraamatu sissekannete põhjal ja selle numbri all, mis õpilasele kuulub nimetatud raamatu järgi. Õpilasteraamatusse kantakse ka eksternid ja kodusõppijad. Õpilase perekonnanimi kirjutatakse suuremate tähtedega, et see hästi silma paistaks. Raamatu ees on lehed õpilaste nimede tähestikulise registri jaoks. Igale tähele reserveeritakse tarvilik ruum. Õpilase nime järele märgitakse lehekülje number, kus leiduvad andmed õpilase kohta. Hinded märgitakse õpilasteraamatus numbritega, kusjuures 5 on väga hea, 4 — hea, 3 — rahuldav, 2 — puudulik ja 1 — nõrk. See on tehtud selle raamatu pidamise hõlbustamiseks, õpilaste tunnistustel aga, nagu see on ette nähtud Õpilaste hindamise ning klassi- ja koolikursuse lõpetamise määruse (HMT 4 — 1934) § 4, tuleb hinded märkida täissõnadega: „väga hea“, „hea“, „rahuldav“, „puudulik“ ja „nõrk“. Samuti nende sõnadega tuleb märkida hinded ka protokollides ja igal pool, peale nimetatud õpilasteraamatu, kus on vaja väljendada õpilaste teadmiste ja käitumise hindeid.

Edasijõudmise tabeli esimeses lahtris märgitakse õppeaastad, millal õpilane õppis koolis (näiteks 1937/38; 1938/39 jne.), teises lahtris — klass

(näiteks I; II;), järgmistes lahtrites — hinded õppetöös ja käitumises, puudumised ja hilinemised, õppenõukogu otsused ja andmed sügiseks antud õppeülesannete täitmise kohta. Lahter „Õppekeel“ on määratud muukeelsetele koolidele, kes sinna märgivad vastava keele (vene keel, saksa keel jne.). Tühjad lahtrid on ette nähtud nende ainete jaoks, mida koolis õpetatakse peale teistes lahtrites loeteldud ainete (näit. võõrkeel). Hinded märgitakse poolaastate viisi, kusjuures hinded esimesel poolaastal järgnevad real I ja hinded teisel poolaastal real II. Teise rea all, real, mis märgitud lahtris „Poolaastad“ tähega k, tuuakse õppeaasta keskmised hinded ja eelviimastes lahtrites puudunud päevade ning hilinemise kordade summa terve õppeaasta kohta. Õppenõukogu otsus märgitakse lühidalt, näit. „Viiakse II klassi“, või „Jäetakse II klassi teiseks aastaks“, või „Määratakse õppeülesanne matemaatikas sügiseks“. Täidab õpilane ülesande, märgitakse selle hinne ja õppenõukogu otsus järgmise klassi üleviimise kohta, selle mittetäitmisel — otsus endisesse klassi teiseks aastaks jätmise kohta. Otsused tõendatakse klassi- või koolijuhataja allkirjaga. Nii jätkatakse tabeli täitmist ka järgmisil õppeaastail, kuni õpilane lõpetab kursuse või lahkub koolist. Lahtrisse „Märkusi õpilase iseloomu arenemise kohta“ kantakse lühidalt iseloomustavad andmed. Lahtris „Märkusi õpilase elukäigu kohta pärast koolist lahkumist“ tuleb märkida need andmed, mis kool saab õpilase edaspidise elukäigu kohta. Kui õpilane on siirdunud teise kooli, siis tuleb siin märkida selle kooli nimetus.

Õpilase hinnete märkimiseks on ettenähtud ruumi üheksaks õppeaastaks. Kuna algkooli kursus kestab kuus õppeaastat, siis on ülejäänud ruum reserveeritud juhuku, kui õpilane jäetakse kursust kordama samasse klassi, kus ta juba õppis.

Võib tekkida küsimus, kas ei saaks õpilasteraamatut pidada kartoteegina? Teatavasti on mõnes koolis kartoteegi süsteem juba tarvitusel. Määruses ettenähtud süsteemi juures ei ole see kahjuks võimalik, sest kartoteek sunniks pidama õpilaste üldnimestikku ja lõputunnistuste registrit, s.o. suurendaks rakendusraamatute arvu kahe raamatu võrra. Raamatute arvu aga on püütud vähendada viimse võimaluseni. Ka võib selle süsteemi puhul kerkida veel teine küsimus, s.o. suurtes koolides võib õpilase number minna liiga suureks. Seda võib vältida sel teel, et pärast teatavat ajavahemikku alatakse numbreid jälle algusest. Et koolis aga ühel ajal ei juhtuks kahte või enam õpilast ühe ja sama numbriga, tuleb nummerdamist uuesti otsast alata siis, kui need numbrid on vabanenud õpilaste koolist lahkumisega.

Teiste sunduslike rakendusraamatute kohta ei ole vaja pikemaid seletusi, kuna vastavad juhised nende pidamise kohta on antud määruses eneses. Koolijuhatajal tuleb nendesse juhistesse süveneda ja selgitada endale raamatute pidamise süsteem terves ulatuses. On süsteem selge, siis lahenevad üksiküksimused ja üksikasjad isendast. Tekib aga siiski arusaamises raskusi, tuleb pöörduda koolide inspektori poolt tarvilike näpunäidete saamiseks.

Nende raamatute kohta olgu siinkohal vaid lühidalt toodud järgmist. Arhiiviraamatusse kantakse kronoloogilises korras kõik kirjakogud, raamatud ja asjad, mis on paigutatud arhiivi alalhoidmiseks. Lahtris „Aastakäik“ tuleb märkida: raamatute ja ajakirjade suhtes ilmumise aasta, kirjakogude ja kaustade suhtes nende algus ja lõpp, ja teiste asjade suhtes aasta, millal ese ostetud või saadud. Raudteetunnistuste registrisse kantakse õpilaste nimed tunnistuste väljaandmise järjekorras. Kui tunnistust vaja nummerdada, siis märgitakse õpilase number õpilasteraamatu järgi ja murdjoone all registri.

number, näit. nr. $\frac{241}{16}$. Protokollide raamatuis tuleb vastavad sissekanded teha lühidalt ja selgesti. Protokolli algul märgitakse selle number, asutise nimetus (...algkooli õppenõukogu, hoolekogu, lastevanemate koosolek), koosoleku (toimingu) aeg ja koht, koosolijad (lastevanemate koosoleku kohta ilmunud lastevanemate arv, kuid koosolekust osavõtnud õppejõud nimepidi), kes koosolekut juhatab ja kes protokollib ja lõpuks koosoleku päevakord. Edasijärgnevad koosolekul tehtud otsused või võetud seisukohad. Õppenõukogu ja hoolekogu protokollid kirjutatakse alla kõigi koosolekust osavõtjate poolt, lastevanemate koosolekute protokollid kirjutavad alla koosoleku juhataja, kirja-toimetaja koosoleku poolt selleks valitud lastevanemad (vähemalt 3). Kooli kroonikaraamat on kooli ajalugu. Koolijuhatajal tuleb selle raamatu pidamisele panna eriti suurt rõhku. Et kroonikaraamat oleks ülevaatlik, siis on vajalik lehekülgedel jätta kasutamata väline äär (3—4 sm lai) ja seal iga sissekande algul märkida lühidalt sissekande sisu. Kooliarsti märkusteraamatut peab kooliarst. Kui arsti poolt on märgitud midagi säärast, milleks on vaja kooliülalpidaja abi, siis saadab koolijuhataja kooliarsti märkusest ära kirja kooliülalpidajale vastava ettepanekuga omalt poolt. Kui asi eriti tähtis, siis saadab koolijuhataja ettepanekust ära kirja koolivalitsusele. Vallasvara raamatusse tuleb aegsasti kanda kõik kooli vallasvara, selle hulgas ka raamatud, kui raamatute jaoks ei ole eriraamatut. Kassaraamatu ja kviitungiraamatute pidamise kohta on kehtivad vastavais omavalitsustes maksvad määrused ja korraldused.

Määruse koostajad on teadlikud, et paljudes koolides on vaja pidada peale ülalnimetatud rakendusraamatute veel teisi abiraamatuid. Eriti on see vajalik raamatukogude suhtes, kuna vallasvara raamat, kuhu Määruse järgi tuleb kanda ka kõik raamatud, ei ole küllalt sobiv raamatute katalogiseerimiseks. Vallasvararaamat on ju kooli varanduse, eriti inventari märkimiseks ja seepärast ei sisalda kõiki raamatukogule tarvilikke lahtreid. Seepärast on loomulik, et raamatukogul oleks oma nimestik. See ei ole vajalik niivõrd kooli varanduse arvele võtmiseks (milles seisab vallasvararaamatu mõte) kui raamatukogu käsitamise kergendamiseks. Sel põhjusel on raamatukogu üldnimestik, samuti ka teised raamatute nimestikud jäänud osalt mittesunduslike raamatute hulka, et hoiduda sunduslike raamatute suurest arvust, eriti väikestes ühekomplektilistes koolides, kus on tavaliselt kõike vähe: õpilasi, inventari, õppeabinõusid ja ka raamatuid, ning sellejuures ka ainult üks õppejõud, kes niikuinii on koormatud mitmesuguste ülesannetega koolis ja väljaspool kooli. Olgu siis vähemalt tema „raamatupidamine“ väiksem, aga ikkagi küllaldane selleks, et kooli asjaajamine ja majapidamine oleks korras. Koolides, kus on 3 või rohkem klassikomplekti, on raamatukogu nimestikud sunduslikud.

Niipalju „raamatupidamise“ kui niisuguse kohta. Kuid Määrus normeerib ka asjaajamist. Viimase kohta oleks märkida järgmist.

Ka asjaajamise normeerimine taotleb lihtsustamist ja määrab selles mõttes eeskätt kaustad, mis on koolidele vajalikud kooli kirj vahetuse säilitamiseks ja süstematiseerimiseks. Määrus teeb siin vahet suuremate (3- ja rohkema-klassikomplektiliste) koolide ja väiksemate (1—2-komplektiliste) koolide vahel, kuna väiksemais koolides on kirjakogud väiksemad ja seega võib olla ka kaustade arv väiksem. Kirjavahetuse säilitamise suhtes on seni paljudes algkoolides valitsenud „kodune kord“, s.o. tihti on puudunud igasugune kord. Mulle meenub juhtum, kus koolijuhataja vallavalitsuse mingisugust kirja otsides pööras pahrupidi kogu kooli ja oma majapidamise, kuid ikkagi ei leidnud

otsitavat, kuna ta, nagu see talle pärast asjatut otsimist meelde tuli, oli selle paberi tulle visanud ja ära põletanud (paberi sisu olevat teda vihastanud!). Ei saa salata, et niisugune kord on küll omapärane, aga selge on, et see ei ole vastuvõetav asutusele. Et ka siin valitseks kord, siis tuli kirjavahetuse liigitust ja säilitamist normeerida määrusega, püüdes luua selles asjas võimalikku ühtlust ja lihtsust. Nii leiamegi, et kogu kooli kirjavahetus on liigitatud suuremail koolidel 9 kausta ja väiksemail 6 kausta. Tarbekorral võib luua kaustades ka alaliigitusi, märkides neis kausta numbri juures tähtedega a, b, c jne.

Kausta all mõistetakse paksemast paberist valmistatud kaantega kirjade kogumikku. Kaaned peavad olema nii suured, et paberid nende vahelt ei ulatuks välja. Kaane esimesele (välisele) küljele kirjutatakse kausta nimetus (näiteks: Seadused, määrused ja ringkirjad) ja kaane all vasakul nurgal kausta number (näit. nr. 1). Kausta nimetuse alla kirjutatakse, millal kaust on alatud, võttes selleks kausta kuuluva esimese paberi saamise daatum, mis tuleb märkida ka kirjal, väljamineval kirjal selle saamise daatum. Samas korras märgitakse ka kausta lõpp. Kausta algus ja lõpp kirjutatakse üksteise alla, näiteks:

Alatud 1. augustil 1935.

Lõpetatud 31. juulil 1937.

Kõik paberid õmmeldakse kuuluvuse järgi korralikult kausta ja iga paber varustatakse järjekorra numbriga, registreeritakse kausta ees olevasse nimestikku, milleks õmmeldakse kausta tarvilik arv grafeeritud (Määruse lisa nr. 4) lehti. Kirja sisu tuleb nimestikus märkida lühidalt 3—4 sõnaga, näit. „Õpilaste toetamise asjas“. Igast kooli poolt saadetavast kirjast tuleb kausta jätta ärakiri. Kirjale märgitakse kausta number ja soovi korral klambrites ka nimestiku järjekorra number. Seepärast muutuvad seni mõnel pool peetud sissetulnud ja väljasaadetud kirjade registrid (lauajuhendid) otstarbetuiks ja nende pidamist Määrus enam ei nõua.

Õpilaste tervis- ja kehaarenemislehed hoitakse kaustas õmblemata, kuna neid tuleb aeg-ajalt sorteerida. Kausta õmmeldakse need siis, kui kaust antakse arhiivi alalhoidmiseks.

Kausta uuendamist ei ole vaja toimetada iga aasta; ühte ja sama kausta võib tarvitada mitme aasta kestel, seni kui ta on kujunenud liiga suureks ja käsitlemiseks ebakohaseks. Kui aga kaustu uuendatakse, on soovitatav seda teha võimalikult ühel aastal. Lõpetatud kaustad kantakse arhiiviraamatusse ja hoitakse arhiivis. Kausta lõpetamisega lõpetatakse ühtlasi ka nimestik märkusega: „Selles kaustas on lehte“. Daatum. Koolijuhataja allkiri. Kaustade jaoks erilist nimestikku (nn. kaustade nimestikku) algkoolides pidada ei ole tarvis, kuna kaustad on normeeritud Määrusega. Koolijuhatajate vahetusel antakse jooksva kirjavahetuse kaustad üle Määruse järgi, arhiiviraamatusse aga kirjutavad mõlemad, nii senine kui ka uus juhataja, oma nimed (allkirjad), esimene järgnevalt sõnale: „Üleannud“ ja teine järgnevalt sõnale: „Vastu võtnud.“ Märkus lõpetatakse daatumiga märkimisega. Samuti tehakse märkused üleandmise kohta ka jooksva kirjavahetuse kaustade nimestikel.

Õpilaste dokumente, mis kuuluvad neile väljaandmiseks kooli lõpetamisel või koolist lahkumisel, kaustadesse ei õmmelda, need hoitakse sellekohastes mappides klasside (õppeaastate) viisi. Suuremais koolides, kus õpilasi palju ja seega dokumendid sorteerimine iga õppeaasta algul on tülikas, võib õpilaste dokumendid korraldada alfabeedi järjekorras.

Rakendusraamatute sisseseadmiseks ja kirjavahetuse korraldamise tähtpäevadeks vastavalt Määruse nõuetele on määratud 1. august 1938, s.o. 1938/39

kooliaasta algus, ja 1. jaanuar 1939. Seniseid raamatuid, kui nad üldiselt vastavad Määruse nõuetele, võib edasi pidada kuni raamatute lõppemiseni. Seega viiakse Määrus ellu järkjärgult pikema aja jooksul, et uutele raamatutele üleminek ei oleks koormav koolijuhatajatele. Kuigi jäävad kasutamisele mõned senised raamatud, tuleb neid pidada nüüd Määruse eeskirjade kohaselt. Õpilasteraamat võetakse tarvitusele järk-järgult, et mitte ümber kirjutada seniseid raamatuid või kartoteeke — õpilaste teatelehti, mis pandi kehtima Haridusministeeriumi 21. novembri 1919. a. nr. 7218 korraldusega. Õpilasteraamatu tarvitusele võtmisega ei ole vaja teatelehti enam pidada, kuna nende aset täidab õpilasteraamat.

Minu kirjutus jõuab lõpule. Olen püüdnud tabada, mis võimalik, et kergendada Määruse nõuete mõistmist ja nende täitmist koolijuhatajate poolt. Loodan, et teataval määral on see saavutatud.

Kas see „raamatupidamine“ on koolijuhatajale koormav ja kas on karta, et koolijuhataja sellesse raamatupidamisse upub, s.o. kas nõutav raamatupidamine ei takista koolijuhataja õppe- ja kasvatustööd? Julgen arvata, et seda karta ei ole ja et „raamatupidamine“ isegi kergendab koolijuhatajale ülevaadet kooli, õppe- ja kasvatustööst, s.o. täidab koolis sama ülesannet, mis mis raamatupidamine ärimaailmas. Kas on mõeldav praegusel ajal mingisugune korralik äri ilma raamatupidamiseta? Kindlasti ei, ja samuti on see vastus eitav ka kooli suhtes. Viimase asjaolu tõenduseks on tõik, et raamatuid peeti kõigis algkoolides, ühes paremini ja täielikumalt kui teises, kuid ikkagi teataval määral igas koolis. Selles raamatupidamises, samuti ka kirj vahetuse korraldamises puudus enamasti kord ja süsteem. See aga ei olnud hea.

Lõpuks olgu märgitud, et käsitletud süsteemis puudub puudustkannatavate õpilaste toetuste arveraamat. See raamat, mis kahtlemata oleks kuulunud sunduslike rakendusraamatute hulka, on määrusest välja jäetud, kuna lähemas tulevikus lastekaitse seaduse kehtima panemisega puudustkannatavate laste toetamine seatakse uutele, praegusest korrast erinevatele alustele, kusjuures toetuste määramine läheb üle uuele sellekohasele organile kohalike omavalitsuste juures. Selle uue korra kehtima hakkamiseni tuleb koolides puudustkannatavate õpilaste toetuste ja varustuste arvepidamist jätkata senisel kujul.

Rootsi kooli- ja õpilasprobleeme.

Holger Ståhle.

Nagu mitmeski Euroopa maas, nõnda ka Rootsis räägitakse juba mitmendat aastat akadeemilise haridusega isikute üleproduktsoonist. Ainult reaalkooli või veel madalama haridusega ei ole kerge tööturul kohta leida. Selle tagajärjeks on, et viimaste aastate jooksul püütakse üha üldisemalt õpinguid jätkata abituuriumieksamini ja seega lükatakse kutsevalik edasi. Üliõpilasel aga ei ole võimalused tööturul just suured; tal on ju pealegi suuremaid nõudeid oma tuleviku kohta. Kõigile õigusteadlasile, arstidele, õpetajaile, vaimulikele jne. ei ole võidud tööturul kohta leida. Ja seepärast on Rootsis õigusega võidud kõnelda intellektuaalsest proletariaadist. Ka praegugi on olukorrad rasked.

Muidugi küsitakse põhjuse järele. Rootsi elab praegu kõrgkonjunktuuri tähe all, millist võib-olla ei leidu mujal maailmas. Sündide kahanemine ja hea majanduslik olukord on igapähele teinud kergeks tuua suuri ohvreid oma erialalise hariduse jaoks. Pealegi võib Rootsi

üliõpilane ilma muude teeneteta, kui ainult leidub soliidne käemees, saada $3\frac{1}{2}$ -protsendilist Riigipanga laenu 5000 Rkr. ulatuses ja rohkem, mida ta hakkab tagasi maksma pärast neljandat aastat. Isegi suured majanduslikud kulud, mis seoses pika stuudiumiga, ei suuda reguleerivalt mõjuda tungile ülikoolidesse.

Minul ei ole kavatsust siin anda täielikku seletust vaimse hariduse ajade õppijate üleproduktsoonile Rootsis. Pean mainima vaid kõige olulisemat põhjust selliseks segaduseks vaimsel tööturul, see on: haridus, mida praegused Rootsi gümnaasiumid annavad. Gümnaasiumid Rootsis töötavad üldise humanistliku hariduse andmise suunas. 19- kuni 20-aasta vanuseni tegelevad noored tugeva vaimse tööga, millel ei ole mingit kontakti sotsiaalsete eluolukordadega ega kutselise eluga, selleks et sooritada keskkoolilõppeksamit, millel ei ole otseselt praktilist väärtust. Vanasõnal, et õpitakse elule, mitte koolile, ei ole maksvust Rootsi gümnaasiumide suhtes. Ei ole palju neid õpilasi, kes pärast abituuriumi lõppu teaksid, millist elukutset nad tahavad valida. Eelharidus, mis on Rootsi õpilasel, takistab teda sageli kutsevaliku ja loomuliku sotsiaalse kohanemise juures. Takistuseks ei ole ainult see asjaolu, et kutseline elu ja kutsevõimalused on talle enamvähem tundmatud, vaid ka see, et töö siht ja töö hindamine on koolis nii erinevad kutselises elus esinevast.

On ainult loomulik, et õpilase elutee valik seisab õppeainete ja kooliaja jooksul omandatavate kogemuste mõju all. Huvitatakse eriti teatavast õppeainest ja stuudiumi jätkamisel järgnetakse neile huvidele, sageli mitte küllalt selge arusaamisega sellest, millistesse elukutsetesse need huvid viivad. Võib näiteks viidata, et üldkultuurilised huvid (heade hinnangutega emakeeles, ajaloos või võõrkeelis) ei määra õpilasi sugugi ette õpetaja, teadlase, biblioteekari jms. elukutsele.

Nõue varasema ja põhjalikuma kutsevalikuks ettevalmistamise järele on osutunud Rootsis hädavajalikuks. Nüüd otsitakse koolivormi, mis viiks õppeained ja kutsele ettevalmistuse lähemasse kontakti. Juhuslik kutsevalik on osutunud ohtlikuks üksikisikuile endile kui ka kogu majanduselule. See peaks tähendama suurt kultuurilist kasu, kui mingisuguse maa noorsool on suuremas ulatuses võimalusi tuua suuri majanduslikke ohvreid oma kutsehareduse jaoks. Niikaua aga, kui ei ole õnnestunud luua sotsiaalselt uut olukorda tööturul, näivad püsivad olukorrad hädaohuna kultuurile.

Rootsi ülikoolides on elul praegu kõikuv, närvlikult kiire värving. Paljud on sunnitud regutsema õpingutega, milleks neil puudub tõeline huvi ja kalduvus. Tahetakse nii kiiresti, kui võimalik, teha eksameid. Loobutakse teaduslikust süvenemisest, üksikisikud eralduvad teistest ja üldse lamestub vaimne õhkkond. Üliõpilasvaidlustes domineerivad eramajanduslikud küsimused, mis sellega seoses, puutuvad kutsevalikusse ja kutsevõimalustesse. Kahlemata saadetakse üliõpilasorganisatsioonide poolt palju korda, et sotsiaalselt kindlustada erisuguste ainete õppijaid. Neil ei ole eesmärgiks kurta möödunud aja stuudiumiõhkkonna kadumise üle. Kuid kutseküsimused seovad üliõpilasi kitsa individualistliku elukäsitusega, mis teeb neid ebavastuvõtlikuks oma aja ja oma maa kultuuri probleemidele. Sellega on ka seletatav, et poliitilised üliõpilasühingud ainult vaevu hingitsevad, otseku ei oleks Rootsi üliõpilastel sugugi huvi poliitiliste küsimuste vastu.

Võib-olla on praegused olukorrad Rootsi ülikoolides ainult ajutiseks kriisinähtuseks. Viimane aasta näitas selgesti tungi kahanemist ülikoolidesse ja varsti on oodata ka abituuriumi eksamite põhjalikku reformi.

Kindlama sotsiaalse olukorra kujunemisega luuakse ka eeldus tervemaks akadeemiliseks eluks. Ühe maa kasvav vaimne noorsugu peab omama vabadust selleks, et suuteline olla ideeliseks entusiasmiks ja et suuta arendada elavat ja rikast kultuuriküsimuste arutamist, mis üksi on maa kultuurilise arengu eeltingimuseks.

ARVUSTUSI

Anton Kasemets — Eesti muusika arenemislugu. 160 pildiga ja 60 noodinäitega tekstis. Eesti Lauljate Liidu kirjastus, Tallinn 1937. Lk. 1—440. Hind 4 kr.

Iga inimene, mees kui naine, armastab ja tarvitseb end vaadelda peeglist. Selliseks peegliks, millest me võime vaadelda ja näha enese kui laulja rahva palet, on A. Kasemetsa sulest ilmunud raamat „Eesti muusika arenemislugu“. Sellest raamatust ammutab nii mees kui naine, eeskätt aga õpetajad kui laulja rahva kasvatajad ja juhtijad kasulikke näpunäiteid olevikus ja tulevikus oma rahva muusikaelu arendamisel. Seepärast on A. Kasemetsa uurimus ammuoodatud ja tervitatav teatmeteos.

Juba K. A. Hermann tundis tungivat vajadust säärase teose järele, kui ta oma toimetatud „Laulu ja mängu lehes“ (Kuukiri Eesti muusika edendamiseks, Tartus 1885 jj.) tutvustas rahvast „muusika arengulooga ja tähtsamate muusikameeste elulugudega, tuues igasuguseid teateid muusikaelu tähtsamate sündmuste kohta nii kodu- kui välismail“ (vt. A. Kasemets, E. muus. aren., lk. 150). Hiljem (a. 1921) ilmus J. Siimeri sulest sama eesmärgiga raamatuke „Muusikaajaloo põhijooned“. Täielikumalt on puudutanud sama küsimust Leenart Neuman artiklis „Veerud Eesti muusika ajaloo“ (vt. Looming“ 1924). Eraldi „Eesti rahvaviisidest“ on kirjutanud oma monograafia Juhan Zeiger (Tallinn, 1934). Rohkesti biograafilisi andmeid eesti muusikameestest leidub veel „Eesti Biograafilises Leksikonis“ („Loodus“, Tartus 1926—1929), koguteoses „Eesti avalikud tegelased“ (EKS Tartus 1932) ja „Eesti entsüklopeedias“ („Loodus“, Tartu 1932—1937). Kõiki neid oma eelkäijate ja kaasaegsete poolt kogutud materjale kasutades ja omalt poolt täiendades on A. Kasemets koostanud mahuka teose, täites sellega lünga, mis oli olemas Eesti kultuuriloo, eriti just helikunsti alal. Nüüd võime mõõduka hinna eest ühes teoses, mis kasutamise hõlbustamiseks on varustatud sisukorraga ja väga tarviliku nimede registriga, leida kõike seda, mis varemalt eriaegadel ja erikohtadel oli ilmunud eesti muusika ajaloo alalt.

Autori ladus keel ja kohati luuleliselt piltlik stiil teevad käesoleva teose üsna kergesti loetavaks raamatuks mitte ainult eriteadlasile, vaid ka vähikuile muusikas. Muusikameeste ja -naiste portreed, päevapiltlikud ülesvõtted kooridest, laulupidudest, noodiraamatute tiitel-lehtedest jne. omakord elustavad ja selgitavad teksti. Lisaks sellele leidub kohati tabavaid lühisõnalisi karakteristikaid, näiteks: „Kui Tobiase keev temperament avaldub kirgliku tule ja sähvatavate aktsentidega ning sädeleb sügavameelse leidlikkusega teravate elamuste ja alati vahelduvate meeleolude kujutamises, kui Kapp filosoofi tõsidusega ja eluprobleemide kallal juurdleja raskemeelsusega laskub dissonantside süngusesse ja kontrapunktilise väljatõutuse keeristesse, kui isegi Läte laulude rahutust punkteeritud rütmist ja vahel üsna ilmekast harmooniast kajastub tulise südamevere rahutut pulbitsemist, — siis Mihkel Lüdigi konstrueerib oma meloodiad puhta diatoonilise järjestusega ja rütmi äärmise lihtsusega ning ümbritseb need samasuguse lihtsa ja läbipaistva harmoonilise koega, tarvitades puhtate konsoneerivate kooskõlade vahel vaid üksikuid dissonantside värvilaike ja peagu eranditult ainult pehmeid üleminerkuid volavate modulatsioonide näol“ (lk. 294).

Kuid kõigi loeteldud vooruste kõrval leidub A. Kasemetsa teoses ka mõningaid puudusi. Üheks selliseks puuduseks on asjaolu, et autor oma teose „Eessõnas“ lubab pakkuda palju rohkem, kui tegelikult seda antakse. Nii toonitab autor õigusega muusika ajaloolise arenemise tihedat seost ja olenevust „kliimalistest, geograafilistest, sotsiaalpoliitilistest, usulistest, rahvuslikest jne. oludest“ (lk. 7). Asjata aga otsime käesolevas teoses neid tegureid ja

nende mõju eesti muusikasse. Ainsaks tähtsamaks teguriks, mis autori silmis on leidnud tähelepanu, osutub eesti rahva majanduslik olund aastasadade vältel (lk. 141, 167, 186, 380 jt.). See on küll tähtis tegur Eesti muusika arenemise v õ i m a l u s t e selgitamisel, kuid teoses ei ole püütud näidata, nagu „Eessõna“ järele võinuksime oodata, eesti muusika i s e l o o m u, p õ h i t o o n i ja o m a p ä r a olenevust sellestki (s.o. majanduslikust) tegurist, rääkimata „kliimalistest, geograafilistest, sotsiaalpoliitilistest“ ja teistest teguritest. Ühe sõnaga üteldes — faktilist materjali ja eluloolisi andmeid suure hulga heliloojate kohta on kogutud üsna ohrtrasti, kuid heliloojate loomingu analüüs ja helikunsti üksiknähtuste süntees on jäänud pinnapealseks.

Teiseks nõrgaks küljeks „Eesti muusika arenemisloos“ on ebaproportsionaalne konstruksioon ja vaieldav perioodsus (jaotus ajajärkudesse). Tõsi küll, et muusikakultuurilises arenemisprotsessis on raske „täpselt tähistada ja ära määrata mingi aastaarvu või mõne uue tegelase ilmumisega muusikaajaloo näitelavale, millest võiks hakata arvestama täiesti uut ajajärku muusika arenemiskäigus“ (lk. 219); kui aga raskusist hoolimata autor seda teeb, siis ajajärkudesse jaotus peaks toimuma kõigile (või enamusele) arusaadaval ja vastuvõetaval ühisel alusel. Siin näiteks esimesele ajajärgule, mis kronoloogiliselt ulatuselt haarab ligikorda tuhat aastat (XI sajandist alates kuni 1840. a.), on pühendatud kõigest 54 lehekülge, kuna teisele ajajärgule, mis ulatuselt on kümme korda lühem (1840. a. — 1900. a.), antakse kolm korda rohkem ruumi. Selle tõttu on jäänud kahvatuks ja pinnapealseks esimeses osas peatükk eesti rahvalaulust ja -viisidest, kuna aga teises osas võrdlemisi hästi, täielikult ja õnnestunult on käsitledud peatükid koorilaulu tekkimisest ja arenemisest. Võhikud muusika alal paneb pisut inestama, miks teises osas („asjaarmastusliku koorilaulu ajastus“) on „asjaarmastajate“ hulka sattunud sellised „elukutselised muusikamehed, nagu: Miina Härma, Konstantin Türrpu jt. (lk. 66 ja 185). Kahekümnend sajand (37 aastat) on puhtmehaaniliselt jaotatud kaheks võrdseks pooleks: ajastuks enne Eesti iseseisvust (III ajajärk) ja ajastu pärast iseseisvumist (IV ajajärk). Selle tõttu on mitmed meie kaasaeglased (dir. J. Aavik, professorid A. ja Th. Lemba, M. Lüdig jt.) ühe jalaga kolmandas ajajärgus, teisega — neljandas (mõnest neist ongi jutt kahel korral), ehkki nende muusikameeste loomingu ei ole märgata selist murrangulist pööret, mis harilikult tähistab ühe ajajärgu erinevust teisest.

Kolmandaks puuduseks käesolevas teoses on autori vähene kriititsism ainese kogumisel, hindamisel ja läbitöötamisel. Sellest asjaolust on tingitud vigade rohkus, mis sellelaadilises teatmeteoses ei oleks lubatav.

Rahvalauludest kõneldes autor ei püüa selgusele jõuda, mis ajast on pärit üks või teine rahvalaul ja -viis: kas eesti rahva muistsete iseseisvuse ajast, või ordu-ajast, või „vanast beast Rootsi ajast“, või koguni Vene ajast. Kuidas on siis üldse võimalik kõnelda miljöö mõjust muusikasse, muusika sõltuvusest sotsiaalpoliitilisest olukorrast, usundist jne., nagu autor toonitab seda „Eessõnas“?

Kahel korral autor dateerib eestlaste sõjakäiku lätlaste alale (Beverini alla) aastaga 1207 (lk. 12). Tõeliselt oli see a. 1208.

A. K. kirjutab, et „katoliku usu tulekuga meie maale seadis katoliku kirik nii kui mujalgi varem oma tähtpäevad rahva muistsete tähtpäevade asemele: nii seati jõulupühad talvisele pööripäevale ja püha Johannese (Jaani) päev suvisele pööripäevale“ (lk. 21). Kuid need kinnispühad olid katoliku kirikus fikseeritud juba 1000 aastat enne katoliku usu tulekut meie maale.“ Mis puutub aga „talvise pööripäeva tuled toomisse aja jooksul õuest tuppa ja jõulupu külge süütamisse“ (lk. 21), siis ei toiminud säärane protsess „katoliku usu ajal meie kodumaal“, vaid palju-palju hiljem.

Sõna „regivärss“ tähendab vana eesti rahvalaulu (vt. E. Muuk VÕS); seepärast ei sobi ütelda, et „muistne rahvalaul esineb tavaliselt regivärsside näol“ (lk. 26), ehk teiste sõnadega: „muistne rahvalaul esineb tavaliselt vana eesti rahvalaulude näol“.

A. K. tarvitab veel meie päevil veneaegset mõõdustikku: „Kõige lühem keel (kandlel) oli umbes 9 tolli pikk ja iga järgmine eelmisest tolli osa pikem“ (lk. 39).

Balthasar Russovi elu- ja surmaaastad ei ole õiged, pealegi dateerib autor neid kahel korral ja mõlemil korral isemoodi: kord 1520—1600, teinekord 1542—1600 (lk. 50 ja 46). Viga ajaarvamises leidub ka leheküljel 58, kus XVIII sajandi asemel on trükitud „XVII s.“

Autor tsiteerib valesti ise oma teost: „Hageni kirjutatud on ka muusika esimestele eestikeelsele näitemängudele, millest oli juttu lk. 77“ (lk. 65). Jutt sellest oli aga leheküljel 58.

Laiuse kihelkonnakoori asutaja H. Nieländer ei olnud veel „1835. a. sealne kõsterkooliõpetaja“ (lk. 67), vaid kõstriksi sai ta alles 1937. a. (vrd. J. Kõpp, Laiuse kihelkonna ajalugu Tartu 1937, lk. 437).

Kuressaares korraldatud avaliku kontserdi kohta 1862. a. autor tsiteerib (lk. 76) ka „Revalsche Zeitung“i 1863. a. nr. 202, kuid selle ajalehe artikkel käib 1863. a. kontserdi kohta.

Hiiumaal korraldatud suuremat vabaõhu-laulupidu „hiidlased mäletavad veel tänapäev kui oma esimest laulupäeva“ (lk. 78), aga autor ei ole vaevaks võtnud neilt järele pärida ja lugejaile teatavaks teha, kas see laulupidu oli 1866. või 1867. a.

On olemas Uulu mõis Pärnumaal, aga mitte „Ulo“ ega „Uulo“ (lk. 86).

A. 1839 asutati Volmari seminar, aga mitte Valga seminar (lk. 89): Valka viidi üle see õppeasutus 10 aastat hiljem.

Seletamata on jäetud, millest tekkis säärane pööre vennastekoguduste liikumises, et „juba varsti pärast 1800 palvetundide laulu hakati kaunistama mõne mänguriista kaasmänguga“ (lk. 90), kuna alles kümmekond aastat tagasi, 18. sajandi lõpul, neis kogudusis „vagatsemise mõjul purustati ja põletati ahjudes seni armastusega hoitud pillid-kandled, torupillid, sarved, pasunad jne.“ (lk. 56).

1848. aasta revolutsioon Prantsusmaal ei mõjutanud mingisuguseid reforme Venes ega Eesti- ja Liivimaal, vaid ümberpöörduvalt süvendas reaktsiooni Nikolai I valitsuse lõpul; Aleksander II reformid olid tingitud hoopis teistest põhjustest, aga mitte 1848. a. revolutsioonist, mille mõju oli haihtunud ammu enne Aleksander II troonile-saamist.

J. W. Jannsen toimetab „Eesti Postimeest“, aga mitte „Postimeest“ (lk. 102 jmt.).

Mendelssohni õige nimi on Mendelssohn-Bartholdy, mis kordagi ei esine käesolevas teoses õigel kujul (lk. 109 jt.).

Kuna käesolevas raamatus puudub trükivigade õendus, siis ei ole selge, missugust nimede transkriptsiooni autor peab õigeks: kas Grenztein (lk. 132) või Grenzstein, Griving (lk. 224) või Grieving, Reinicke (lk. 206, 213, 232) või Reinecke, Köhler (lk. 189) või Köler?

Kahekümneaastast K. A. Hermanni autor peab „liiga vanaks konservatooriumi astumiseks“ (lk. 149), aga 20-aastane R. Tobias, 21-aastased J. Kappel, Th. Teder ja K. Türnpu (lk. 187, 206, 213 ja 233) ei olnud autori ega konservatooriumi direktori silmis „liiga vanad konservatooriumi astudes“; A. Virkhaus oli koguni 25-aastane sisseastumisel (lk. 275). K. A. Hermann ise ei räägi sõnagi oma „vanadusest“ (vrd. „Agu“ 1923, nr. 23—26).

Kui kaua viibis K. A. Hermann Leipzgis, ei selgu käesolevast teosest: kord arvatakse poolteist aastat (lk. 149), kord kolm aastat (lk. 151). Puudub muuseas K. A. Hermanni surma daatum.

Eesti Aleksandri Kooli nimetatakse korduvalt „Aleksandri põllutöökooliks“ (lk. 165, 169 jt.) ajal, millal ta seda kaugeltki veel ei olnud.

Kahetsaastasena oli võimatu pääseda kreiskooli ja ühegi kreiskooli kursus ei kestnud nii kaua, et J. Kappel, olles astunud kooli 8-aastasena, lõpetas kreiskooli 17-aastasena (lk. 187).

Pärnumaa I laulupidu oli A. K. arvates 1903. aastal (lk. 188 ja 208), aga Pärnumaa II laulupidu oli a. 1902 (lk. 225), niisiis II laulupidu peeti enne I laulupidu, ja mõlemil laulupeol K. Türnpu juhatus üht ja sedasama J. Haydni oratooriumi „Loomine“ (lk. 208 ja 225).

K. Türnpu teeneid püütakse asjatult liialdada. Nii loeme „Eesti muusika arenemise- loos“: „A. 1884 lõpetanud kreiskooli, kutsuti ta (K. Türnpu) „Lootuse“ meeskoori juhatajaks, mille ta lühikese ajaga viis nii kõrgele tasemele, et omandas sellega Tartus üldlaulupeo ajal korraldatud võistluslaulmisel esimese aubinna“ (lk. 206). Esiteks, 1884. aastale järgnev IV üldlaulupidu peeti 1891. a., nii et seitsmen aastane ajavahemik ei ole sugugi „lühike aeg“ koori

taseme tõstmiseks; teiseks, K. Tüürpu astus a. 1886 Peterburi (nüüd Leningradi) konservatooriumi, ja seepärast tahes-tahtmata pidi loobuma „Lootuse“ koori juhatamisest vähemalt viieks aastaks, konservatooriumi kursuse lõpetamiseni; kolmandaks „Lootuse“ meeskoor ei ole ühelgi eesti üldlaulupeol omandanud „esimest auhinda“. Ainult teisel üldlaulupeol sai ta teise auhinna, kuid seekordnegi saavutus ei ole K. Tüürpu teene, kes tol ajal (1879) oli 14-aastane (vrd. A. Tamman, Eesti üldised laulupidud XIX aastasajal).

J. Tõnisson asus „Postimehe“ peatoimetaja kohale 1896. a., aga mitte 1897. a. (lk. 220). Leheküljel 221 on kaks rida laotud kahele korrale, aga õige lause lõpp puudub.

S. Lindpere sünniaeg on valesti dateeritud: „Lindpere sündis 8. IX (27. X) 1872“ (lk. 246); peaks olema — 8. XI 1872.

Teenistuse võtmist võõrkeeles nimetatakse angažeerimiseks, aga mitte „angažeerimiseks“ (lk. 314).

Asutamiseõhin on saksa keeles „Gründertum“, aga mitte „Gründentum“ (lk. 332). Endise preestri Laredei eesnimi ei alga „L“-ga, vaid „P“-ga: Peeter Laredei (lk. 310).

Aino Tammest kirjutatakse: „Kihelkonnakooli lõpetanud, saadeti ta Viljandisse Lilli Suburgi eesti tütarlastekooli“ (lk. 314). Kuid L. Suburgi tütarlastekool avas oma ukseid Viljandis a. 1885, kui Aino Tamm oli 21 aastat vana; selliseid täiskasvanud preiliseid ei „saadetud“ kooli, vaid nad läksid ise. Võimatu oli aga „saata“ või Aino Tammel enesel minna tütarlastekooli, kuhu kehtivate seaduste põhjal võeti vastu lapsi, aga mitte täisealisi. Eratundide võtmine laulmises ja vene keeles muusikadirektor R. Becker'ilt, kes elanud samas majas, kus asus Lilli Suburgi kool, ei teinud prl. Tammest veel kooliõpilast, vaid paremal juhtumil — Lilli Suburgi „vabakuulaja“.

Theodor Lemba sünnipäev ei ole mitte 10. okt., vaid 9. oktoobril (lk. 322). Ta ei olnud „Riia muusikakooli“ õppejõud ja juhataja (lk. 323), vaid Gižitski eramuusikakooli õppejõud Riias.

Artur Lemba konservatooriumi astumine dateeritakse kord a. 1900 (lk. 324), kord a. 1899 (lk. 395).

Riho Pätsi teoste hulgas ei ole mainitud tema „Klaverimängu õpetus I—IV“ (nagu ei ole mainitud ka kadunud prof. Peeter Ramuli tunnustusväärte teosid).

Kõike seda kokku võttes, mis on üteldud Anton Kasemetsa „Eesti muusika arenemise- loo“ kohta, peab nentima, et Lauljate Liidul on olnud sümpaatne algatus — kirjastada eesti muusika arengulugu, kuid sellise suurteose koostaja on võtnud oma ülesannet pisut „kergel käel“. On kogutud küll rikkalik materjalikogu aga läbitöötus, süsteem ja teaduslik kontroll jätavad veel mõndagi soovida. Kuid esimesi vagusid on ikka raske ajada. Olgem tänulikud autorile selle eest, mis ta on pakkunud ajalooliselt õiget ning asjalikku. Ja seda on palju.

V. Orav.

MITMESUGUST

Algkoolid 1937/38. aastal.

Haridusministeeriumi Koolivalitsus korraldab iga aasta novembrikuu algul üle riigi ankeedi algkoolide kohta. Ankeetleht täidetakse kõigis koolides ühel selleks määratud päeval (1937. aastal 1. novembril) ja saadetakse siis Haridusministeeriumi kohalike koolivalitsuste kaudu. See ankeet annab olulisema ülevaate igast üksikust koolist: õpilaste ja õpetajate arvust, klassikomplektide koostisest, õpetajate tundide arvust, kuidas õpilased kooli ilmuvad, kooli ilmumise hilinemise ja puudumise põhjustest, internaatidest jne.

Ankeetaruanded võetakse Haridusministeeriumi Koolivalitsuses kokku ja see kokkuvõtte annab 1937/38. kooliaasta kohta järgmise pildi (sulgudes on võrdluseks toodud 1936/37. aasta vastavad andmed).

Algkoolide arv 1937/38. aastal üldse 1227 (1230), neist avalikke 1210 (1212) ja era — 17. Avalikest algkoolidest on 948 (959) säärased, kus töötavad V ja VI klass või üks neist klassidest, seega moodustab 6-klassiliste avalike algkoolide arv avalike algkoolide üldarvust 78,3% (79,1). Eraalgkoolidest on 6-klassilised vaid 5, kuna 12 eraalgkooli töötab I—IV klassiga. Klassi-komplekte on avalikes algkoolides 3369 $\frac{1}{2}$ (3326) ja eraalgkoolides 52, kusjuures 48 (54) klassi-komplekti avalikes algkoolides töötab teises vahetuses, neist linnades 28 ja maal 20, nimelt Tallinnas ja Nõmmel 12, Tartus 4, Virumaal 2, Läänemaal 5 ja Tartumaal 13.

Õppejõude arv algkoolides 3861 (3854), neist 3193 (3195) täie normi tundidega ja 668 (659) vähema arvu tundidega. Nagu neist arvudest nähtub, on õppejõudude arv algkoolides õige stabiilne, kõikudes aastate järgi vaid esimese kümne piirides.

Ka õpilaste arv on kahel viimasel aastal olnud stabiilne. Nii on õpilaste üldarv algkoolides 1937/38. aastal 105619. 1936/37. aastal oli see arv 106025. Üksikute klasside järgi jagunevad õpilased: I kl. 20291 (20673), II kl. 20375 (19805), III kl. 19760 (19971), IV kl. 19022 (19532), V kl. 14875 (14663) ja VI kl. 11296 (11381).

Koolikohustuslikest lastest ei olnud 1. novembril 1937. a. veel kooli ilmunud 1110 (1210), neist 621 (722) haiguse tagajärjel, 129 (73) karjaskäimise pärast, 64 (95) vanemate vaesuse pärast, 17(6) põllutööde mittelõpetamisel ja 279 (314) mitmesugustel muudel põhjustel.

Kuigi koolikohustus kestab meil laste 8—14. eluaastani, õpib algkoolides teatav arv lapsi, kes ei ole veel saanud 8-aastaseks, samuti ka kes on vanemad kui 14 aastat. Viimaste hulka kuuluvad need, kes normaalse kestel ei jõudnud 6 klassi lõpetada, kuid soovivad seda teha väljaspool koolikohustust. Alla 8 aasta vanuseid lapsi õpib 1937/38. aastal 3058 (2722) ja vanemaid kui 14 aastat — 4303 (3905). Esimesed õpivad peamiselt I klassis (ainult mõned üksikud ka II klassis) ja teised, s.o. vanemad kui 14 aastat lapsed V ja VI klassis, peamiselt aga VI klassis.

Internaadid on 392 algkooli juures ja neis oli novembris 4416 (4527) poeglast ja 4775 (5266) tütarlast, kokku seega 9191 (9793) last. Ühissöök oli korraldatud: lõunaid 228 internaadis, õhtusöök 194 internaadis ja hommikusöök 203 internaadis. Mis puutub internaatide sisseseadetes, siis 122 internaadis on sööginõud ja 140 internaadis voodid muretsetud kooliüldalpidaja poolt, kuna teistes internaatides pidid sööginõud ja voodid muretsema lastevanemad.

Looduskaitse alla võetud puud ja rändrahnud.

Looduskaitse Nõukogu 1937. a. 23. novembri otsusega (RT 14—1938) on võetud looduskaitse alla järgmised puud ja rändrahnud.

I Puud.

T a m m i. 1. Raikküla Kasesalu tamm. Harjumaal, Raikküla vallas, „Kasesalu“ nr. A-202 talu krundil, künka läänepoolsel serval. Omanik Adolf Anderson. Puu ümbermõõt rinnakõrguselt 4,73 m, kõrgus umbes 20 m. Suur, laiavõraline clujõuline tamm.

2. „Põlma pea“. Läänemaal, Massu vallas, Voose as. „Kopli“ nr. 6 talu krundil. Omanik Karl Korju. Tamme ümbermõõt rinnakõrguselt 4,5 m, kõrgus 18—20 m. Puu seest tühi.

3. „Raugu talu tänava tamm“. Saaremaal, Maasi vallas, „Raugu“ nr. 81 talu tänava ääres. Omanik L. Prooses. Puu kõrgus 14,82 m, tüve kõrgus 2,65 m, tüve ümbermõõt 4,35 m, võra läbimõõt 15,40 m.

4. „Kägi-Jaani suur tamm“. Saaremaal, Maasi vallas, „Välja“ nr. 97 talu krundil. Omanik M. Aljas. Puu kõrgus 10 m, ümbermõõt 6,10 m, ümbermõõt 1,5 m kõrguselt 5,70 m. Võra läbimõõt 12—13 m. Puu seest õnes, mille suurus 2,40 × 1,30 m. Tüves on viis avast.

M ä n d e. 1. „Ristimänd“. Viljandimaal, Suure-Kõpu vallas, „Vana-Vainristi“ talu krundil, riigimetsa kv. nr. 284 lõunapoolsest ristkivist 8 m eemal. Omanik Jaan Ekbaum. Puu ümbermõõt rinnakõrguselt 2,25 m, kõrgus 23,0 m. Puu on umbes 400 aastat vana ja täis sisselõigatud riste. Puu kohta on muistendeid.

2. „Raudemetsa suur mänd“. Järvamaal, Kirna vallas, Pala külas, „Raudemetsa“ talu krundil, mäe nõlvakul, tee ääres. Omanik Jaan Kallaspoolik. Puu jämedus rinnakõrguselt 3,66 m, umbkaudne võra laius 15 m, võra kõrgus 12 m. Puu kohta on rahvamuistendeid. Vanadus 400—500 aastat.

K a d a k a i d. 1. „Saare-Indreku kadakas“. Järvamaal, Kirna vallas, Pala-Saare külas, „Indreku“ talu põllul. Omanik J. Salumets. Puu kõrgus umbes 7—8 m, võra laius 2 m, hargneb umbes 0,5 m kõrguselt, jämedus enne hargnemist (läbimõõt) umbes 0,30 m. Puu kohta on muistendeid.

2. „Oidika talu kadakas“. Saaremaal, Maasi vallas, Hindu külas, „Oidika“ — „Uue-talu“ vahelisel kiviaial, „Oidika“ nr. 5 talu krundil. Omanik M. Vaga. Puu tüve ümbermõõt 1,40 m, tüve kõrgus 1,60 m, võra läbimõõt 5,40 m, puu üldine kõrgus 9,15 m.

3. „Vastse-Meose kadakas“. Võrumaal, Vabina vallas, „Vastse-Meose“ (Talve) talu põllu äärel. Omanik Otto Hiob. Puu kõrgus umbes 5 m, võra läbimõõt 3—4 m.

4. „Uuetoa talu kadakas“. Saaremaal, Maasi vallas, Hindu külas, „Uuetoa“ talu põllul, „Oidika kadaka“ lähedal. Omanik A. Rand. Puu üldkõrgus 7,4 m, tüve ümbermõõt 0,80 m, tüve kõrgus 1,87 m, võra laius 3,10 m.

P ä r n i. 1. „Nisuaia niinepuu“. Läänemaal, Massu vallas, Kause külas, „Nisuaia“ talu krundil. Omanik Jaan Veilens. Puu pikkus 16—17 m, jämedus 2,75 m.

M e t s õ u n a p u i d. 1. „Härmamärdi metsõunapuu“. Tartumaal, Pilkuse vallas, „Härmamärdi“ talu krundil. Omanik G. Miljan. Puu kõrgus 10 m, ümbermõõt rinnakõrguselt 1,60 m, võra laius 10 m, vanadus 100—120 a.

K a s k i. 1. „Lusti talu kasetukk“. Läänemaal, Emmaste vallas, Valgu külas, „Lusti“ nr. 147B talu krundil. Omanik K. Põld. Kokku 21 kaske, 20—23 m kõrged, 0,90—1,45 m jämedad.

K u u s k i. 1. „Mõrsuma kuusk“. Viljandimaal, Kõpu metsandikus, Vennisaare vahtkonnas, kvartal nr. 289 peal, Vainristi tee ääres, segametsas. Omanik Eesti Vabariik. Puu ümbermõõt rinnakõrguselt 2,62 m, kõrgus 33 m, võra läbimõõt 12 m, oksad algavad 3 m kõrguselt. Puu endistel aegadel mesilaste püügipuuna tarvitatud. Endisel ajal ka teetähisena Viljandi-Pärnu talitee vooridel kuulus.

S a a r i. 1. Kallaste alevi põline saarepuu. Tartumaal, Kallaste alevi maa-alal. Puu kõrgus üle 20 m, okste pikkus keskmiselt 10,82 m, võra läbimõõt 21,64 m, tüve ümbermõõt rinnakõrguselt 3,31 m. Paistes kaugele, on puu kuulus Kallaste kalurite rannamärgina.

M u i d p u i d. 1. „Kopli talu jalakas“. Saaremaal, Maasi vallas, „Kopli“ nr. XCIV talu krundil karjamaal, tee ääres, põllu aial. Omanik A. Must. Puu kõrgus 12 m, võra läbimõõt 14—15 m, tüve ümbermõõt 1 m kõrguselt 4,90 m, 2 m kõrguselt 3,70 m. Puu seest õnes.

2. „Vastse-Meose pihlakas“. Võrumaal, Vaabina vallas, „Vastse-Meose“ (Talve) talu põllu ääres. Omanik Otto Hiob. Puu kõrgus 5 m, võra läbimõõt 3—4 m, koonusetaolise kujuga.

Kõigi eelpoolnimetatud puude kaitsealatus on järgmine: nende puude mahavõtmine, koorimine, okste murdmine ja igasugune vigastamine ja kahjustamine on keelatud.

II Rändrahnud.

H a r j u m a a l. 1. „Nirgoja kivi“. Kloostri vallas, Põllküla r.-jaama ja Harju-Madise III kl. maantee ääres, Põllküla koolimajast umbes 300 m lõunapool, „Lauri“ talu maal. Omanik Amalie Laur. Kivi mõõdet: ümbermõõt 12,90 m, kõrgeim koht 1,96 m, madalaim koht 1,55 m. Kivi on kuubikujuline.

2. „Sõeru kivi“ (ka „Massi“ ja „Siimu“ kivi). Kloostri vallas, Põllküla r.-jaama ja Harju-Madise III kl. maantee ääres, 400 m „Nirgoja kivist“ Harju-Madise poole, 72 m kaugusel teest, „Massi“ ja „Siimu“ talude heinamaa piiril. Omanik Johannes Siimert. Kivi mõõdet: ümbermõõt 12,20 m, kõrgeim koht 2,26 m, madalaim koht 1,90 m.

3. „Uuesoo kivid“. Kloostri vallas, Harju-Madise kirikust umbes kagu suunas 1 km kaugusel, „Uuesoo“ talu krundil. Kaks kivi. Omanik Joh. Uuesoo. Suurema kivi ümbermõõt 17,45 m, kõrgeim koht 3,50 m, madalaim koht 1,40 m. Kivi asetseb mõnekümne lõhutatud kivi rühmas.

J ä r v a m a a l. 1. „Paemurru kivi“. Nõmküla vallas, Tamsalu r.-jaamast 1,5 km idasse, „Paemurru“ nr. A-8 talu põllul. Omanik Amanda Hanson. Kivi mõõdet: pikkus 4,50 m, laius 3,20 m, kõrgus 2,60 m, ristmõõt üle kivi 7,60 m, ümbermõõt 12,00 m.

V i r u m a a l. 1. „Tooma talu suur kivi“. Vao vallas, Tamsalu Limbergi Lubja-ahju lähedal, „Tooma“ nr. 1 talu heinamaal. Omanik A. Poom. Kivi mõõdet: pikkus 7 m,

laius 4,30 m, kõrgus 3,50 m, ümbermõõt 24,20 m, ristmõõt üle kivi 12,70 m. Kivil rida puurimise auke. Kivi kohta on muistendeid.

2. „Ehalkivi“. Kunda-Malla vallas, Letipea neemel, „Ehalkivi“ nr. A-92 talu maa-ala kohal, mererannas. Omanik Eesti Vabariik. Kivi mõõted: kõrgus 7 m, ümbermõõt 48,5 m, ristmõõdad üle kivi 25,0 ja 26,50 m.

3. „Sirtsivi“. Püssi vallas, Sirtsivi raudteejaama lähedal, „Naerismaa“ A-74, talu oman. Ed. Normak ja Raudteevalitsuse maa-ala piiril, rööbastest 46 m lõunapool. Kivi mõõded: ümbermõõt 28 m, pikkus 11 m, laius 8,5 m, ülemõõt pikuti 15 m, laiuti 11 m.

4. „Ojasuurkivi“. Sagadi metskonnas, Lobi vahtkonnas, kvartal nr. 14 peal. Omanik Eesti Vabariik. Kivi mõõded: läbimõõt umbes 8 m, kõrgus 8 m.

L ä ä n e m a a l. 1. „Kukka kivi“. Pühalepa vallas, Kukka küla heinamaal, „Kuri-soo“ nr. 373 talu krundil, heinamaal. Omanik R. Pilpak. Kivi mõõded: $15 \times 12,7 \times 3,7$ (41,5). Graniit.

2. „Silmakivi“. Pühalepa vallas, Hiiessaare külas, „Peedu“ nr. 419 talu krundil. Kaasomanik V. Tökke. Kivi mõõded: $13 \times 10,5 \times 4,5$ (27,75). Graniit.

3. „Rehe talu kivi“. Veltsa vallas, Paimre külas, Lihula-Pärnu mnt. ca 42 km Pärnust, 16 km Lihulast, maantee serval, „Rehe“ nr. 4 talu põllul. Omanik Jaan Pältson. Kivi mõõded: ümbermõõt maapinna lähedal 13,75 m, ülemõõt 7,60 m, suurim kõrgus NE pool 2,50 m, põhiplaanilt korrapäratu hulknurk. Kivi kohta on olemas muistendeid.

4. „Massu suur kivi“. Massu vallas, Massu end. mõisas, „Piibu“ nr. 32 talu krundil, omanik G. Šurikov. Kivi mõõded: läbimõõt 4 m, kõrgus 2,5 m, ümbermõõt rinnakõrguselt 15 m. Kolmnurkse püstkülikukujuline.

S a a r e m a a l. 1. „Rautsi kivi“. Maasi vallas, „Tiidu-Jaani“ nr. 127 talu krundil, Suure-Pahila küla karjamaal. Omanik J. Tiitma. Kivi mõõded: kõrgus kõrgeimast kohast 4,13 m, madalamast kohast 3,23 m, ümbermõõt 19,00 m, läbimõõt NS suunas 6,23 m, EW suunas 4,60 m. Kivi kohta on muistendeid.

V i l j a n d i m a a l. 1. „Maasika“ talu kivi. Kabala ja Imavere valla piiril, Kurla külas, Kabala valla „Koidu“ nr. 92, om. P. Allik ja Imavere valla „Maasika“ nr. 45, om. Mihkel Hirve ja „Anni“ nr. 41, om. J. Kanger, maade piiril. Kivi mõõded: kõrgus maapinnalt 3 m, läbimõõt 5,80 ja 6,90 m, ümbermõõt 18,13 m.

V ö r u m a a l. 1. „Viidrik-Mokra kivi“. Vastseliina vallas, Püttsepa külast lõunasse, „Viidrik-Mokra“ (Pütsepa Kotlip nr. 156) talu krundil. Omanik Mari Mokra. Kivi mõõded: kõrgus maapinnalt 3,80 m, laius 4,60 m, pikkus 5,70 m, ristmõõt 9,20 m, ümbermõõt 17,10 m.

Kõikide eelpoolnimetatud rändrahnude kaitseulatus on järgmine: nende rändrahnude lõhkumine, kuju või ilme muutmine või teisiti kahjustamine on keelatud.

Informatsiooni Õpetajate Kojalt.

Õpetajate Koja nõukogu erkaorralisel koosolekul 12. märtsil s. a. valiti hariduse ja kultuuri alalt valitava Riiginõukogu liikme valimiskolleegiumi Õpetajate Koja valijameestena A. Ruut ja J. Tork — Algkooliõpetajate ja Lasteaednike Sektsioonist, A. Mutt ja V. Riks — Kutse- ja Täienduskooliõpetajate Sektsioonist ning O. Paas ja A. Kuusik — Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsioonist.

Samal nõukogu koosolekul võeti vastu ka Koja k. a. lisacelarve nr. 1, mis tasakaalus 900 kr.

22. märtsil toimus Haridusministeeriumis esindaja valimine Riiginõukogusse hariduse ja kultuuri alalt. Valimistest võttis osa 6 ülalnimetatud esindajat Õpetajate Kojast ja sihtkapitalide esindajad: J. Aavik, Ed. Hubel, A. Kotli, Fr. Põldroos, A. Süvalep ja K. Terras. Ainsaks kandidaadiks seati üles Haridusministri abi Voldemar Päts, kes ka valiti 9 häälega 12-st.

Eesti keele õpetajate päev.

Keskkoolide ja gümnaasiumide eesti keele õpetajate päev peetakse neljapäeval 21. aprillil 1938. a. Tallinnas T. L. Poeglaste Kommertsgümnaasiumi ruumes Sakala t. 51, algus kell 9.30.

Kava: 1. Avasõna — Koolide peainspektor J. Aavik. 2. Päeva juhatuse valimine. 3. Kirjanduse käsitlemine progümnaasiumis ja reaalkoolis — refereerib õpetaja

K. Mihkla. 4. Keeleõpetus gümnaasiumis — refereerib õpetaja A. Kask. Lõunavaheaeg kella 14—16.30. 5. Ülevaade gümnaasiumi astujate eesti keele eksamist 1937. a. kevadel — refereerib õpetaja E. Nurm. 6. EKESKO Eesti Keele Õpetajate Sektsiooni tegevusaruanne. 8. EKESKO Eesti Keele Õpetajate Sektsiooni juhatuse valimine.

EKESKO Eesti Keele Õpetajate Sektsiooni juhatas.

Uusi ajakirju.

Ülestõusmispühiks 1938 ilmub Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseitsi poolt väljaantava tarbekunsti ja kodukultuuri ajakirja „Kodutööstus“ esimene number. Sisukorras on kirjutised: Saateks — Haridusministri abi V. Päts, Ajakirja „Kodutööstus“ ülesandeid (Joh. Kiivet), Kodukultuuri tuleviku sihtjooni (Rasmus Kangro-Pool), Kunstiloomingu osatähtsus kodusistustuses ja kodukaunistuses (Rud. Paris), Rahvarõivad ja XX sajand (Anni Varma), Rahvusliku tikandi rakendusvõimalused (Amarta Lüüsi), Ehted (Elvi Toom), Rahvusrõivaste valmistamine ja realiseerimine, ülevaade Stockholmis 1937. a. sügisel korraldatud Põhjamaade Kodutööstusliidu Kongressilt (Joh. Kiivet).

Ajakirja ülesannetest olgu nimetatud: 1) aktuaalse küsimusena rahvarõivastuse propa- ganda ja tegelikke juhiseid sellel alal; 2) kodutööstuses nende alade ettepoole nihutamine, mis on viimasel ajal jäänud varju (näiteks meeste kodukäsitööd); 3) ülevaade kodutööstuse olukorrast, nõuandmise korraldamine, valmistamise organiseerimise ja turustamise küsimused; 4) kodukäsitööde laad ja praktilisi juhiseid piltide ja joonistega; 5) tarbekunsti rakendamine kodutööstuses; 6) toormaterjali küsimus; 7) kodutööstuse ringid ja töökavad ringidele; 8) kodukultuuri küsimused; 9) ülevaade kirjandusest kodutööstuse alal; 10) statistilised andmed ja kodutööstuslike ning kodukultuuri mõistete selgitamine; 11) kodutööstus turismi teenistuses; 12) teateid Põhjamaade, hõimumaade ja teiste välismaade näitustest, kongressidest ja olukorrast kodutööstuse alal.

Ajakirja toimerus: tegev- ja vastutav toimetaja — A. Varma (tel. 453-95); toimetuse liikmed — J. Kiivet ja J. Maisma.

Peale autorite, kelle kirjutused on toodud esimeses numbris, on lubanud kaastööd: Minister O. Kask, Ministri abi V. Päts, Kodumajanduskoja juhataja L. Eenpalu, muinsuskaitse inspektor E. Laid, kunstiarvustaja H. Kompus, nõunik A. Martin, Kodumajanduskoja nõunik T. Kadak, rakenduskunstnik E. Taska, õppejõud: E. Saral, A. Koskel, A. Remmel, E. Targo, O. Tammeraid, E. Orase, S. Rajandu, A. Soo, J. Robi-Rähni. Ka on oodata kaastööd Põhjamaade kodutööstuse juhtivailt jõududelt.

Ajakirja „Kodutööstus“ vastab kodaniku tarvidustele nii kodudes maal ja linnas, kui ka koolis ja kodutööstuslikus ettevõttes, kuna kodukultuuri, tarbekunsti ja kodukäsitöödega on kokkupuuteid igal kodanikul.

Ajakirja „Kodutööstus“ ilmub neli numbrit aastas.

Tellimise hind aasta kohta on Kr. 1,50; üksiku numbril hind Kr. 0,45.

Toimetuse ja talituse aadress: Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseits, Tallinn, Pärnu maantee 41, k. 2. Tel. 440-84.

Hindamine protsentides.

Tänapäev mitmeti tarvitatakse õpilaste mõningate jõudluste hindamist protsentides võimalikust maksimaalsest jõudlusest. Kõrvu sellise hindamisega esineb sagedasti ühel ja samal alal tavaline viieastmeline hindamine. Välditamatu on siis vajadus siduda kahesuguseid hindeid mingisuguse valemiga ja siin puudub igasugune kooskõla seisukohtade vahel. Kooskõla on aga mõeldav kas või kokkuleppe alusel. Kokkuleppe ettevalmistamiseks on tähtis teada võimalikult palju üksikarvamusi. Viimaste kogumise eesmärgiga palutakse saata Haridusministeeriumi allakirjutatu nimele teateid järgmisel kujul:

Õpilaste jõudluse hindamisel protsentides võimalikust maksimaalsest jõudlusest hindamisel oleval alal:

vahemik	-----	—	-----	%	vastab	hindele	„väga hea“
„	-----	—	-----	%	„	„	„hea“
„	-----	—	-----	%	„	„	„rahuldav“
„	-----	—	-----	%	„	„	„puudulik“
„	-----	—	-----	%	„	„	„nõrk“

Olgu rõhutatud, et protsentides hindamine on mõeldav ainult neil aladel, kus jõudlus on mõõdetav. Väga sagedasti pole see üldse võimalik ja siis tuleb leppida tavalise, paratumatult hindajast tugevasti sõltuva hindamisega.

Jul. Grimal.

Suvekursused Debreceni Ülikooli juures.

Möödunud aastate eeskujul korraldatakse sel suvel juba 12-dat korda Ungaris Debreceni Ülikooli juures suvekursused, millest on oodatumaid osavõtjaid kõik välismaalased, kellel on huvi omandada teadmisi neil kursusel käsitletavaist mitmekülgseist küsimusist. Möödunud 1937. a. oli kursusel 733 osavõtjat 22 rahvusest, nende hulgas 9 eestlast.

Debrecenis kestavad kursused 1.—18. augustini, millele järgneb soovijaile nn. „Budapesti nädal“ 18.—25. augustini.

Kursuste loengute kava on koostatud väga paljudelt huvialadelt, kusjuures muidugi peamine rõhk on pandud osavõtjate tutvustamisele Ungari ajaloo, kirjandusega, geograafiaga, sotsiaalsete oludega ja paljude teiste küsimustega, mis kuidagi on seoses Ungariga ja tema suhetega teiste riikide ja rahvastega. Peale selle käsitletakse veel mitmeid küsimusi üksikutelt huvipakkumatelt teadusealadelt. Loengud peetakse inglise, prantsuse, saksa ja poola keeles. On korraldatud loengud nende ja ka ungari keele õppimiseks, kusjuures erilist huvi pakub just viimane oma huvitava õppemeetodiga. Põllumajandusest huvitatutele korraldatakse eriline saksakeelne loengute sari põllumajanduslike küsimustega tutvumiseks ühes eeskujulikemate põllumajapidamiste külastamistega.

Peale loengute korraldatakse kursustele kontserte, spordipidustusi, rahvaste esinemisõhtuid jne. Erilist märkimist vääriavad väljasõidud Debreceni lähemasse ümbrusse kui ka mitmepäevase kestusega kaugemale, et tutvustada osavõtjaid Ungari maaga ja rahvaga. Nii korraldatakse väljasõit Hortobágy püstasse, pikema kestusega: Mezökövesd (maailised rahvariided) — Eger (türgiaegsed ehitused) — Lillafüred (kuurort mägedes) — Tokaj (maailmakuulsad viinamäed ja veinikeldrid); Szegedisse, Balatoni järve äärde ja mitmele poole mujale.

Osavõtumaks kursustest on olenevalt korterist. Allpool toodud summas on arvestatud ka söök 3 korda päevas Debreceni 3-es parimas restoranis. Osavõtt ekskursioonidest ja Budapesti nädalast on eritasu eest, viimase makstes 35—45 pengöt. Osavõtumaks Debrecenis on: elades 1) väga lihtsas möbleeritud toas — 65 pengöt, 2) üliõpilaskodudes (3—6 voodiga toad) — 70 p., 3) möbleeritud toas (2 voodiga) — 75 p., 4) hotellis (2 voodiga tuba) — 105 p. Peale selle tuleb igal osavõtjal tasuda registreerimismaksu 10 p. Soodustusena on kursustel kasutada 50%-line sõiduhinnaalandus Ungari raudteel ja laevaliinidel ning alandatud hinnaga Ungari viisum (Kr. 2.35). 1 pengö maksab pragu 73 senti.

Ülesandmine toimub 1. juunist — 20. juulini registreerimiskaardil, mida saab Debreceni Ülikoolist aadressil: Nyári Egyetem, Debrecen 10, Ungari, kust saab ka kõiki vajalikke teateid.

Keskkooliõpetajate ettevalmistus Saksas.

Möödunud 1937. a. pandi Saksas kehtima juhised tulevaste keskkooliõpetajate ettevalmistamiseks. Selle määruse korralduses ja kestes leidub kaks tähtsat seisukohta: 1) senini vaid Preisis kehtinud kord, et tulevane filoloog õppigu kaks esimest semestrit pedagoogilises ülikoolis, on nüüd laiendatud kogu riigile; 2) õppeaeg kestab 8 semestrit, sellest algul 2 semestrit pedagoogilises ülikoolis, millele järgneb 6 semestrit teaduslikku ülikoolistuudiumi. Teaduslikule stuudiumile järgneb veel pedagoogiline ettevalmistus, mis ei pea tulevikus aga enam 2 aastat kestma, nagu senini enamikus osariiges, vaid ainult ühe aasta.

Esimese tingimuse aluseks on kaks põhjust: töötades koos tulevaste algkooliõpetajatega omandatakse ühine poliitilis-maailmavaateline suund. Samuti võimaldab kutse praktika algkoolis teha kandidaatide valikut, aluseks võttes nende iseloomu ja kõlvulikkust õpetaja kutsele.

Teise uuenduse sihiks on, et kutseküpsus saavutatakse juba 25. kuni 26. eluaastal. Sest kuigi kooliaeg keskkoolis on lühendatud 12-le aastale endise 13 a. asemel, siis pooleaastase tööteenistuse ja kaheaastase sõjaväekohustuse täitmine, mis peavad toimuma keskkooli ja ülikooli vahel, ei võimalda alata kutselist ettevalmistust enne 20½-aastast vanust. Nii ei või pikendada 8-semestrist ülikooli aega, kuhu hulka peab kuuluma ka esimesed kaks semestrit pedagoogilises ülikoolis. Kuna selle ettevalmistava aasta kestel töötatakse juba praktiliste pedagoogiliste ülesannete alal, on võimalik ka teaduslikule ettevalmistusele järgnevat kutselist ettevalmistust lühendada ühele aastale. Ülikooli ettevalmistuse lühendamist arvestatakse ka teaduslike eksamid korralduses. Kehtima jääb senine kord, et teaduslikud eksamid tuleb õiendada kolmes aines. Kuid kui senini nõuti eksameid kahes peaaimes ja ühes kõrvalaines, on nüüd sisse seatud üks „põhiaine“ ja kaks „kaasaine“. Põhiaine nõutakse kõikide selle aine

oluliste alade tähtsamate küsimuste tundmist, ühe sama aine ulatusliku ja tähtsa ala põhjalikku valdamist ja suutelisust iseseisvaks teaduslikuks tööks. Kaasaineis nõutakse koolile oluliste alade tundmist selles ulatuses, küivõrd need on aluseks õpetusele keskkooli kõrgemas osas.

Ainete valikus oli kandidaatidel senini täieline vabadus, nüüd on ainete kombiniet sioones maksma pandud järgmised grupid: I — saksa keel, ajalugu, maateadus, bioloogia; II — inglise keel, prantsuse keel, ladina k., kreeka k., saksa k., ajalugu; III — puhas matemaatika, rakenduslik matemaatika, füüsika, maateadus, bioloogia, keemia. Kehakasvatus ainena võib asendada iga ainet kõigis grupes. Etnograafia, arheoloogia ja rassiteadus ei saa esineda iseseisvate ainetena, küll aga kuuluvad need alad teatud ainete nõuetesse, näit. saksa keele katse puhul nõutakse ka etnograafiat ja arheoloogiat, ajaloos — arheoloogiat ja rassiteadust.

Korraldus on kohuslik neile, kes algasid õpingutega 1. oktoobrist 1937.

Haridusministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta „Eesti Kooli“ posti jooksvale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

„Eesti Kooli“ üksikuid vihikuid hinnaga 40 senti eks. võib saada toimetusest, „Kooli-Kooperatiivi“, „Päevalehe“, „Rahvaülikooli“ ning „Töökooli“ raamatukauplustest Tallinnas, „Akadeemilisest Kooperatiivist“ Tartus ja „Õpistust“ Viljandis.

Kuulutuste hind on kaantel 35—40 kr. ja erilehtedel 30 krooni lehekülj.

Toimetus: vastutav toimetaja V. Päts, toimetuse liikmed: J. Aavik, V. Alttoa, J. Grüntal, A. Kurvits ning E. Terasmäe ja tegev toimetaja G. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 20, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11).

Vastutav toimetaja V. Päts.

Tegev toimetaja G. Ollik.

Riigi Trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

Uute Haridusministeeriumi poolt 22. III 1938 maksmapandud vormide kohased

KOOLI RAKENDUSRAAMATUD

ilmuvad K.K.Ü. „TÖÖKOOLI“ kirjastusel aprilli kuu lõpul.

K.K./U. „TÖÖKOOL“, Tallinn, Pärnu mnt. 28. Rakvere, Tallinna tn. 24.

Ilmusid ja on müügil raamatukauplustes:

Algkooli õppekavad 1937. Hind Kr. 0.50.

**Algkooli, keskkooli, gümnaasiumi
õppekavad 1938. Hind Kr. 0.75.**

Pealadu Riigi Trükikojas.

Muruplatside asutamise ja külimise juhtnöörid.

Püsiva ja korraliku muru saamiseks tuleb tarvitada külviks vastavaid heintaimede liike, millised suudaksid moodustada hästi tiheda ja püsiva kamara, mis ei kardaks tallamist ning oleks vastupidav ilmastikule.

Vastavalt maapinnale ja niiskuse ning valguse tingimustele tuleb igale murupinnasele valida ja koostada vastav muruseemnete segu.

Muruseemnete segude koostamisel tuleb määrata suhteline seemnete hulk kaalu järgi vastavalt kasvutingimustele.

Seemnete nimetus	Muru päikesepaistelisele lagedale kohale, keskmise niiskusega aiapinnal	Muru puudevarjus, keskmise niiskusega aiapinnal	Muru päikesepaistelisele kohale, niiskel, savikal mullal	Muru päikesepaistelisele kohale, kuival, liivakal mullal	Spordimuru
Valge kastehein	20%	15%	15%	—	15%
Aasnurmik	25%	20%	20%	20%	20%
Pärisaruhein	25%	—	30%	—	20%
Inglis raihein	30%	30%	35%	—	20%
Lamba aruhein	—	—	—	65%	20%
Punane aruhein	—	—	—	15%	—
Sugapää	—	35%	—	—	—
Valge ristik	—	—	—	—	5%
	1 m ² võtta 30-35 g segu	1 m ² võtta 30 g segu	1 m ² võtta 30 g segu	1 m ² võtta 25-30 g segu	1 m ² võtta 35 g segu

Maa, kuhu muru tahetakse rajada, tuleb kahe labida sügavuselt ümber kaevata ja umbrohu juurtest hoolikalt puhastada. Kui muru tahetakse külvata kevadel, siis tulevad eeltähendatud tööd läbi viia sügisel. Varakevadel enne külvi kaevatakse pealispind veel kord kergelt läbi ja tehakse täiesti tasaseks.

Parim külviaeg on varane kevad, millal maa veel niiske. Külvata tuleb iga eriliiki seemne eraldi, alates peenematega ja lõpetades jämedamatega. Et külvi juures seemne puudu- ja ülejääke ära hoida, tuleb külvipind jagada osadesse ja igale osale mõõta välja ning külvata vastav hulk seemet. Külvi tehakse tuulevaikse ilmaga käsitsi ja võimalikult ühtlaselt. Kuna seeme on väike, siis tuleb teda ainult vähese mullaga katta. Kõige parem on teha seda kerge puurehaga, rehalaiste ribadena sisse rehitsetes.

Pärast rehitsemist tuleb seemendatud muld kinni vajutada rulli, löök- või tallamislaudade abil. Jäeb külvi hiljaks või on muld liiga kuiv, tuleb muru korduvalt kasta.

Ülaltähendatud seemneid ja valmis segusid muruks müüb

Eesti Seemnevilja Ühisus

Tallinn, Valli 6, telef. 426-36 ja Ühisuse Osakonnad maakonnalinnades.

Tutvuge meie hinnakirjadega!

A-S.

VENNAD KIMBERG

TRAADI- JA NAELATEHASED
TALLINN

KONTOR: NUNNE 16, TELEFON 448-17
TEHASED: KATUSEPAPI 35, TELEFON 304-34

MEIE VALMISTAME:

NAELU:

lati-, katuse-, papi-, pleki-, vormi-,
side-, sadulsepa-, saapa- jne.

TRAATI:

haljast, põletatud, tsingitud, vaseta-
tud, vedru, telegraafi, klaasimise jne.

NEETE:

rauast, vasest, alumiiniumist.

KABJANAELU, okastraadi OBADUSI,
OKASTRAATI, HOBUSERAUDU,
RAUAVITRIOOLI.

Tervislikult ja majanduslikult kasulikem raamat on **V. PABSONI**

**„Õlge söömisviis —
Fletcheri süsteem“**

Hind 90 senti.

Väga tähtis teos raamatukogudele.

Saadaval üle Eesti parimatest raamatukauplustest.

Pealadu **K-ü. „Rahvaülikool“ Tallinn, Pärnu m. 10.** Kes sinna saadab ühe krooni (ka postmarkides), sellele lähetatakse raamat postiga ühes sama autori

**„Enesemõjutamise
tehnikaga“.**

Iga inimene, kes tunneb ja tarvitab teadlikult enesemõjutamist, vabaneb ruttu valudest, harjumustest, haigustest ja hädadest.

Kodutütarde toimetusel ja kirjastusel ilmunud raamatud:

**Kodutütre
Käsiraamat**

Hind Kr. 1.50

Kodutütre laulik

Hind Kr. —.20

**Kodutütre
matkaraamat I**

Hind Kr. 1—

Saada kõigis suuremates raamatukauplustes, pealadu Kodutütarde sekretäri juures, Kalevi 24, Tartus.

J. Brandmann

kakao, šokolaad ja kompvekid!

Virumaa Elektri A-S.

SAKALA 36, TELEFON 447-78

Juhatus ja asjaajaja direktor TELEFON 453-29

Suur uudissari raamatusõpradele !

MEHED, MAAD ja MERED

TOIMETUS: EDGAR KANT, Tartu Ülikooli prorektor ja majandusgeograafia professor, HANS KAURI, Zooloogia instituudi assistent, ANTS LAASI, mag. sc. mat.

Esimene sari sisaldab järgmised teosed :

SVEN HEDIN

Minu elu maadeavastajana. Kahes köites.

RICHARD EVELYN BYRD

Lendurid kuuenda maailmajao kohal.
Lõunanaba avastusretke kirjeldus.

SIR FRANCIS YOUNGHUSBAND

Looduse süda. Himalaia mägestiku uuri-
miskäigu kirjeldus.

JON L. IDRIESS

**Hoodoo. Moodsa uurimus- ja kul-
lakaevamisekspeditsiooniga Kesk-
Austraalia südamesse.**

W. BEEBE

923 meetrit meresügavuses:

FRIDTJOF NANSEN

Suuskadel läbi Gröönimaa.

M. JOHNSON

Simba. Raamat Aafrika loodusest ja mets-
loomade elust.

HENDRIK W. van LOON

Mehed ja mered. Seitsetuhat aastat
meresõidu ajalugu.

THOMAS DARING

Loodusvarade jahil. Meieaja aareteotsi-
jate ja õnneküttide rahutu elu põnev kirjeldus.

MEHED, MAAD JA MERED

esimesed köited ilmuvad käesoleva aasta juunis. — Sari viiakse lõpule eeloleva aasta jaanuaris.

Soodustatud hindadega ettetellimine kuni 5 maini s. a. Kr. 24.— kohemakse-
tavas rahas, Kr. 27.— osakaupa tasumisel, tellimise andmisel Kr. 3.— ja iga
köite kättesaamisel Kr. 2.40. Üksikmüügil kujuneb sarja kuuluvate raamatute
koguhinnaks Kr. 36.—.

K.O-Ü. „LOODUS“

**TARTU, ULIKOOLI 18, TELEFON 4-35
TALLINN, KINGA 6, TELEFON 411-91
POSTI JOOKSEV ARVE 2055**